

Populačný vývoj v Slovenskej republike

2004

Analytická publikácia, ktorá hodnotí populačný vývoj v Slovenskej republike za posledné obdobie so zameraním na roky 2003 - 2004. V publikácii sa nachádza hodnotenie všetkých stránok reprodukčného procesu a taktiež medzinárodné porovnanie.

Autori:

Boris Vaňo – editor

Danuša Jurčová

Martina Lukáčová

Ján Mészáros

Viera Pilinská

2005 © INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky Bratislava

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto práce nesmie byť akýmkoľvek spôsobom reprodukována bez predchádzajúceho písomného súhlasu autorov. Jej text je možno použiť len po príslušnom citovaní.

Práca neprešla jazykovou úpravou.

Obsah

Obsah	3
Úvod	5
1. Sobášnosť	7
Rodinný stav	8
Poradie sobáša	11
Vek a pohlavie	11
Vzdelanie	14
2. Rozvodovosť	15
Vek a pohlavie	18
Počet maloletých detí	20
Príčiny rozvodov	21
Vzdelanie	22
Výsledky rozvodových konaní	23
3. Pôrodnosť	25
Vek matky	26
Rodinný stav	28
Poradie	29
Vzdelanie	31
4. Potratovosť	33
Druh a vek	35
Rodinný stav a počet detí	37
Potraty podľa vzdelania	39
5. Úmrtnosť	41
Stredná dĺžka života	41
Úmrtnosť v prvom roku života	42
Vek a pohlavie	43
Príčiny smrti	45
6. Migrácia	53
Migrácia cez hranice Slovenskej republiky	53
Vnútorná migrácia	60
7. Prírastok a počet obyvateľov	65
8. Veková štruktúra obyvateľstva	69
Hlavné vekové skupiny	70
Detská zložka obyvateľstva	71
Obyvateľstvo v poproduktívnom veku	71
Zaťaženie produktívneho obyvateľstva neproduktívnym	72
Starnutie obyvateľstva	72
9. Medzinárodné porovnanie	75
Demografická situácia v Európskej únii	76
Sobášnosť a rozvodovosť	76
Pôrodnosť	78
Úmrtnosť	80
Počet a prírastok obyvateľstva	82
Vekové zloženie obyvateľstva	84
Záver	87
Príloha	89
Terminologický slovník	91
Literatúra	95

Úvod

Publikácia „Populačný vývoj v SR 2004“ nadväzuje na obdobné publikácie vydané vo Výskumnom demografickom centre v predchádzajúcich rokoch. Je zameraná na populačný vývoj v Slovenskej republike v období 1995-2004 s dôrazom na demografickú situáciu v roku 2003 a 2004. Ide o obdobie, ktoré nasledovalo po období dramatických demografických zmien v prvej polovici 90. rokov. Toto obdobie sa zvykne označovať aj ako obdobie demografickej stabilizácie, ku ktorému sa viažu aj niektoré kompenzačné procesy za vývoj tesne po roku 1989.

Populačný vývoj v SR 2004 je komplexnou analytickou publikáciou, ktorá slúži ako základ pre podrobné hodnotenie aktuálnej demografickej situácie na Slovensku. Komplexnosť tejto analytickej publikácie spočíva jednak v popise všetkých stránok reprodukčného procesu, jednak v podrobnosti popisu jednotlivých demografických javov.

Ťažiskom publikácie sú základné analýzy, významnú časť však tvoria aj fakty a údaje – časové rady všetkých základných a mnohých analytických demografických charakteristík.

Každému demografickému procesu je už tradične venovaná jedna kapitola. Analýza je dôsledne zameraná na obdobie posledných 10 rokov (1995-2004) a odkazy na staršie obdobia sa nachádzajú len v tých častiach textu, kde si to vyžaduje analytický kontext. Na rozdiel od predchádzajúcich publikácií, táto publikácia neobsahuje regionálne hodnotenie demografického vývoja, ale zaoberá sa len demografickou situáciou na úrovni celej republiky. Kapitola Medzinárodné porovnanie je venovaná demografickej situácii v Európskej únii. Okrem vnútornej situácie po rozšírení na 25 členských krajín sa venuje aj porovnaniu EÚ s ostatnými svetovými regiónmi.

Z časového hľadiska všetky údaje, ktoré sú uvedené v publikácii, pokrývajú obdobie rokov 1995 až 2004. V grafoch sú uvedené údaje od roku 1980, čím je možné porovnať sledované obdobie s obdobím, ktoré sa viaže k predchádzajúcemu reprodukčnému režimu pred rokom 1989, ako aj k obdobiu významných demografických zmien v prvej polovici 90. rokov. Medzinárodné porovnanie obsahuje údaje za 25 členských krajín EÚ za roky 1995 a 2003. Je teda možné porovnať situáciu v jednotlivých krajinách na začiatku a na konci sledovaného obdobia.

Všetky odborné termíny, ktoré sú použité v texte, sú vysvetlené v prílohe nazvanej „Terminologický slovník“, ktorý má slúžiť ako pomôcka predovšetkým pre tých, ktorí sa bežne nestretávajú s odbornou demografickou terminológiou.

Všetky údaje za Slovenskú republiku, ktoré sa použili pri príprave publikácie a ktoré sa nachádzajú v tabuľkách a grafoch v jednotlivých kapitolách, pochádzajú zo zdrojov Štatistického úradu SR. V kapitole o migrácii boli použité aj údaje Ministerstva vnútra SR. Údaje o ostatných krajinách, ktoré sú uvedené v kapitole Medzinárodné porovnanie, sú zo zdrojov Eurostatu a Rady Európy. Niektoré údaje uvedené v tejto publikácii sa celkom nezhodujú s údajmi, ktoré sa nachádzajú v predchádzajúcich publikáciách. Ide o výnimočné prípady, keď sme upravili alebo spresnili výpočet a údaje sme spätne prepočítali aj za predchádzajúce roky.

Publikácia je určená hlavne pre tých, ktorí sa zaoberajú populačnou problematikou v rôznych sférach spoločenského života – od štátnej správy cez miestnu samosprávu až po vedu, výskum a vysoké školy. Je však určená aj tým, ktorí chcú byť len informovaní o súčasnom demografickom vývoji na Slovensku a demografiou sa špeciálne nezaoberajú.

Publikácia „Populačný vývoj v SR 2004“ vychádza v obmedzenom náklade v slovenskej a v anglickej verzii. Je nepredajná a bude distribuovaná medzi zástupcov najvyšších riadiacich orgánov, štátnej správy, výskumných inštitúcií, vysokých škôl a médií tak, aby bola v dostatočnej miere zabezpečená informovanosť odbornej aj laickej verejnosti. Vydanie anglickej verzie umožní prezentovať v zahraničí demografický vývoj na Slovensku a vytvorí podklad, ktorý bude možné využiť v medzinárodných štúdiách, projektoch a porovnaníach. Obidve verzie sú v plnom rozsahu k dispozícii na internetovej stránke Výskumného demografického centra (www.infostat.sk/vdc).

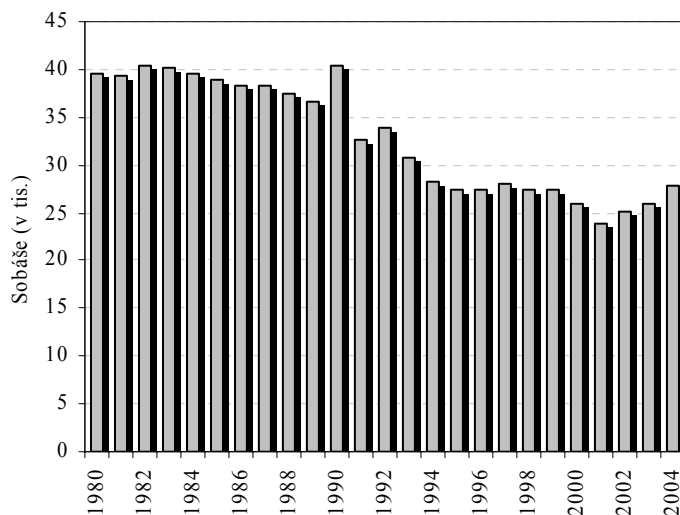
1. Sobášnosť

Tab.1.1 Základné charakteristiky sobášnosti

		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Počet sobášov		27 489	27 484	27 955	27 494	27 340	25 903	23 795	25 062	26 002	27 885
Úhrnná prvosobášnosť	Muži	0,588	0,570	0,569	0,555	0,544	0,511	0,465	0,484	0,498	0,543
	Ženy	0,590	0,575	0,581	0,563	0,555	0,524	0,478	0,502	0,522	0,567
Priemerný vek pri sobáši	Muži	26,28	26,76	27,16	27,29	27,70	28,19	28,57	29,09	29,52	29,60
	Ženy	23,52	23,92	24,28	24,42	24,77	25,19	25,60	26,04	26,46	26,68
Priemerný vek pri 1. sobáši	Muži	24,71	24,99	25,30	25,58	25,88	26,41	26,63	27,12	27,53	27,90
	Ženy	22,31	22,59	22,87	23,08	23,43	23,87	24,13	24,58	24,99	25,33
Sobáše slobodných v %	Muži	89,4	88,2	87,8	88,3	88,0	87,9	87,2	86,6	86,4	88,5
	Ženy	91,2	90,1	89,4	89,9	89,9	89,7	89,1	88,7	88,9	90,0

Partnerské zväzky medzi osobami opačného pohlavia, trvalé alebo dočasné, právne alebo formálne, vytvárajú základné podmienky pre proces rodenia. Z tohto pohľadu má sobášnosť pre reprodukciu obyvateľstva zásadný význam, keďže sa na Slovensku dlhodobo väčšia časť plodnosti realizuje práve v manželstve.

Kým v období komunistického režimu dosahovala intenzita sobášnosti pomerne vysoké hodnoty a sobáše sa uzatvárali v relatívne nízkom veku, na prelome 80. a 90. rokov dochádza k zásadným zmenám v sobášnom správaní, hlavne u mladej populácie. K typickým prejavom nového sobášneho správania patrí nižšia intenzita sobášnosti, zvýšenie sobášneho veku, rastúci výskyt partnerského spolužitia bez sobáša. Napriek tomu, že mladí ľudia pripisujú rodine veľký význam, pri rozhodovaní o uzavretí manželstva a založení rodiny požadujú naplnenie určitých ekonomických predpokladov (vyriešenie bytovej otázky, stále zamestnanie s dostatočným príjmom), ale aj naplnenie svojich individuálnych záujmov (štúdium, cestovanie, podnikanie, kariéra v zamestnaní). Keďže sa v 90. rokoch v spoločnosti vytvorilo vhodné prostredie podporujúce rast individualizmu a uprednostňovanie životnej sebarealizácie, napĺňanie rodinných hodnôt bolo častejšie odkladané na neskoršiu dobu - model skorej a častej sobášnosti zanikol. Zníženie intenzity sobášnosti, ako reakcia na zmeny spoločenských pomerov, sa najvýraznejšie prejavilo v prvej polovici 90. rokov, zvlášť po roku 1992.

Graf 1.1 Vývoj počtu sobášov

Uplynulých desať rokov je z hľadiska vývoja sobášnosti zvlášť významných. Dlhodobý klesajúci trend sobášnosti sa v priebehu tohto obdobia prehĺbil, následne zastavil a približne v poslednej tretine sa zmenil na rast.

Počty sobášov sa v období 1995-1999 stabilizovali na hodnote približne 27,5 tisíc ročne, s výnimkou roku 1997, v ktorom počet uzatvorených manželstiev dosiahol hodnotu takmer 28 tisíc. Od roku 1998 počet sobášov začal pozvoľna klesať. K výraznejšiemu poklesu počtu sobášov však došlo až v roku 2001. Spomínaný rok možno považovať za rekordný, keďže v ňom bol zaznamenaný historicky druhý najnižší počet sobášov od roku 1920. Od roku 2002 nastal vo vývoji sobášnosti pozitívny obrat – počet uzatvorených manželstiev sa začal zvyšovať. Rok 2004

bol v poradí tretím rokom, v ktorom bol evidovaný nárast počtu sobášov. Ich počet 27,9 tisíc, tak mierne prevýšil hodnoty zo začiatku sledovaného obdobia. Nárast počtu sobášov v posledných troch rokoch je od roku 1980 ojedinelým, nie však náhodným javom – ide o realizáciu odložených sobášov z predchádzajúcich rokov.

Rodinný stav

Počet uzatvorených manželstiev je do značnej miery závislý na veľkosti a štruktúre sobášaschopnej časti populácie¹. Pochopiteľne nosnou, resp. najexponovanejšou skupinou sú slobodní muži a slobodné ženy. V období 1995-2004 sa podiel sobášov slobodných mužov pohyboval nad hodnotou 86 %, v prípade žien to bolo 89-91 % z celkového počtu sobášov. Mierne zníženie záujmu slobodných vstupovať do manželstva sa prejavilo v poklese obojstranne prvých sobášov na prelome storočí. Od roku 1995 do roku 2001 klesol počet sobášov vzájomne slobodných o 3,9 tisíc. V posledných dvoch rokoch sledovaného obdobia došlo k opätovnému nárastu počtu sobášov vzájomne slobodných snúbencov a v roku 2004 dosiahol počet takýchto sobášov 23,5 tisíc (84,2 %), čím sa priblížil hodnote pred desiatimi rokmi.

Tab. 1.2 Sobáše podľa rodinného stavu v rokoch 1995-2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Celkový počet sobášov	27 489	27 484	27 955	27 494	27 340	25 903	23 795	25 062	26 002	27 885
Obojstranne prvé sobáše										
Počet sobášov	23 503	23 036	23 206	23 003	22 834	21 592	19 631	20 474	21 183	23 475
Podiel z úhrnu	85,5	83,8	83,0	83,7	83,5	83,4	82,5	81,7	81,5	84,2
Sobáše slobodného muža a rozvedenej alebo ovdovenej ženy										
Počet sobášov	1 068	1 218	1 330	1 281	1 214	1 176	1 116	1 234	1 294	1 208
Podiel z úhrnu	3,9	4,4	4,8	4,7	4,4	4,5	4,7	4,9	5,0	4,3
Sobáše rozvedeného alebo ovdoveného muža a slobodnej ženy										
Počet sobášov	1 575	1 721	1 776	1 712	1 734	1 651	1 567	1 764	1 419	1 612
Podiel z úhrnu	5,7	6,3	6,4	6,2	6,3	6,4	6,6	7,0	5,5	5,8
Obojstranne opakované sobáše										
Počet sobášov	1 343	1 509	1 643	1 498	1 558	1 484	1 481	1 590	2 106	1 590
Podiel z úhrnu	4,9	5,5	5,9	5,4	5,7	5,7	6,2	6,3	8,1	5,7

Vo vývoji opakovaných sobášov mužov a žien, neboli v sledovanom období zaznamenané zvlášť výrazné výkyvy. Podiel sobášov slobodného muža s rozvedenou alebo ovdovenou ženou sa pohyboval v rozmedzí 4-5 %. Sobáše slobodnej ženy a rozvedeného alebo ovdoveného muža boli početnejšie, ich podiel v období 1995-2004 dosahoval 5,5-7 % všetkých sobášov, s maximom v roku 2002. V prípade obojstranne opakovaných sobášov bol zaznamenaný ich zvýšený počet v roku 2003, keď prekročil hranicu 2 tisíc, t.j. viac ako 8 % všetkých sobášov. Do roku 2004 sa podiel obojstranne opakovaných sobášov opäť znížil o 2,4 percentuálneho bodu, na 5,7 %.

Dlhodobý pokles úrovne sobášnosti, ktorý pokračoval v nadväznosti na klesajúci trend z konca 80. rokov, spolu s presunom početne silných ročníkov narodených v natalitnej vlne 70. rokov do veku najvyššej sobášnosti, zapríčinil nárast počtu i podielu slobodných v populácii. V sledovanom období vzrástol podiel slobodných mužov a žien vo veku od 20 do 35 rokov. Najviac vzrástli podiely slobodných 25-29 ročných mužov a 20-24 ročných žien, t.j. práve tých vekových skupín, v ktorých v súčasnosti slobodní najčastejšie uzatvárajú manželstvo. Počet slobodných 25-29 ročných mužov vzrástol od roku 1995 do roku 2004 až o 121 % na 140,3 tisíc. Počet slobodných 20-24 ročných žien vzrástol o 68 % na 70,8 tisíc. Na začiatku roku 2004 bolo stále slobodných 37 % mužov a 23 % žien vo veku tridsať rokov a 22 % mužov a 13 % žien vo veku 35 rokov.

Zmeny v sobášnom správaní mladých ľudí, ktoré sa prejavili v podobe odkladania manželstva alebo dokonca jeho odmietania, sa prejavili aj vo vývoji jednotlivých ukazovateľov intenzity sobášnosti slobodných. Podľa údajov tabuliek sobášnosti² podiel slobodných mužov i žien, ktorí vstúpili do manželstva aspoň raz do veku 50 rokov, sa plynulo znižoval až do roku 2001. Kým v roku 1996 uzavrelo sobáš 69,9 % slobodných mužov, v roku 2001 to bolo o 9 percentuálnych bodov menej. V prípade žien sa v rovnakom období prvosobášnosť znížila zo 75 % na 65,5 %. V medziročnom porovnaní sa prvosobášnosť mužov a žien najviac znížila v období rokov 2000 a 2001. U žien došlo k zreteľnému zníženiu prvosobášnosti už skôr – v období rokov 1998 a 1999.

Od roku 2002, keď sa intenzita sobášnosti začala opäť zvyšovať, rastú aj hodnoty tabuľkovej prvosobášnosti. Šlo o mierny, no evidentný nárast intenzity sobášnosti slobodných v rokoch 2002 až 2003³. Tento obrat vo vývoji bol

¹ Súbor obyvateľov, ktorý spĺňa podmienky pre uzavretie manželstva. V podmienkach SR ide o osoby slobodné, rozvedené a ovdovené, ktoré dosiahnu minimálny vek, potrebný pre uzavretie manželstva, ktoré sú svojprávne a medzi ktorými nie sú priame príbuzenské zväzky (predkovia, potomkovia, súrodenci).

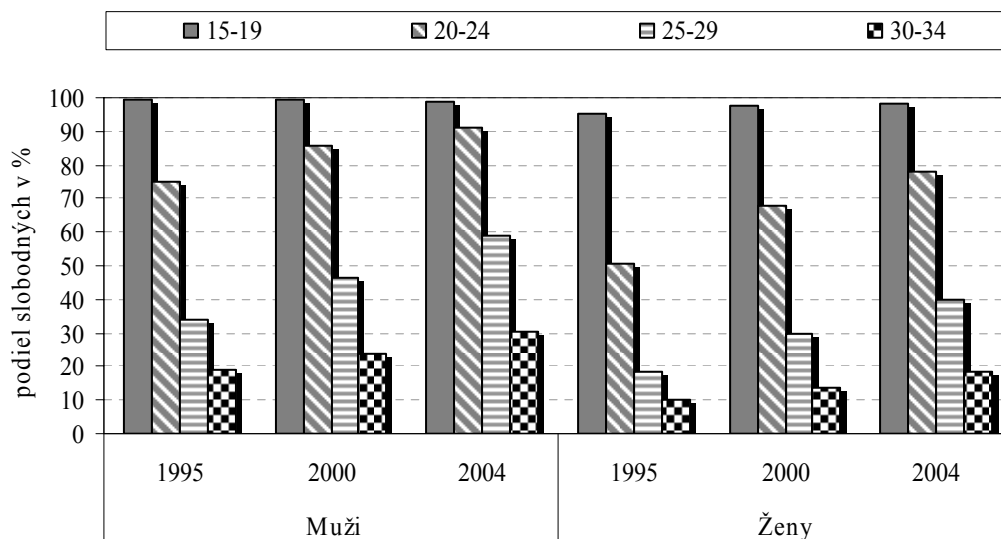
² Z metodického hľadiska sú sobáše tabuľky najvhodnejším nástrojom na hodnotenie intenzity sobášnosti slobodných. Prezentované údaje sú z dvojvýstupných sobášnych tabuliek počítaných priamou metódou.

³ Z technických dôvodov nebolo možné vypočítať tabuľkovú prvosobášnosť pre rok 2004, kvôli chýbajúcim dátam o vekovom zložení populácie podľa rodinného stavu. Predpokladá sa, že aj v roku 2004 došlo k zvýšeniu tohto ukazovateľa.

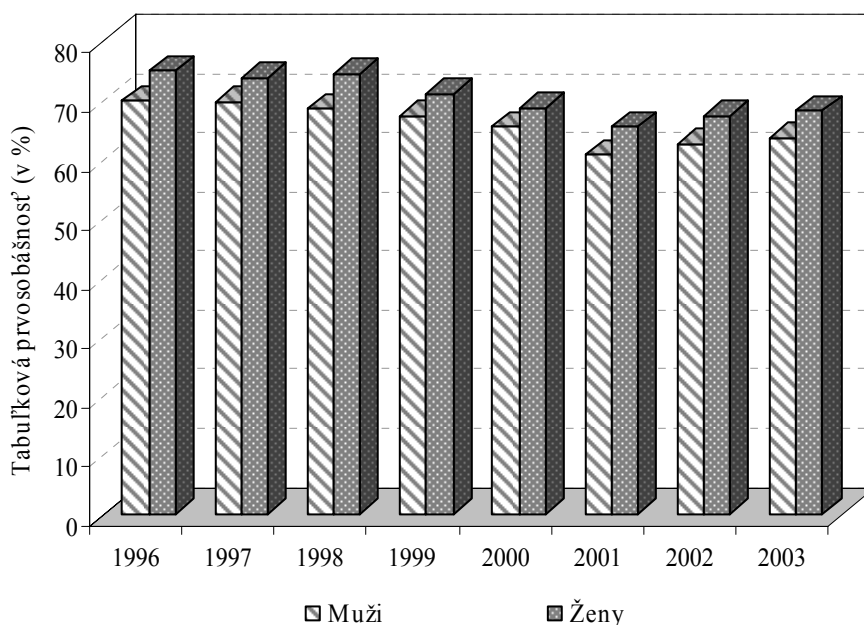
s najväčšou pravdepodobnosťou zapríčinený postupným realizovaním časti odložených sobášov z 90. rokov, čo následne prispelo k pozitívnemu obratu aj vo vývoji plodnosti (pozri kapitola pôrodnosť). Podiel slobodných vstupujúcich do manželstva sa do roku 2003 zvýšil u mužov na 63,6 % a u žien na 68,2 %.

Graf 1.2 Podiel slobodných 15-34 ročných v populácii (k 1.1.)

Na druhej strane sa zvyšuje podiel trvalo slobodných. Okrem osôb, ktoré spolužitie úplne odmietajú, patria do tejto skupiny aj tí, ktorí pred manželstvom uprednostňujú partnerské spolužitie bez sobáša, tzv. kohabitácie. Priame štatistické údaje o počte kohabitácií neexistujú. Časť z nich zachytávajú údaje zo sčítania obyvateľov. Len medzi poslednými dvoma sčítaniami v období 1991-2001 bol zaznamenaný nárast kohabitácií o 46 %. Podiel mužov, ktorí do 50 rokov svojho veku manželstvo nikdy neuzavreli, v sledovanom období vzrástol z 23,2 % v roku 1996 na 29,6 % v roku 2003. U žien bola situácia veľmi podobná - podiel žien, ktoré nikdy neuzavreli manželstvo sa zvýšil oproti roku 1996 o 6,2 percentuálneho bodu na 29,9 % v roku 2003. Pre porovnanie na začiatku 90. rokov ostávalo stále slobodných i do 50 rokov svojho veku približne 15 % mužov a 9 % žien.

Graf 1.3 Podiel slobodných vstupujúcich do manželstva

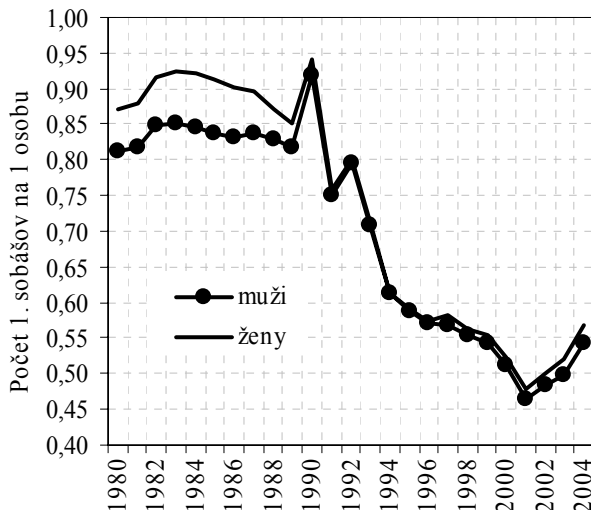

Podobný vývoj vyznačovala aj úhrnná prvosobášnosť, ktorá sa dlhodobo znižuje už od 80. rokov. Až do začiatku 90. rokov dosahovala úhrnná prvosobášnosť mužov a žien hodnoty od 0,80 do 0,95. Na prelome tisícročia tieto hodnoty znížili približne na polovicu. Historicky najnižšie hodnoty úhrnnej prvosobášnosti boli zaznamenané rovnako ako u ostatných ukazovateľov sobášnosti v roku 2001 (0,465 u mužov a 0,478 u žien). V období 2002-2004 sa následne prejavil pozitívny nárast hodnôt úhrnnej prvosobášnosti, ktorý bol podmienený zvýšenou intenzitou so-

bášanosti slobodných mužov a žien. V roku 2004 sa úhrnná pravosobášnosť u mužov zvýšila na 0,543, u žien na 0,567.

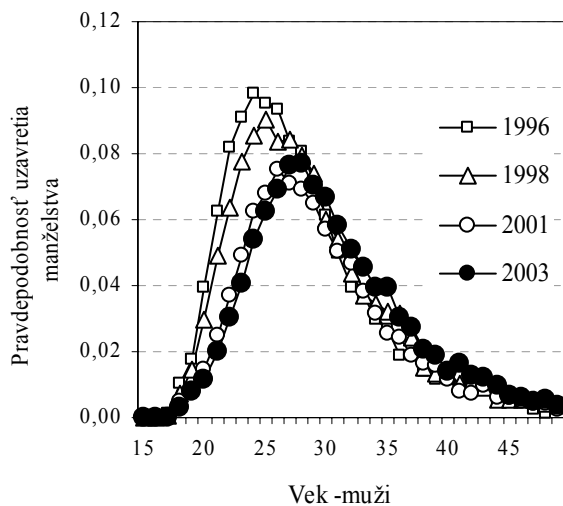
Napriek tomu, že bol v sledovanom období potenciál slobodných mužov a žien dostatočne veľký a ako už bolo naznačené stále rástol, vplyvom zmien v sobášnom správaní dochádza k znižovaniu pravdepodobnosti uzavretia sobáša slobodných mužov až do veku 29 rokov, u žien do 25 rokov. Odkladanie manželstva slobodnými sa prejavuje poklesom hodnôt pravdepodobnosti uzavretia manželstva v nižších vekových kategóriách. Súčasne je zreteľný posun maximálnych hodnôt do vyššieho veku. V roku 1996 bola najvyššia pravdepodobnosť uzavretia manželstva u slobodných 24 ročných mužov (0,098), v roku 2003 u 27 a 28 ročných (0,077).

Graf 1.4 Vývoj úhrnnej pravosobášnosti

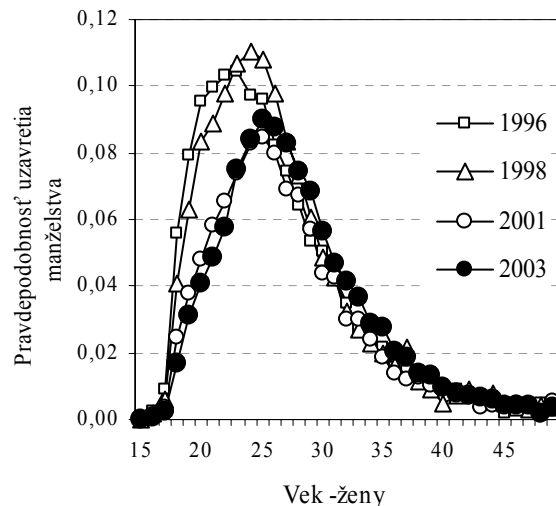

zvýšil približne o 10 % a podiel rozvedených neviest o 21 %. Najviac rozvedených snúbencov bolo v roku 2004 z vekovej kategórie 30-34 ročných, ale pomerne početné boli aj sobáše rozvedených 25-29 a 35-39 ročných mužov a žien. Priemerný vek rozvedených pri sobáši dosiahol v roku 2004 hodnotu 41,4 rokov u mužov a 38,1 rokov u žien. Počet ovdovených snúbencov tvorí najmenší podiel z celkového počtu sobášov. Intenzita sobášnosti ovdovených nemá na celkový vývoj sobášnosti žiadny zásadný vplyv a z demografického hľadiska je takmer zanedbateľná. V roku 1995 bol podiel sobášov ovdovených ženíchov a neviest z celkového počtu sobášov rovnaký (0,9 % u oboch pohlaví) a dosahoval približne rovnaké hodnoty ako v súčasnosti, v prípade ovdovených žien bol v roku 2004 podiel ich sobášov dokonca ešte nižší, iba 0,6 %. V roku 2004 bolo zaznamenaných najviac sobášov ovdovených mužov vo veku nad 65 rokov, najviac ovdovených neviest patrilo do kategórie 45-49 ročných. Priemerný vek ovdovených ženíchov dosiahol 58,1 rokov, ovdovených neviest 48,9 rokov.

Graf 1.5 Pravdepodobnosť uzavretia manželstva slobodnými mužmi

Graf 1.6 Pravdepodobnosť uzavretia manželstva slobodnými ženami

Tab. 1.3 Sobáše podľa rodinného stavu a veku v roku 2004

Vek	Ženích			Nevesta		
	slobodní	rozvedení	ovdovení	slobodné	rozvedené	ovdovené
-19	724	0	0	2 354	1	0
20-24	6 750	22	0	10 778	96	2
25-29	10 985	319	5	9 042	531	11
30-34	4 182	619	10	2 020	618	12
35-39	1 199	579	11	507	444	15
40-44	439	436	16	179	314	18
45-49	197	361	25	111	233	40
50-54	97	292	34	64	182	26
55-59	55	161	40	22	123	17
60-64	34	82	36	8	45	11
65+	21	77	77	2	40	19
Priemerný vek	27,90	41,42	58,10	25,33	38,12	48,89

Poradie sobáša

Rozvedení a ovdovení rozširujú potenciál sobášaschopnej časti populácie, čím prispievajú k zvyšovaniu sobášnosti. Maximum sobášnosti sa realizuje prostredníctvom sobášov prvého poradia, predovšetkým obojstranne prvých sobášov. So zvyšujúcim sa poradím logicky klesá počet uzatvorených sobášov. V roku 2004 bolo na Slovensku uzatvorených 4,4 tisíc sobášov, keď aspoň jeden zo snúbencov nebol slobodný. V relatívnom vyjadrení to predstavuje 15,8% podiel zo všetkých sobášov v roku 2004. U sobášov vyššieho poradia sú z hľadiska rodinného stavu najpočetnejšie sobáše druhého poradia rozvedených mužov a žien, za nimi nasledujú sobáše druhého poradia ovdovených mužov a žien. Muži všeobecne uzatvárajú ďalšie manželstvá častejšie ako ženy. Najviac sobášov druhého a tretieho poradia bolo v roku 2004 u rozvedených vo veku 30-39. So zvyšujúcim sa poradím sa maximálne počty sobášov presúvajú do vyššej vekovej kategórie. Najviac sobášov štvrtého a vyššieho poradia rozvedených snúbencov v roku 2004 uzatvárali 45-49 roční muži a ženy. Ovdovení spravidla uzatvárajú ďalšie sobáše vo vyššom veku. V roku 2004 bol najvyšší podiel druhých sobášov ovdovených u 55-59 ročných mužov a 50-54 ročných žien. Tretie a štvrté a vyššie sobáše ovdovených sú kvôli nízkej početnosti daného javu štatisticky zanedbateľné, najčastejšie ich uzatvárali muži a ženy po dovŕšení 60 roku.

Tab. 1.4 Sobáše podľa poradia v roku 2004

Poradie sobáša - ženích	Poradie sobáša - nevesta				Spolu
	1	2	3	4+	
1	23 475	1 157	45	6	24 683
2	1 509	1 312	95	9	2 925
3	98	116	35	1	250
4+	5	12	7	3	27
Spolu	25 087	2 597	182	19	27 885

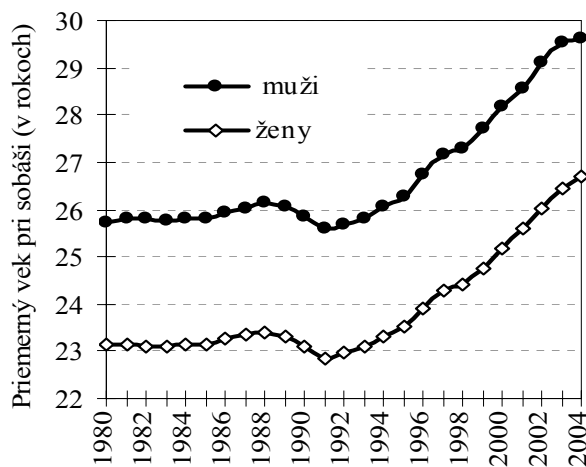
Podľa doby uplynulej od ukončenia predchádzajúceho manželstva sa najviac druhých sobášov uskutoční skôr ako uplynie jeden rok. V prípade opakovaných sobášov mužov to bolo 17 % zo všetkých opakovaných sobášov mužov, u žien 21,5 %, najviac vo veku 30-34 rokov. Za nimi, čo sa týka početnosti opakovaných sobášov, nasledujú sobáše realizované po uplynutí jedného roka od zániku predchádzajúceho manželstva (13,2 % muži a 17,2 % ženy). Približne 10% podiel (u oboch pohlaví) tvoria opakované sobáše, uzavreté po 10-14 rokoch od zániku predchádzajúceho manželstva. V tejto skupine sobášov prevládajú sobáše 45-49 ročných ženíchov a 35-39 ročných neviest. Počet sobášov vyššieho poradia klesá postupne s predlžujúcou sa dobou od zániku predchádzajúceho manželstva. Podiel takýchto sobášov sa v roku 2004 pohyboval v rozmedzí 0,3-2,5 % z celkového počtu sobášov.

Vek a pohlavie

Až do polovice 80. rokov bol priemerný vek pri sobáši u mužov tesne pod hranicou 26 rokov, u žien sa pohyboval okolo 23 rokov. Skorší vstup do manželstva nebol v tomto období v SR ničím neobvyklým. Prostredníctvom rozsiahlych pronatalitných opatrení vytváral štát priaznivé podmienky pre rozvoj rodiny. Systém sociálnych istôt a celkový životný štýl stimuloval mladých ľudí vstupovať do manželstva a zakladať rodiny. Na začiatku 90. rokov

došlo ešte k jednorázovému miernemu zníženiu priemerného veku pri sobáši, no od roku 1992 priemerný vek pri vstupe do manželstva u oboch pohlaví nepretržite rastie. Zvlášť výrazný je nárast hodnôt priemerného veku pri sobáši od začiatku 21. storočia. V roku 2004 bol priemerný vek pri sobáši 29,6 rokov u mužov a 26,7 u žien, čo predstavuje zvýšenie o takmer štyri roky u oboch pohlaví od doby, kedy tento ukazovateľ začal vykazovať rastúcu tendenciu. Rovnako sa vyvíjal aj priemerný vek pri prvom sobáši. Ešte v polovici 90. rokov bol priemerný vek pri prvom sobáši u mužov aj žien oproti súčasným hodnotám tri roky nižší. Momentálne sa slobodní muži ženia v priemere 27,9 roční a slobodné ženy 25,3 ročné. Dlhodobý nárast hodnôt priemerného veku pri prvom sobáši je ďalším prejavom zásadného „prerodu“ v správaní sa mladej populácie vo vzťahu k manželstvu. Aktuálnosť problému vstupu do manželstva, resp. jeho odklad, spočíva jednoznačne na osobnom postoji a prioritách mladej generácie. Ako už bolo v úvode kapitoly naznačené, vstup mladých ľudí do manželstva je podmienený viacerými faktormi, ktoré nútia mladú generáciu uvažovať o manželstve čisto pragmaticky.

Graf 1.7 Vývoj priemerného veku pri sobáši

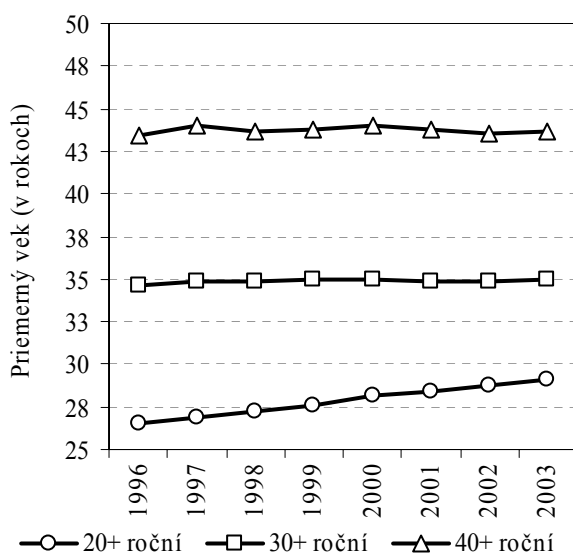

90. rokov sa rozdiel veku snúbencov mierne zvýšil na 2,9. Najvyšší rozdiel veku muža a ženy pri sobáši bol zaznamenaný v roku 2000, a to 3,1 roka. Do roku 2004 sa rozdiel veku pri sobáši znížil na rovnakú hodnotu ako v roku 1992, takže v súčasnosti je ženich od nevesty starší v priemere o 2,7 roka.

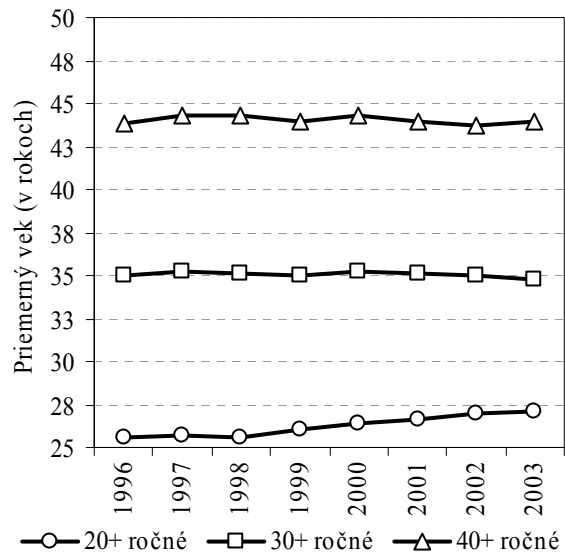
Zaujímavý výsledok v súvislosti s oddaľovaním sobáša poskytuje výstup z tabuliek sobášnosti - priemerný vek pri prvom sobáši v danom veku. Porovnanie hodnôt tohto ukazovateľa pre 20 ročných a starších, 30 ročných a starších a 40 ročných a starších slobodných mužov a ženy preukázalo, že k reálnemu zvýšeniu sobášneho veku dochádza predovšetkým u mladších mužov a žien. V období 1996-2003 sa priemerný vek pri prvom sobáši u 30 ročných a starších a 40 ročných a starších slobodných snúbencov prakticky nemenil a pohyboval sa zhruba na rovnakej úrovni, v prípade 20 ročných a starších slobodných mužov a žien dochádza k jeho evidentnému rastu. Slobodní muži, ktorí v roku 1996 dosiahli aspoň 20 rokov sa v priemere ženili ako 26,5 roční, v roku 2003 už ako 29,1 roční. Rovnaká tendencia je aj v prípade 20 ročných a starších slobodných žien, u ktorých nastal posun z 25,5 rokov (v roku 1996) na 27 rokov (v roku 2003).

Na začiatku 80. rokov bol priemerný rozdiel medzi vekom ženicha a nevesty 2,5 roka. Do konca

Graf 1.8 Priemerný vek pri prvom sobáši v danom veku - muži

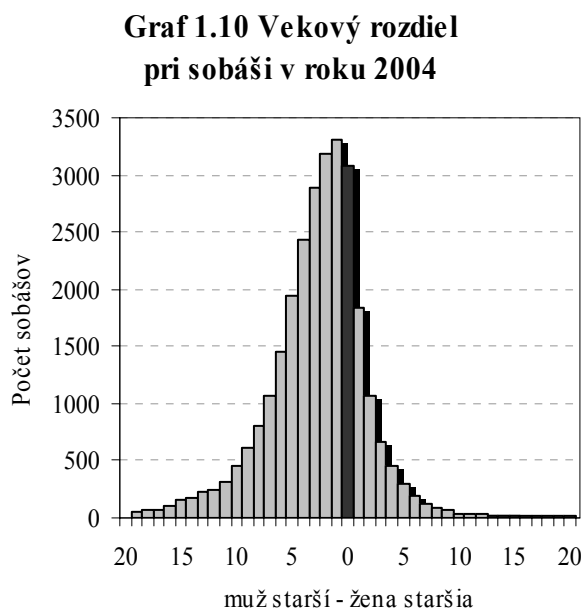

Graf 1.9 Priemerný vek pri prvom sobáši v danom veku - ženy

Do konca 80. rokov pretrvávalo v slovenskej populácii relatívne stabilné sobášne správanie, čo dokumentujú pomerne ustálené hodnoty mier sobášnosti. V priebehu prvej polovice 90. rokov pod vplyvom klesajúcej intenzity

sobášnosti došlo k ich poklesu vo všetkých vekových kategóriách. Od roku 1995 pokračuje znižovanie mier sobášnosti najmladších vekových skupín 15-19 a 20-24 ročných mužov a žien, ktoré trvalo až do konca roku 2003. V tomto období sa miery sobášnosti 15-19 ročných mužov znížili o 50,6 %, v prípade 15-19 ročných žien o 64,9 %.

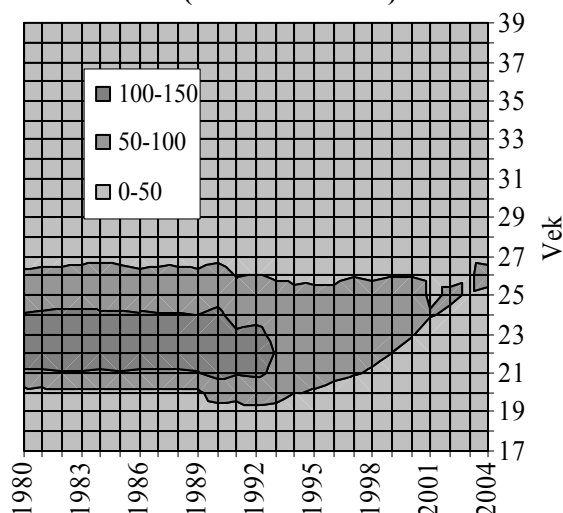

Miery sobášnosti 20-24 ročných mužov sa znížili o 55,1 %. U žien tej istej vekovej kategórie nastal pokles mier sobášnosti o 24,5 %. V roku 2004 sa pokles mier sobášnosti 15-24 ročnej populácie zastavil a ich hodnoty sa mierne zvýšili. U 25 ročných a starších mužov a žien po roku 1995 hodnoty mier sobášnosti rástli až do konca sledovaného obdobia, s nevýrazným prerušením v roku 2001. Tento nárast možno považovať za prejav tzv. kompenzačného efektu, kedy dochádza k zvyšovaniu intenzity sobášnosti starších snúbencov, ktorí uskutočňujú svoje odložené sobáše z predchádzajúcich rokov. V období 1995-2004 sa najviac zvýšili miery sobášnosti 30-34 ročných mužov - o 102,6 % a u 25-29 ročných žien - o 115 %. Výrazné zvýšenie hodnôt mier sobášnosti je možné sledovať u oboch pohlaví až do veku 44 rokov. Až do roku 1999 si maximálne hodnoty mier sobášnosti udržiavali 20-24 roční muži. Počnúc rokom 2000 nastal presun najvyšších mier sobášnosti do vyššej kategórie 25-29 ročných. V prípade žien k takémuto presunu nedošlo a v celom sledovanom období boli najvyššie miery sobášnosti u 20-24 ročných žien.

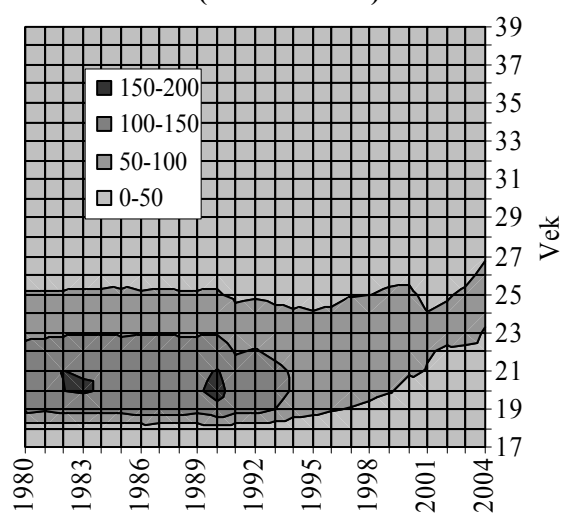
Tab. 1.5 Miery sobášnosti podľa veku (na 1000 osôb)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ženísi spolu										
15-19	6,81	5,88	4,98	4,63	4,05	3,23	2,70	2,52	2,27	3,36
20-24	65,04	59,89	56,19	51,42	46,79	39,47	33,13	30,53	28,50	29,19
25-29	36,22	38,33	40,88	41,84	43,30	42,60	40,73	43,45	45,18	47,32
30-34	11,64	12,59	13,25	14,06	14,80	16,44	16,02	18,69	20,86	23,58
35-39	5,10	5,14	6,40	6,47	6,65	6,72	6,64	7,98	8,96	9,73
40-44	2,81	3,26	3,29	3,22	3,62	3,41	3,31	3,97	4,57	4,62
45-49	2,35	2,21	2,63	2,38	2,58	2,62	2,29	2,72	2,59	2,87
50-54	1,61	2,20	2,18	2,10	2,21	2,09	2,04	2,01	2,30	2,23
55-59	1,28	1,52	1,64	1,42	1,53	1,64	1,45	1,61	1,85	1,86
60-64	0,73	1,03	1,11	0,98	0,91	1,14	1,29	1,33	1,44	1,47
Nevesty spolu										
15-19	32,35	28,32	24,96	22,41	19,76	15,65	12,98	12,13	10,15	11,37
20-24	64,74	63,52	64,23	62,02	60,31	55,16	48,75	48,00	48,28	48,89
25-29	19,35	21,39	23,92	26,02	27,65	29,82	29,29	34,02	37,54	41,61
30-34	6,25	7,24	7,56	7,39	8,10	8,37	8,58	10,22	11,71	13,34
35-39	2,95	3,34	3,48	3,38	3,68	3,72	3,48	4,02	4,55	5,31
40-44	2,00	2,22	2,24	2,15	2,06	2,00	2,19	2,41	2,53	2,66
45-49	1,47	1,51	1,86	1,72	1,80	1,68	1,76	1,82	1,76	1,86
50-54	0,99	1,02	1,17	1,16	1,19	1,16	1,00	1,16	1,30	1,36
55-59	0,70	0,68	0,68	0,48	0,60	0,59	0,63	0,73	0,83	1,03
Slobodní ženisi										
15-19	6,79	5,88	4,98	4,63	4,05	3,23	2,70	2,52	2,27	3,36
20-24	64,49	59,35	55,75	51,03	46,51	39,25	32,92	30,37	28,39	29,09
25-29	33,66	35,50	38,29	39,30	41,04	40,55	39,04	41,81	43,60	45,97
30-34	8,63	9,39	9,81	10,63	11,53	13,07	12,92	15,25	17,27	20,50
35-39	2,69	2,65	3,42	3,73	3,84	4,14	3,77	4,70	5,43	6,52
40-44	0,84	0,97	0,99	1,19	1,21	1,31	1,21	1,60	1,96	2,27
45-49	0,41	0,30	0,46	0,45	0,53	0,59	0,48	0,55	0,64	0,97
Slobodné nevesty										
15-19	32,32	28,29	24,94	22,38	19,75	15,63	12,98	12,12	10,15	11,37
20-24	63,41	62,10	62,67	60,93	59,29	54,34	48,15	47,35	47,74	48,45
25-29	16,37	18,23	20,51	22,61	24,55	26,77	26,64	31,22	34,92	39,26
30-34	3,96	4,31	4,44	4,46	5,17	5,43	5,67	7,00	8,48	10,17
35-39	1,24	1,30	1,47	1,37	1,50	1,73	1,41	1,70	2,15	2,79
40-44	0,52	0,61	0,50	0,53	0,48	0,54	0,54	0,73	0,65	0,93
45-49	0,27	0,22	0,33	0,26	0,30	0,30	0,30	0,29	0,29	0,54

**Graf 1.11 Miery sobášnosti mužov
(na 1000 mužov)**

**Graf 1.12 Miery sobášnosti žien
(na 1000 žien)**

Vzdelanie

Vývoj štruktúry sobášov podľa vzdelania dlhodobo vykazuje dva základné trendy. Prvým je narastajúca rovnorodosť sobášov z hľadiska dosiahnutého stupňa vzdelania medzi snúbencami. Z celkového počtu sobášov uzavretých v roku 2004 bolo 62,8 % sobášov s rovnakým vzdelaním ženicha a nevesty. Od roku 1995 sa podiel sobášov snúbencov s rovnakým vzdelaním zvýšil takmer o 11 %. Uzavieranie sobáša medzi snúbencami s rovnakým stupňom dosiahnutého vzdelania nemá priamy vplyv na intenzitu sobášnosti, môže sa však podieľať na stabilite zväzku. V roku 2004 tvorili najvyšší až 33% podiel z celkového počtu sobášov sobáše snúbencov s ukončeným stredným vzdelaním s maturitou. V roku 1995 to bolo 25 %. Druhý najvyšší podiel, a to 12,6 % tvorili sobáše muža so stredným vzdelaním bez maturity a ženy so stredným vzdelaním s maturitou. Zo skupiny sobášov, ktoré uzatvárali snúbenci s rovnakým vzdelaním, bolo v roku 2004 11,2 % sobášov snúbencov s úplným stredným vzdelaním, 10,5 % s vysokoškolským a 8,2 % so základným vzdelaním.

Tab. 1.6 Sobáše podľa vzdelania v roku 2004

Vzdelanie ženicha	Vzdelanie nevesty				
	spolu	základné	stredné bez maturity	stredné s maturitou	vysokoškolské
Spolu	27 885	3 255	4 866	14 754	5 010
Základné	2 842	2 273	325	221	23
Stredné bez maturity	7 669	647	3 135	3 518	369
Stredné s maturitou	12 484	305	1 284	9 196	1 699
Vysokoškolské	4 890	30	122	1 819	2 919
			v %		
Spolu	100,0	11,7	17,5	52,9	18,0
Základné	10,2	8,2	1,2	0,8	0,1
Stredné bez maturity	27,5	2,3	11,2	12,6	1,3
Stredné s maturitou	44,8	1,1	4,6	33,0	6,1
Vysokoškolské	17,5	0,1	0,4	6,5	10,5

Druhý vývojový trend sobášnosti v súvislosti so vzdelaním predstavuje zvyšovanie podielu sobášov snúbencov s ukončeným stredným vzdelaním s maturitou a s vysokoškolským vzdelaním. Tento trend súvisí zrejme s celkovým zvyšovaním vzdelanostnej úrovne v spoločnosti. V období 1995-2004 sa zvýšil počet sobášov mužov a žien s úplným stredným vzdelaním o jednu tretinu a viac ako dvojnásobne vzrástol počet vysokoškolsky vzdelaných snúbencov. V roku 1995 predstavoval podiel vzájomných sobášov vysokoškolákov iba 5 %, v roku 2004 10,5 %. S predlžovaním doby štúdia dochádza k odkladaniu sobášov, a tým aj k zvyšovaniu veku potenciálnych ženichov a neviest. Najvyšší priemerný vek pri sobáši v súvislosti so vzdelaním dosahujú muži a ženy s vysokoškolským vzdelaním. V roku 2004 bol priemerný vek pri vstupe do manželstva vysokoškolákov mužov 31,4 rokov a žien 28,3 rokov.

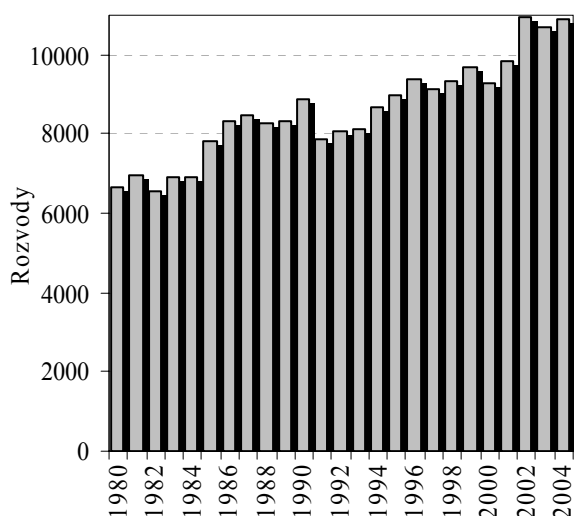
2. Rozvodovosť

Tab. 2.1 Základné charakteristiky rozvodovosti

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Návrhy na rozvod	11 765	12 222	11 838	12 116	12 457	12 027	12 443	13 752	13 606	13 857
Rozvody	8 978	9 402	9 138	9 312	9 664	9 273	9 817	10 960	10 716	10 889
Realizované návrhy (%)	76,3	76,9	77,2	76,9	77,6	77,1	78,9	79,7	78,8	78,6
Index rozvodovosti	32,7	34,2	32,7	33,9	35,3	35,8	41,3	43,7	41,2	39,0
Úhrnná rozvodovosť	0,241	0,257	0,254	0,262	0,277	0,269	0,287	0,328	0,326	0,336
Priemerný vek pri rozvode										
Muži	36,47	36,81	37,31	37,58	37,87	38,15	38,56	38,53	38,88	39,31
Ženy	33,89	34,24	34,72	35,12	35,34	35,66	36,08	36,00	36,33	36,74
Priem. dĺžka trvania rozvedených manželstiev	11,19	11,30	11,79	12,11	12,35	12,73	13,12	13,06	13,34	13,59
Rozvody s maloletými deťmi (%)	75,5	74,5	73,0	72,5	70,7	70,2	70,1	70,2	69,7	67,3

Rozvodovosť je jediným demografickým procesom, ktorý dlhodobo vykazuje nezmenenú rastúcu tendenciu. V 80. rokoch sa počet rozvodov pohyboval od 6,5-8,5 tisíc ročne, s maximom v roku 1987. Približne v polovici 90. rokov prekročil počet rozvodov hranicu 9 tisíc a v roku 1999 sa priblížil k hodnote 10 tisíc. V roku 2002 bolo na Slovensku zaznamenaných doteraz najviac, až 10 960 rozvedených manželstiev. Počnúc týmto rokom sa počet rozvodov udržuje tesne pod hranicou 11 tisíc. Ani zmena spoločenských pomerov po roku 1989 nezvrátila vývoj rozvodovosti, naopak zdá sa, že model vysokej rozvodovosti je na Slovensku pomerne stabilizovaný. V priebehu 80. rokov sa počet rozvedených manželstiev zvýšil o 1,7 tisíc (o 25 %). V 90. rokoch sa v porovnaní s predchádzajúcim desaťročím počet rozvodov zvýšil iba mierne, len o 797 (o 9 %), no za posledných päť rokov sa počet rozvedených manželstiev zvýšil až o 1,6 tisíc (o 17,4 %).

Graf 2.1 Počet rozvodov

Príčin vysokej rozvodovosti je viacero. Postupná liberalizácia rozvodovej praxe umožnila zjednodušenie rozvodového konania a rozvod samotný sa stal spoločensky akceptovaným spôsobom riešenia manželských nezhôd. Nový zákon o rodine⁴, ktorý vstúpil do platnosti v roku 2005 a nahradil tak 40 rokov starú právnu normu⁵, prinesie ďalšie „uľahčenie“, resp. skrátenie rozvodového konania, tzv. rozvodom po vzájomnej dohode (dohoda medzi rozvádzajúcimi sa partnermi o majetkovom vyrovnaní, o starostlivosti o dieťa...). K faktorom, ktoré vedú k zvyšovaniu rozvodovosti, možno priradiť zvyšovanie ekonomickej aktivity žien, ktorá vedie k ich väčšej ekonomickej a sociálnej nezávislosti, prevahu záťaže žien pri zabezpečovaní chodu domácnosti, nedostatok finančne dostupných bytov na trhu, ktorý núti časť mladých manželských párov k spoločnému bývaniu s rodičmi, odtabuizovanie sexuálneho života atď.

Vysoká úroveň rozvodovosti sa prejavuje v rastúcom podiele rozvedených osôb v populácii. Na začiatku roku 2004 bolo na Slovensku približne 5 % mužov a takmer 7 % žien rozvedených. Ich počet sa oproti roku 1995 zvýšil u oboch pohlaví rovnako - o 38 %. Podiely rozvedených sú v prípade žien vyššie, pretože muži častejšie uzavierajú ďalšie manželstvo. Podiel rozvedených mužov aj žien začína výraznejšie narastať po dovŕšení tridsiateho roku veku, pričom najviac rozvedených je vo veku 40-49 rokov. V súčasnosti je každá ôsma žena a každý 11 muž vo veku 40 rokov rozvedený. Napriek tomu, že rozvodovosť je zo spoločenského hľadiska negatívnym javom, rozvedení muži a ženy rozširujú potenciál sobášaschopného obyvateľstva a opakovanými sobášmi prispievajú k intenzívnejšej reprodukcii.

Orientačnú informáciu o vývoji rozvodovosti poskytuje ukazovateľ index rozvodovosti, tj. počet rozvodov pripadajúcich na 100 sobášov uzavretých v tom istom roku. Ide v podstate o proporcionálne rozdelenie počtu sobášov a rozvodov v rovnakom období. Na začiatku 80. rokov pripadalo na 100 sobášov necelých 17 rozvodov. Približne od roku 1985 začal index rozvodovosti v súvislosti s rastúcim počtom rozvodov a klesajúcim počtom sobášov plynulej-

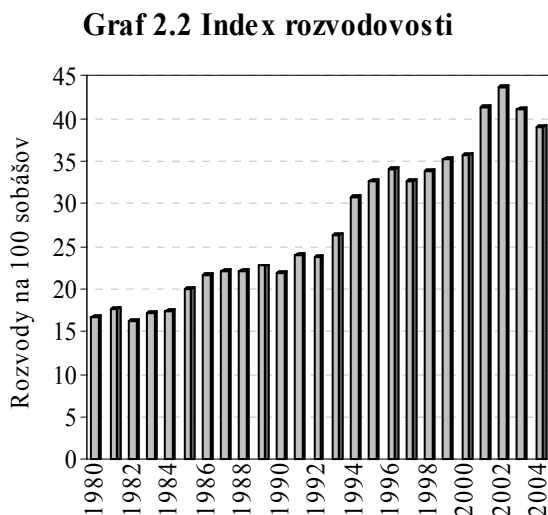
⁴ Zákon č. 36/2005 O rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁵ Zákon č. 94/1963 Zb.

šie narastať. V prvej polovici 90. rokov dosiahol index rozvodovosti hranicu 30 rozvodov na 100 sobášov. Od roku 2001 pripadá na 100 sobášov viac ako 40 rozvodov, výnimkou je rok 2004, v ktorom sa hodnota tohoto ukazovateľa mierne znížila na 39 %, no aj napriek tomu to bol viac ako dvojnásobok hodnoty z roku 1980.

Tab. 2.2 Zastúpenie rozvedených osôb v populácii (k 1.1. v %)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Veková skupina										
	Muži									
0-14	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
15-19	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
20-24	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
25-29	2,7	2,9	3,0	3,0	2,9	2,9	2,7	2,5	2,5	2,3
30-34	4,5	4,8	5,2	5,5	5,8	6,0	6,1	5,5	5,8	6,0
35-39	5,8	6,1	6,4	6,7	7,1	7,4	7,8	7,2	7,7	8,2
40-44	6,7	7,1	7,4	7,7	8,1	8,4	8,6	8,1	8,6	9,1
45-49	6,9	7,2	7,5	8,0	8,2	8,7	9,1	8,9	9,3	9,6
50-54	6,1	6,4	6,8	7,1	7,5	7,8	8,1	8,2	8,7	9,0
55-59	5,1	5,3	5,6	5,8	5,9	6,2	6,5	6,9	7,3	7,6
60-64	3,9	4,1	4,2	4,4	4,5	4,7	4,9	5,3	5,4	5,6
65-69	3,1	3,2	3,3	3,4	3,4	3,3	3,3	3,9	4,1	4,2
70+	2,0	2,1	2,2	2,3	2,1	1,9	1,6	2,4	2,3	2,2
Spolu 15+	3,8	4,0	4,2	4,4	4,5	4,7	4,8	4,8	5,0	5,2
	Ženy									
0-14	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
15-19	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
20-24	1,3	1,4	1,3	1,2	1,1	1,0	0,8	0,9	0,9	0,8
25-29	4,4	4,6	4,8	4,9	4,8	4,7	4,6	4,5	4,4	4,3
30-34	6,2	6,6	6,9	7,3	7,7	8,0	8,1	8,0	8,2	8,4
35-39	7,7	8,0	8,3	8,6	9,0	9,3	9,7	9,7	10,3	10,7
40-44	8,6	9,0	9,3	9,7	10,0	10,3	10,7	10,6	11,0	11,6
45-49	8,6	8,9	9,3	9,7	10,1	10,5	11,0	10,9	11,4	11,7
50-54	7,5	7,9	8,4	8,8	9,1	9,6	10,0	10,1	10,6	11,1
55-59	6,0	6,4	6,6	7,1	7,6	7,9	8,3	8,5	9,0	9,3
60-64	5,0	5,2	5,5	5,6	5,8	6,1	6,4	6,4	6,8	7,4
65-69	4,1	4,3	4,5	4,7	4,8	4,9	5,1	5,1	5,3	5,4
70+	2,2	2,4	2,5	2,7	2,7	2,8	2,8	3,2	3,2	3,3
Spolu 15+	4,9	5,2	5,4	5,6	5,8	6,0	6,2	6,2	6,5	6,7

Intenzita rozvodovosti však nezávisí od počtu sobášov v sledovanom roku, ale od počtu sobášov uzavretých v predchádzajúcich rokoch a od rozdelenia rozvodov podľa dĺžky trvania manželstva. Z hľadiska percentuálneho zloženia rozvodov podľa dĺžky trvania manželstva je zaujímavé, že v sledovanom období 1995-2004 postupne klesá podiel rozvodov manželstiev trvajúcich kratšie ako 10 rokov a naopak, rastie podiel rozvedených manželstiev trvajúcich 10 a viac rokov.

V polovici 90. rokov bolo z celkového počtu rozvodov 50,1 % rozvodov manželstiev trvajúcich menej ako 10 rokov, v roku 2004 to bolo 38 %. Najvyšší podiel všetkých rozvodov tvoria rozvody manželstiev trvajúcich 10-14 rokov, pričom od roku 1999 sa tento podiel pohybuje okolo 19,5-21 %. Najvýraznejší nárast počtu rozvodov bol zaznamenaný v skupine rozvodov manželstiev po 25 rokoch ich trvania. V roku 1995 predstavoval podiel rozvodov takýchto manželstiev 6 %, v roku 2004 až 12,7 %. Nárast počtu rozvodov manželstiev trvajúcich viac ako 10 rokov sa prejavil v náraste priemernej dĺžky trvania rozvedeného manželstva, ktorá sa od roku 1995 zvýšila o 2,4 roka. V roku 2004 trvalo rozvedené manželstvo v priemere 13,6 rokov.

Positívne zníženie podielu rozvodov manželstiev trvajúcich menej ako 10 rokov sa v priebehu obdobia 1995-2004 najviac prejavilo u manželstiev rozvádzajúcich sa po dvoch a troch rokoch. V tejto skupine rozvodov tvoria najvyšší podiel rozvody po 5 rokoch od uzavretia manželstva. Aj v roku 2004 bolo najviac rozvedených manželstiev po 5 rokoch od sobáša (597 rozvodov), druhé výrazné maximum počtu rozvodov bolo po 13 rokoch od sobáša (507 rozvodov).

Tab. 2.3 Rozvody podľa dĺžky trvania manželstva

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Do 1 roka	63	81	75	86	88	50	0	74	74	69
1-3	1 415	1 348	1 205	1 134	1 185	1 132	1 110	1 241	1 127	1 090
4-6	1 739	1 870	1 642	1 574	1 570	1 412	1 437	1 644	1 541	1 619
7-9	1 339	1 422	1 432	1 474	1 471	1 418	1 410	1 474	1 405	1 352
10-14	1 642	1 742	1 769	1 839	1 940	1 804	2 078	2 253	2 274	2 324
15-19	1 390	1 394	1 336	1 397	1 390	1 387	1 506	1 758	1 752	1 718
20-24	855	915	973	1 038	1 135	1 088	1 190	1 297	1 316	1 329
25+	535	630	706	770	885	982	1 086	1 219	1 227	1 388
Spolu	8 978	9 402	9 138	9 312	9 664	9 273	9 817	10 960	10 716	10 889
Priemerná dĺžka trvania manželstva	11,19	11,30	11,79	12,11	12,35	12,73	13,12	13,06	13,34	13,59

Tab. 2.4 Rozvody podľa dĺžky trvania manželstva (v %)

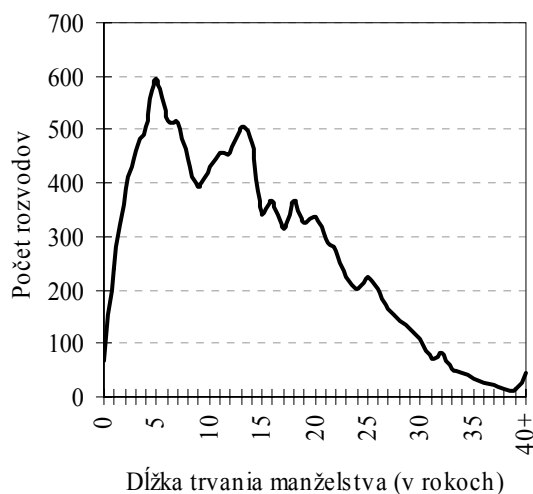
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
0	0,7	0,9	0,8	0,9	0,9	0,5	0,0	0,7	0,7	0,6
1	3,1	3,3	3,1	2,8	2,7	2,9	1,4	2,4	2,3	2,2
2	6,0	5,1	4,6	4,2	4,6	4,2	4,6	4,2	3,6	3,6
3	6,7	5,9	5,5	5,2	4,9	5,1	5,4	4,8	4,6	4,2
4	6,8	6,5	6,0	5,3	5,4	5,1	4,7	5,3	4,6	4,6
5	7,1	7,2	6,2	6,2	5,4	5,2	5,2	5,0	5,1	5,5
6	5,5	6,2	5,9	5,4	5,5	5,0	4,7	4,7	4,6	4,8
7	5,3	5,6	6,0	5,8	5,2	5,2	4,7	4,6	4,8	4,7
8	5,0	4,9	5,0	5,4	5,2	5,3	4,9	4,3	4,2	4,1
9	4,6	4,7	4,7	4,7	4,8	4,8	4,8	4,6	4,1	3,6
10-14	18,3	18,5	19,4	19,7	20,1	19,5	21,2	20,6	21,2	21,3
15-19	15,5	14,8	14,6	15,0	14,4	15,0	15,3	16,0	16,3	15,8
20-24	9,5	9,7	10,6	11,1	11,7	11,7	12,1	11,8	12,3	12,2
25+	6,0	6,7	7,7	8,3	9,2	10,6	11,1	11,1	11,5	12,7

Tab. 2.5 Rozvodovosť podľa dĺžky trvania manželstva (na 1000 východiskových sobášov)

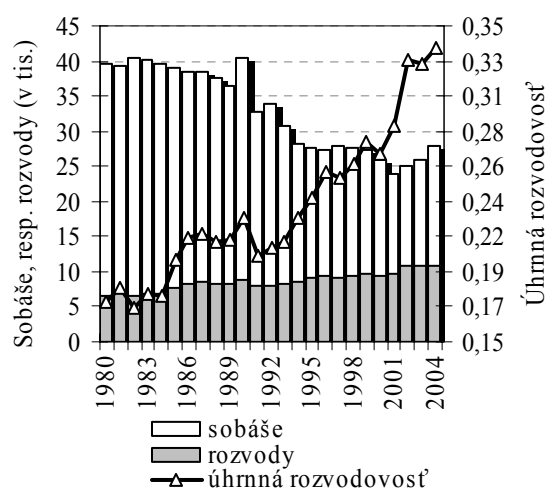
Dĺžka trvania manželstva (v dokončených rokoch)	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
0	2,3	2,9	2,7	3,1	3,2	1,9	0,0	3,0	2,8	2,5
1	9,7	11,3	10,2	9,3	9,5	9,8	5,2	10,8	9,9	9,3
2	17,5	17,0	15,4	14,2	16,1	14,3	16,5	17,6	16,1	15,6
3	17,8	18,1	17,8	17,6	17,3	16,8	19,1	19,3	19,1	19,3
4	18,6	18,0	17,7	17,5	18,9	17,2	16,6	21,2	18,1	19,5
5	15,7	20,8	16,6	18,8	18,5	17,4	18,7	19,6	20,0	21,8
6	13,6	14,4	16,4	14,8	17,2	16,4	16,6	18,6	17,8	18,8
7	12,7	14,4	13,5	16,4	14,7	15,7	16,3	18,2	18,6	18,4
8	11,7	12,2	12,5	12,3	15,5	14,5	15,5	16,6	16,4	16,2
9	10,8	11,4	11,4	12,0	11,5	13,5	14,0	16,5	15,7	14,3
10-14	8,3	8,8	9,1	9,5	10,2	9,4	11,2	12,4	13,0	14,0
15-19	6,5	6,6	6,5	6,9	7,0	7,0	7,6	9,0	9,1	9,1
20-24	4,2	4,3	4,5	4,7	5,2	5,1	5,7	6,3	6,5	6,7
25+	3,2	3,6	3,9	4,0	4,5	4,8	5,1	5,6	5,6	6,3
Úhrnná rozvodovosť	0,241	0,257	0,254	0,262	0,277	0,269	0,287	0,328	0,326	0,336

Objektívnym ukazovateľom intenzity rozvodovosti je úhrnná rozvodovosť, ktorá vyjadruje priemerný počet rozvodov pripadajúcich na jeden sobáš. Na začiatku 80. rokov mala úhrnná rozvodovosť hodnotu 0,176, do roku 2004 sa úroveň úhrnnej rozvodovosti takmer zdvojnásobila, keď dosiahla hodnotu 0,336. To znamená, že na 100 uzavretých manželstiev pripadá v súčasnosti necelých 34 rozvodov, resp. každé tretie manželstvo sa rozvádza. Vo vývoji úhrnnej rozvodovosti je výrazný jej pokles v období 1990-1991, počet rozvodov v tomto období medziročne klesol o takmer tisíc (cca o 11 %). Bol to však iba jednorazový výkyv inak dlhodobo rastúcej intenzity rozvodovosti. V druhej polovici 90. rokov sa úhrnná rozvodovosť pohybovala v rozmedzí 0,241-0,277 a v posledných troch rokoch sledovaného obdobia jej hodnota prekročila hranicu 0,3. Od roku 1995 sa hodnota úhrnnej rozvodovosti zvýšila o 40 %.

Graf 2.3 Rozvody podľa dĺžky trvania manželstva v roku 2004

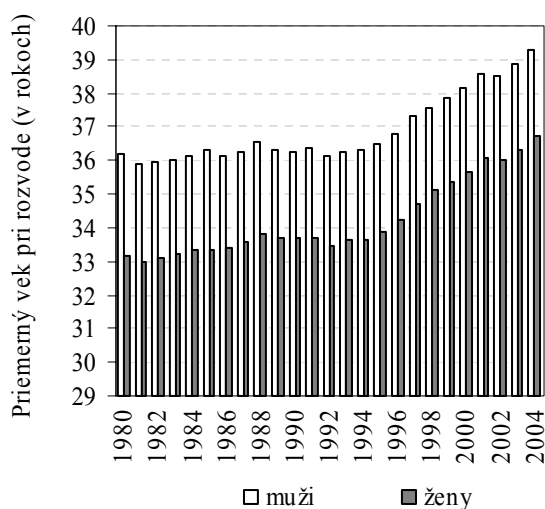
Graf 2.4 Vývoj počtu sobášov a rozvodov a úroveň úhrnnej rozvodovosti

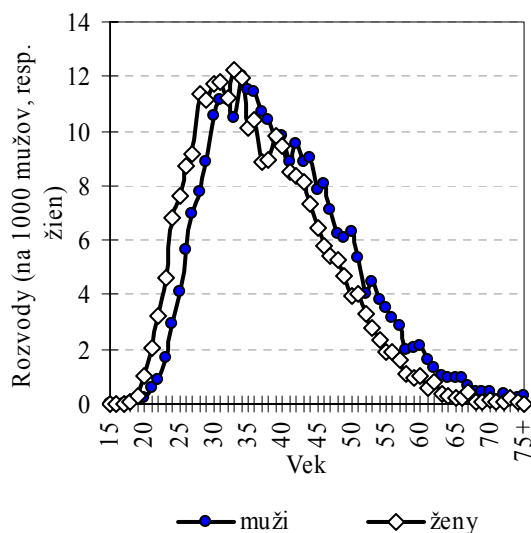
Vek a pohlavie

V priebehu 80. rokov sa priemerný vek pri rozvode mužov a žien udržoval na relatívne stabilných hodnotách (36 rokov u mužov a 33 rokov u žien), resp. zvyšoval sa iba veľmi pozvoľne. Približne od roku 1993 začína priemerný vek mužov a žien pri rozvode výrazne narastať, pričom zvlášť významný nárast priemerného veku pri rozvode u oboch pohlaví bol zaznamenaný na prelome tisícročí. V roku 2004 bol priemerný vek muža pri rozvode 39,3 rokov, ženy 36,7 rokov. Je to doteraz najvyššia hodnota tohto ukazovateľa. V porovnaní s rokom 1980 vzrástol priemerný vek muža a ženy pri rozvode zhruba o tri roky. Nárast priemerného veku pri rozvode je úplne prirodzeným a logickým dôsledkom zmien sobášnom správaní obyvateľstva. Zvyšujúci sa vek manželov pri rozvode priamo súvisí s odsúvaním sobáša do vyššieho veku.

Graf 2.5 Priemerný vek pri rozvode

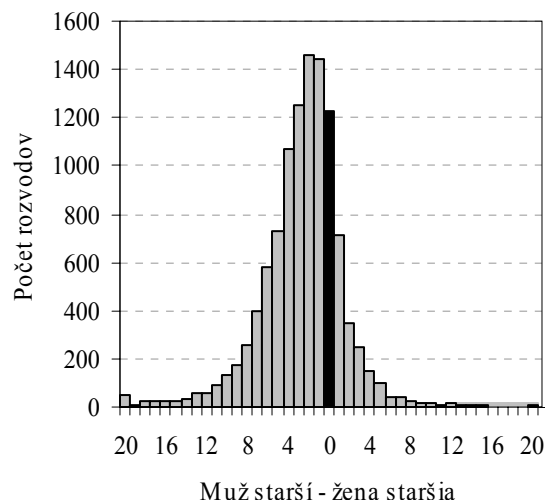

Graf 2.6 Rozvodovosť podľa veku v roku 2004

Rozdiel veku manželov pri rozvode nevykazoval v sledovanom období zvlášť zaujímavé vývojové tendencie. Tento ukazovateľ v podstate kopíruje rozdiel veku manželov pri sobáši. Od roku 1995 sa rozdiel veku manželov pri rozvode udržuje na hodnote približne 2,5 roka. V roku 2004 sa priemerný rozdiel veku rozvádajúcich mierne zvýšil na 2,6 roka. Z celkového počtu rozvodov bolo v roku 2004 72,5 % takých, kde bol starší muž, v 16,2 % bola staršia žena. Zvyšnú časť tvorili rozvody manželstiev rovnako starých manželov. Najpočetnejšiu časť všetkých rozvodov tvoria rozvody manželstiev, kde je muž starší od ženy o 1-3 roky (v roku 2004 to bolo 38,2 % všetkých rozvodov).

Graf. 2.7 Rozvody podľa vekového rozdielu manželov

Najnižšia intenzita rozvodovosti je typická pre mladšie vekové skupiny mužov a žien. Miery rozvodovosti 15-19 ročných mužov v celom sledovanom období neprekročili hodnotu 0,05 ‰, u 15-19 ročných žien sa miery rozvodovosti postupne znižovali z hodnoty 0,29 ‰ v roku 1995, na 0,08 ‰ v roku 2004. K poklesu intenzity rozvodovosti došlo u oboch pohlaví aj vo vekových skupinách 20-24 a 25-29 rokov. Pozitívny vývoj intenzity rozvodovosti v prípade 20-24 ročných možno spájať so znižovaním sobášnosti v tejto vekovej skupine. V druhom prípade, u 25-29 ročných ide o vekovú skupinu, v ktorej sa momentálne realizuje najviac sobášov. Ak vezmeme do úvahy vývojový trend odsúvania sobáša na neskorší vek, „oneskorujú“ sa aj rozvody a najvyššia intenzita rozvodovosti sa presúva do vyšších vekových kategórií.

Tab. 2.6 Miery rozvodovosti podľa veku, muži (na 1000 mužov)

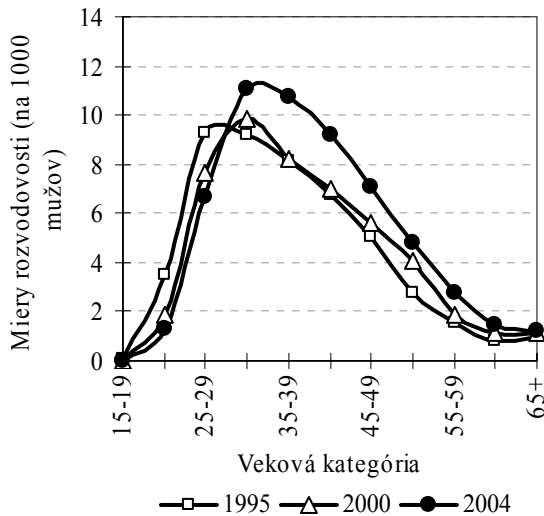
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
15-19	0,05	0,03	0,02	0,02	0,03	0,01	0,02	0,02	0,01	0,04
20-24	3,46	3,23	2,81	2,42	2,42	1,91	1,64	1,69	1,44	1,28
25-29	9,30	9,66	8,75	8,32	8,35	7,65	7,71	8,35	7,37	6,65
30-34	9,19	9,71	9,42	9,56	9,69	9,88	10,24	11,26	11,03	11,06
35-39	8,12	8,03	8,27	8,64	8,59	8,25	8,95	10,63	10,56	10,77
40-44	6,75	7,34	6,71	7,46	7,57	6,99	7,94	8,81	8,92	9,22
45-49	5,05	5,17	5,36	5,35	5,96	5,65	6,28	6,90	6,87	7,07
50-54	2,76	3,45	3,19	3,61	3,95	4,07	4,28	4,48	4,50	4,82
55-59	1,56	1,73	2,11	1,99	2,36	1,91	2,34	2,74	2,57	2,77
60-64	0,84	0,93	1,09	0,89	1,02	1,18	1,12	1,12	1,22	1,45
65+	0,97	0,93	1,09	0,99	0,92	1,17	1,20	1,17	1,13	1,22

Tab. 2.7 Miery rozvodovosti podľa veku, ženy (na 1000 žien)

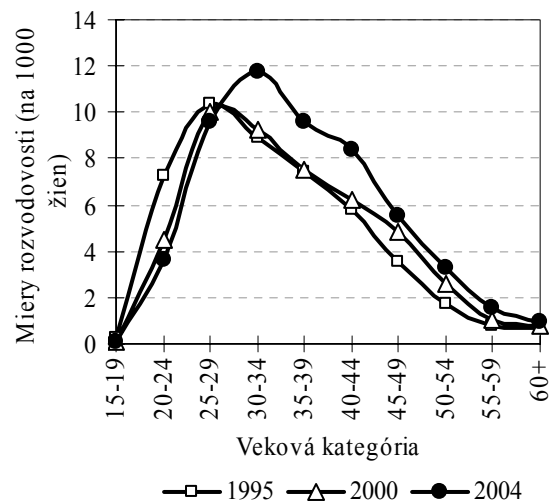
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
15-19	0,29	0,28	0,18	0,20	0,18	0,12	0,12	0,10	0,09	0,08
20-24	7,29	7,00	5,87	5,33	5,41	4,46	4,15	4,61	3,91	3,60
25-29	10,35	10,87	10,42	9,87	10,08	9,99	9,81	11,03	10,01	9,60
30-34	8,90	9,16	9,40	9,79	9,80	9,25	10,25	11,23	11,57	11,77
35-39	7,41	7,81	7,47	8,19	7,89	7,52	8,66	9,77	9,66	9,63
40-44	5,79	6,17	6,03	6,13	6,84	6,23	6,91	7,70	7,91	8,36
45-49	3,50	3,86	4,07	4,23	4,53	4,80	4,87	5,49	5,21	5,52
50-54	1,71	1,82	2,01	2,37	2,57	2,63	3,01	2,97	3,18	3,32
55-59	0,77	0,94	0,97	0,93	1,14	1,06	1,21	1,51	1,45	1,55
60+	0,65	0,73	0,75	0,73	0,70	0,80	0,83	0,74	0,80	0,95

Ako už bolo vyššie naznačené v súvislosti s vekom nastali v období 1995-2004 vo vývoji rozvodovosti dve výrazné zmeny. V prvom rade je to posun maximálnej rozvodovosti do vyššieho veku. V roku 1995 bola najvyššia miera rozvodovosti mužov ešte vo vekovej kategórii 25-29 ročných. Už v nasledujúcom roku 1996 sa maximálna miera rozvodovosti mužov presunula do vyššej vekovej kategórie 30-34 ročných, v ktorej sa udržuje až do súčasnosti. U žien nastal posun maximálnej rozvodovosti s určitým oneskorením. Do roku 2000 sa najčastejšie rozvádzali 25-29 ročné ženy, od roku 2001 podobne ako u mužov je najvyššia intenzita rozvodovosti u 30-34 ročných žien. Druhou zmenou vo vývoji rozvodovosti podľa veku rozvádzajúcich sa manželov je evidentný nárast hodnôt mier rozvodovosti po tridsiatom roku veku u oboch pohlaví. Od roku 1995 sa do konca roka 2004 najviac zvýšila rozvodovosť u 35-54 ročných mužov a 35-49 ročných žien.

Graf 2.8 Rozvodovosť podľa vekových skupín - muži

Graf 2.9 Rozvodovosť podľa vekových skupín - ženy

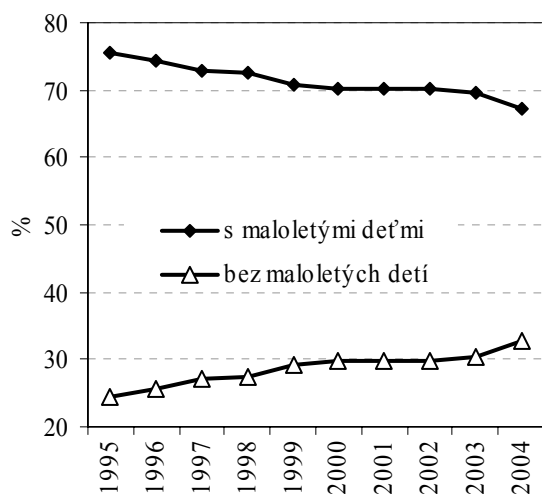
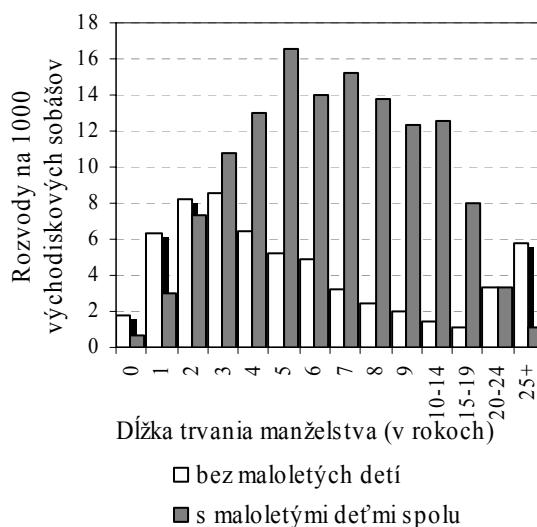
Počet maloletých detí

Ponechanie maloletých detí bez denného kontaktu s jedným z rodičov je najväčším sociálnym problémom, ktorý rozvod prináša. Približne dve tretiny rozvodov tvoria rozvody manželstiev s maloletými deťmi. Za posledných desať rokov prišlo takýmto spôsobom o jedného z rodičov (väčšinou o otca) takmer 70 tisíc detí. Počet rozvodov s maloletými deťmi sa od roku 1995 do roku 2001 pohyboval od 6,5-7 tisíc ročne. Najviac rozvedených manželstiev s maloletými deťmi bolo zaznamenaných v roku 2002, ich počet vtedy prekročil hranicu 7,5 tisíc. Na konci sledovaného obdobia počet rozvodov s maloletými deťmi mierne klesol na 7,3 tisíc v roku 2004, čo sa prejavilo aj v miernom, ale zreteľnom znížení priemerného počtu detí v rozvádžajúcom sa manželstve.

Tab. 2.8 Rozvody podľa počtu maloletých detí

Počet maloletých detí	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
0	2 204	2 400	2 468	2 557	2 828	2 759	2 937	3 269	3 246	3 560
1	3 570	3 766	3 611	3 730	3 855	3 771	3 965	4 464	4 391	4 297
2	2 604	2 618	2 498	2 454	2 415	2 235	2 375	2 618	2 543	2 536
3+	600	618	561	571	566	508	540	609	536	496
Spolu	8 978	9 402	9 138	9 312	9 664	9 273	9 817	10 960	10 716	10 889
v %	75,5	74,5	73,0	72,5	70,7	70,2	70,1	70,2	69,7	67,3
Priemerný počet detí - rozvody spolu	1,19	1,17	1,14	1,13	1,09	1,07	1,07	1,07	1,05	1,01
Priemerný počet - rozvody s maloletými deťmi	1,58	1,57	1,57	1,57	1,55	1,52	1,52	1,52	1,51	1,50

Zloženie rozvodov podľa počtu maloletých detí sa v priebehu obdobia 1995-2004 mierne zmenilo - postupne pribúda počet rozvodov bezdetných manželstiev. Na rast podielu rozvodov manželstiev bez maloletých detí má čiastočne vplyv aj predchádzajúci pokles plodnosti, zvyšovanie intervalu medzi sobášom a narodením detí a predlžovanie priemernej dĺžky trvania manželstva. Medzi rozvodmi tesne po sobáši prevládajú bezdetné manželstvá. Najvyššia intenzita rozvodovosti takýchto manželstiev je v prvom až treťom roku trvania manželstva. Naopak, manželstvá s maloletými deťmi sa rozvádžajú neskôr - najväčšiu rozvodovosť zaznamenávajú po piatich až siedmich rokoch. V relatívnom vyjadrení pripadá v súčasnosti 17,5 % všetkých rozvodov bezdetných manželstiev na rozvody do troch rokov od sobáša, najväčší 33% podiel na rozvody po 25 rokoch od sobáša. Čo sa týka manželstiev s maloletými deťmi, takmer 39 % z nich sa rozpadá do desiatich rokov od sobáša. Pomerne významnú časť rozvodov s maloletými deťmi (28,5 %) tvoria aj rozvody po 10-14 rokoch od uzavretia manželstva.

Graf 2.10 Rozvody s maloletými deťmi a bez nich (v %)

Graf 2.11 Intenzita rozvodovosti manželstiev v roku 2004

Príčiny rozvodov

Tab. 2.9 Rozvody podľa príčin

Dôvod rozvodu	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Muži										
nevera	1 101	1 044	971	987	1 052	946	998	1 125	1 118	1 251
rozdielnosť pováh, názorov, záujmov	4 109	4 616	4 640	4 962	4 947	4 883	5 586	6 235	6 187	6 334
alkoholizmus	1 240	1 200	1 109	1 069	1 159	1 100	1 043	1 159	1 117	1 168
nezáujem o rodinu	984	947	858	847	1 006	893	865	884	708	617
súd nezistil zavinenie	350	336	311	286	309	323	286	318	287	300
ostatné príčiny	1 194	1 259	1 249	1 161	1 191	1 128	1 039	1 239	1 299	1 219
Spolu	8 978	9 402	9 138	9 312	9 664	9 273	9 817	10 960	10 716	10 889
Ženy										
nevera	807	740	662	661	591	625	531	604	660	747
rozdielnosť pováh, názorov, záujmov	4 127	4 616	4 640	4 962	4 947	4 883	5 586	6 235	6 187	6 334
nezáujem o rodinu	488	428	385	358	424	433	369	369	278	235
súd nezistil zavinenie	2 144	2 142	2 030	2 025	2 359	2 095	2 096	2 294	1 881	1 932
ostatné príčiny	1 412	1 476	1 421	1 306	1 343	1 237	1 235	1 458	1 710	1 641
Spolu	8 978	9 402	9 138	9 312	9 664	9 273	9 817	10 960	10 716	10 889

Štruktúra rozvodov podľa príčiny rozvratu manželstva sa stabilizovala zhruba do polovice 80. rokov, keď sa za najčastejšiu príčinu rozvodu na strane muža aj ženy začala uvádzať rozdielnosť pováh, názorov a záujmov. Pred tým boli najčastejšími príčinami rozvodov na strane muža alkoholizmus, na strane ženy nevera. Počet rozvodov zapríčinených rozdielnosťou pováh, názorov a záujmov sa v roku 1995 pohyboval okolo 46 % tisíc, v roku 1998 sa počet rozvodov priblížil k hranici 5 tisíc, čo v relatívnom vyjadrení predstavovalo 53% podiel všetkých rozvodov. Do konca roka 2004 sa podiel rozvodov zapríčinených rozdielnosťou pováh, názorov priblížil k 60 %. Celkovo predstavoval nárast rozvodov na uvedenú príčinu 54 % v porovnaní s rokom 1995. Vysoká početnosť rozvodov manželstiev zapríčinených rozdielnosťou pováh, názorov a záujmov je spôsobená tým, že všeobecné pomenovanie spomínanej príčiny umožňuje zahŕňať do tejto skupiny aj ostatné konkrétne príčiny rozvodov. Na ďalších miestach v poradí v sledovanom období 1995-2004 prevládajú rozvody spôsobené alkoholizmom a neverou muža, zo strany ženy sú to príčiny, kde súd nezistil zavinenie a ostatné príčiny. Táto štruktúra rozvodov podľa príčiny rozvratu manželstva sa zachovala aj v roku 2004. Viac ako polovicu rozvodov (58,2 %), u ktorých bola príčina na strane muža tvorili rozvody spôsobené rozdielnosťou pováh, názorov a záujmov. Rovnako veľký podiel na tú istú príčinu tvorili rozvody spôsobené ženami. U mužov boli v roku 2004 ďalej pomerne početné rozvody spôsobené neverou (11,5 %) a alkoholizmom (10,7 %). Takmer 6 % tvorili ostatné príčiny na strane muža a 5,7 % nezáujem muža o rodinu. Necelé 3 % rozvodov zapríčinených mužmi tvorili rozvody, kde súd nezistil zavinenie (2,8 %) a neuvážené uzavretie manželstva (2,5 %). Zlé zaobchádzanie a odsúdenie pre trestný čin muža bolo príčinou rozvodu 1,9 % manželstiev. U žien boli druhé najpočetnejšie rozvody, kde súd nezistil zavinenie (17,7 %), ďalej nasledovali ostatné príčiny

(10,6 %) a alkoholizmus (6,9 %). Neuvážené uzavretie manželstva zo strany ženy bolo príčinou rozvodu u 2,5 % manželstiev zapríčinených ženami a 2,2 % tvorili rozvody z dôvodov nezájmu o rodinu zo strany ženy. Podiel rozvodov manželstiev na ďalšie príčiny zo strany muža i ženy, ktoré sa ešte štatisticky sledujú nedosahovali ani 1 %.

Tab. 2.10 Rozvody podľa príčin v roku 2004

Príčina na strane muža:	Príčina na strane ženy											Spolu	%
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9			
súd nezistil zavinenie	0		30	200	49	1		13		7		300	2,8
neuvážené uzavretie manželstva	1	267										267	2,5
alkoholizmus	2	732	33	108	37	2				256		1 168	10,7
nevera	3	690	12	211	27	2		4		305		1 251	11,5
nezáujem o rodinu	4	322	5	48	92			1		149		617	5,7
zlé zaobchádzanie, odsúd.trest.čin	5	108	2	20	9	9		1		53		202	1,9
rozdielnosť pováh, názorov, záujmov	6						6334					6 334	58,2
zdravotné dôvody	7	13		6		1		11		9		40	0,4
sexuálne nezhody	8								63			63	0,6
ostatné príčiny	9	67	22	154	21	1		12		370		647	5,9
Spolu		1 932	267	104	747	235	16	6 334	42	63	1 149	10 889	100,0
%		17,7	2,5	1,0	6,9	2,2	0,1	58,2	0,4	0,6	10,6		100,0

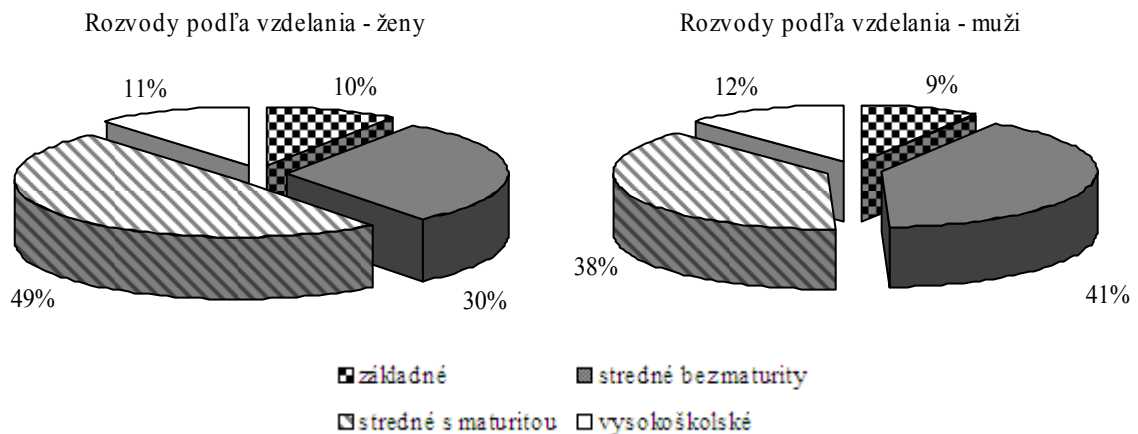
Vzdelanie

Intenzita rozvodovosti nezávisí na vzdelaní rozvádžajúcich sa partnerov, štruktúra rozvodov podľa vzdelania však poskytuje určité zaujímavé výsledky. V roku 2004 sa najčastejšie rozvádžali muži aj ženy so stredným vzdelaním, pričom v prípade mužov to bolo stredné bez maturity (40,5 %) a u žien s maturitou (49,4 %). Podiel rozvodov s vysokoškolským a základným vzdelaním bol u oboch pohlaví podobný a pohyboval sa od 9-12 %. Vo všetkých stupňoch dosiahnutého vzdelania dosahujú najvyššie podiely z celkového počtu rozvodov rozvody manželov s rovnakým vzdelaním (5,2 % základné, 22 % stredné bez maturity, 28,6 % stredné s maturitou a 6,4 % vysokoškolské vzdelanie). Je to v súlade so súčasným trendom uzatvárania manželstiev snúbencami s rovnakým ukončeným vzdelaním.

Tab. 2.11 Rozvody podľa vzdelania v roku 2004

Vzdelanie ženicha	Vzdelanie nevesty				
	spolu	základné	stredné bez maturity	stredné s maturitou	vysokoškolské
Spolu	10 889	1 065	3 223	5 376	1 225
Základné	959	561	229	157	12
Stredné bez maturity	4 415	385	2 398	1 520	112
Stredné s maturitou	4 175	112	545	3 119	399
Vysokoškolské	1 340	7	51	580	702

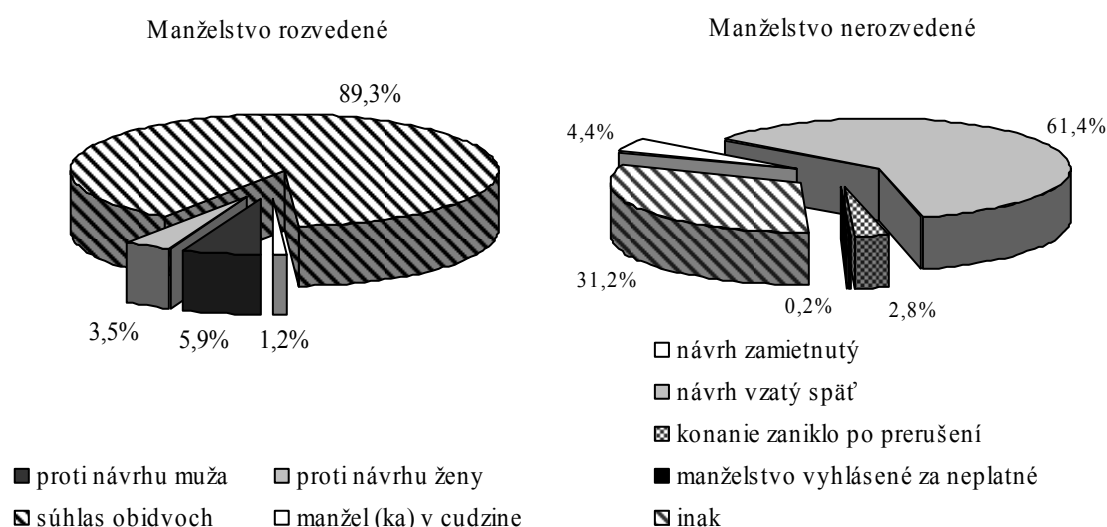
Graf 2.12 Rozvody podľa pohlavia a vzdelania v roku 2004

Výsledky rozvodových konaní

Až do konca 80. rokov končili rozvodom približne dve tretiny všetkých podaných návrhov na rozvod, zhruba od polovice 90. rokov to už bolo viac ako tri štvrtiny. V súčasnosti končí rozvodom približne 79 % všetkých návrhov na rozvod. Zvyšnú časť tvoria prevažne stiahnuté návrhy. Návrhy na rozvod podávajú častejšie ženy. Dlhodobo je to približne dvojnásobok návrhov podaných mužmi. V roku 2004 bolo z celkového počtu návrhov na rozvod 66,3 % podaných ženami. Rastúca rozvodová aktivita žien je ovplyvňovaná zvyšovaním ich ekonomickej a sociálnej samostatnosti, zvýhodňovaním žien v niektorých sociálno-právnych dôsledkoch rozvodu (napr. deti, byt) atď. Z celkového počtu kladne vybavených návrhov na rozvod bolo v roku 2004 najviac za súhlasu oboch manželov (89 %), proti návrhu muža 6 %, proti návrhu ženy 3,5 % a 1,2 % prípadov bol manžel, resp. manželka v cudzine. Z celkového počtu zamietnutých návrhov prevažovali návrhy vzaté späť (61 %), návrhy, v ktorých súd rozhodol inak (31 %) a zamietnuté návrhy (4,4 %). Najčastejšími dôvodmi zamietnutia návrhu na rozvod boli, ako po iné roky, ľahkomyselný vzťah k manželstvu, krátke nezávažné narušenie a záujem maloletých detí. Dĺžka rozvodového konania v roku 2004 bola v priemere 7,8 mesiaca bez ohľadu na jeho výsledok.

Graf 2.13 Výsledky rozvodových konaní v roku 2004

Podľa súčasného trendu odsúvania manželstva do vyššieho veku, spolu so zmenou v štruktúre osôb vstupujúcich do manželstva, by sa dalo očakávať, že mladí ľudia sa na manželstvo pripravujú, vstupujú do neho „zrejší“, zodpovednejší a že sa teda budú menej často rozvádzať. Skúsenosti zo škandinávskych krajín túto hypotézu nepotvrdzujú, naopak očakáva sa, že aj v najbližších rokoch sa bude intenzita rozvodovosti na Slovensku pozvoľne zvyšovať.

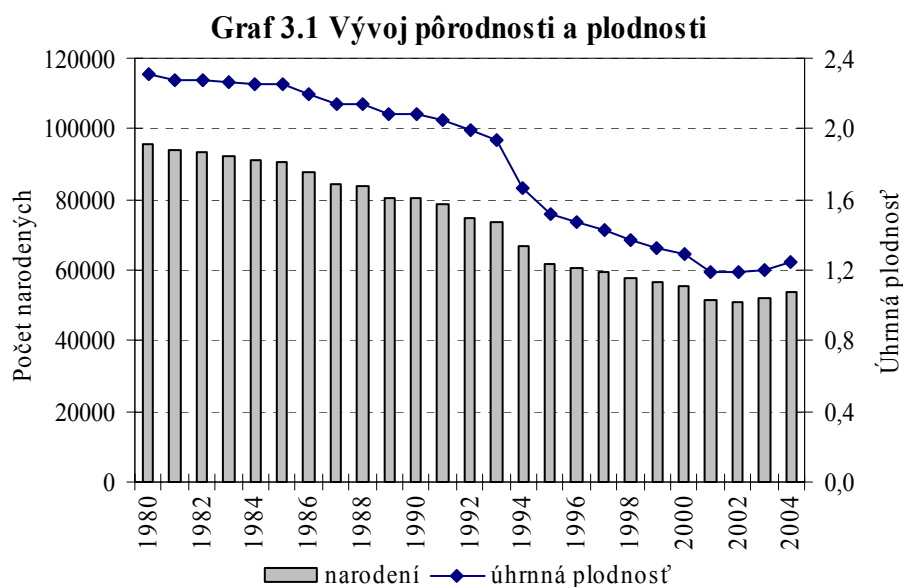
3. Pôrodnosť

Tab. 3.1 Základné charakteristiky pôrodnosti a plodnosti

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Narodení spolu	61 668	60 363	59 356	57 863	56 482	55 366	51 343	51 035	51 930	53 958
Živonarodení	61 427	60 123	59 111	57 582	56 223	55 151	51 136	50 841	51 713	53 747
Mŕtvonarodení	241	240	245	281	259	215	207	194	217	211
Živonarodení mimo manželstva	7 747	8 430	8 923	8 827	9 480	10 069	10 105	10 984	12 073	13 319
Živonarodení mimo manželstva (%)	12,6	14,0	15,1	15,3	16,9	18,2	19,7	21,6	23,3	24,8
Všeobecná miera plodnosti	43,60	42,30	41,30	40,00	38,90	38,03	35,40	35,30	35,87	37,34
Úhrnná plodnosť	1,523	1,470	1,427	1,374	1,329	1,292	1,194	1,187	1,199	1,240
Priemerný vek ženy pri pôrode	24,9	25,0	25,7	25,8	26,0	26,2	26,5	26,7	27,0	27,2
Priemerný vek ženy pri 1. pôrode	22,2	22,4	23,1	23,3	23,6	23,9	24,1	24,5	24,9	25,3
Čistá miera reprodukcie	0,730	0,700	0,685	0,661	0,641	0,625	0,566	0,569	0,575	0,594

Od začiatku 90. rokov 20. storočia pozorujeme v SR výrazný pokles pôrodnosti. Obdobie baby boomu a relatívne vysokej plodnosti 70. rokov vystriedalo od 80. rokov obdobie nepretržitého poklesu pôrodnosti a plodnosti, ktoré bolo najintenzívnejšie najmä v prvej polovici 90. rokov (v rokoch 1993-1995, kedy bol zaznamenaný pokles živonarodených detí takmer o 12 tisíc a pokles úhrnnej plodnosti predstavoval 21,2 %). Pokles plodnosti pokračoval aj v 2. polovici 90. rokov a na prelome tisícročí. Historicky najnižší počet narodených detí bol zaevidovaný v roku 2002, kedy sa v SR narodilo 51 035 detí, a na jednu ženu počas jej reprodukčného obdobia pripadlo 1,19 dieťaťa.

Dlho očakávaný obrat vo vývoji pôrodnosti a plodnosti nastáva v roku 2003, od tohto roku začína počet narodených detí po viac ako dvadsať ročnom poklese opäť narastať. Tendencia rastu sa potvrdila i v roku 2004, kedy sa narodilo takmer 54 tisíc detí, čo je o 2000 viac ako v predchádzajúcom roku. Mierne rastúce tendencie vykazujú i úroveň úhrnnej plodnosti, v súčasnosti pripadá na jednu ženu počas jej reprodukčného obdobia 1,24 dieťaťa, čo je však ešte stále hodnota veľmi nízkej plodnosti (úroveň plodnosti nižšia ako 1,3 %).

Prudký pokles pôrodnosti a plodnosti v krajinách strednej a východnej Európy je spôsobený najmä zmenou politicko-ekonomickej situácie jednotlivých krajín v 90. rokoch, ako i celkovou zmenou populačnej klímy. V poslednom období (v priebehu rokov 2003 a 2004) môžeme hovoriť o pozitívnom obrate vo vývoji pôrodnosti a plodnosti. Ale i napriek tomuto miernemu nárastu súčasná úroveň plodnosti ešte stále nedosahuje úroveň plodnosti ani z roku 2000. Slovensko sa spolu s Českou republikou zaraďuje v súčasnosti k štátom s najnižšou úrovňou plodnosti v rámci celej Európy.

O reprodukčných procesoch do veľkej miery vypovedá čistá miera reprodukcie⁶, nakoľko ukazuje počet potenciálnych matiek v jednotlivých populáciách. V súčasnosti je čistá miera reprodukcie 0,59, čo znamená, že počas

⁶ Čistá miera reprodukcie (ČMR) je priemerný počet živonarodených dievčat, ktoré by sa narodili jednej žene počas jej celého reprodukčného obdobia, pri zachovaní úrovne plodnosti a úmrtnosti sledovaného roku. Ak sa ČMR rovná jednej, hovoríme o jednoduchej reprodukci. Ak je ČMR väčšia ako jedna, ide o rozšírenú reprodukciu, ak je ČMR menšia ako jedna, ide o zúženú reprodukciu.

jednej generácie pri zachovaní súčasnej úrovne plodnosti a úmrtnosti žien by prirodzeným pohybom ubudlo 41% potenciálnych matiek.

Populácia Slovenska (podobne ako populácie mnohých ďalších krajín strednej a východnej Európy) mení svoje reprodukčné správanie a čoraz viac nadobúda charakter populácií západoeurópskeho typu, pre ktoré je typický odklad sobášov a pôrodov do vyššieho veku, nárast priemerného veku matiek pri pôrode, efektívnejšia a viac používaná antikoncepcia, menej početné rodiny, chcená, resp. plánovaná bezdetnosť, vyššia úroveň mimomanželskej plodnosti. Niektoré zo spomínaných črt sa už zjavne prejavujú a sú viditeľné v populačnom vývoji obyvateľstva Slovenska.

Vek matky

Tab. 3.2 Miere plodnosti žien podľa veku (na 1000 žien)

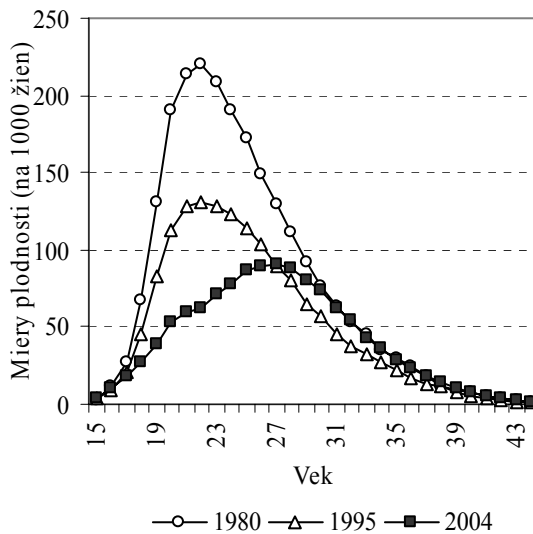
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
15	3,56	3,47	3,64	3,86	4,00	3,42	3,40	3,58	3,67	3,61
16	9,52	9,67	10,99	9,66	10,35	9,40	9,14	8,78	9,59	10,88
17	20,49	20,82	20,15	20,58	20,25	18,78	19,48	17,24	16,97	18,50
18	44,89	40,95	37,80	35,87	33,84	33,42	29,26	29,84	26,91	27,23
19	83,25	75,32	66,83	60,23	56,81	53,14	44,62	45,68	43,43	38,81
20	112,95	99,61	89,44	80,36	71,55	68,64	56,76	54,75	52,97	53,34
21	128,42	115,87	101,78	92,97	85,94	76,14	68,57	62,61	58,73	59,09
22	130,27	121,55	113,19	100,86	93,67	86,72	74,07	68,32	61,23	62,55
23	128,12	121,01	116,26	110,03	99,60	91,38	82,04	75,65	71,92	70,73
24	123,17	117,89	118,07	112,08	102,17	97,69	86,59	80,57	77,69	78,22
25	114,48	113,01	108,54	109,42	105,30	100,92	92,49	90,37	87,16	87,40
26	103,79	103,29	106,02	100,09	97,91	98,87	91,18	87,83	90,56	89,73
27	89,57	92,48	91,65	89,32	88,81	89,86	84,62	86,84	87,62	90,20
28	80,53	79,09	79,24	77,29	83,75	79,47	76,16	80,03	85,88	88,31
29	65,22	67,69	66,20	71,72	69,82	69,18	67,55	70,76	74,31	80,40
30	56,77	55,22	58,08	58,16	60,27	61,07	59,40	62,71	68,52	73,89
31	45,78	47,34	48,39	49,81	49,21	52,48	48,00	55,21	56,83	61,92
32	37,83	39,61	39,69	39,25	43,61	42,73	42,91	43,12	49,06	54,02
33	32,39	31,76	33,16	34,39	32,68	34,68	35,32	36,84	40,28	42,62
34	27,19	26,43	27,41	28,78	28,29	29,26	29,34	29,78	33,30	35,92
35	21,65	23,83	23,25	21,64	23,32	24,23	24,73	24,21	26,51	28,71
36	16,25	17,40	18,87	19,10	19,01	18,91	18,82	20,00	22,33	23,66
37	13,54	14,38	14,80	14,81	14,20	15,61	14,16	16,13	16,43	17,56
38	11,11	10,60	11,38	10,83	11,80	11,65	11,26	11,50	11,78	13,94
39	7,23	8,27	8,00	7,94	8,22	8,99	8,64	9,54	9,46	10,21
40	5,32	5,65	6,16	6,00	5,48	6,50	6,51	6,40	6,29	7,40
41	3,94	2,80	3,35	3,43	4,09	3,71	4,02	4,18	4,02	4,71
42	2,35	2,23	2,45	2,75	2,54	2,76	2,42	2,49	2,66	3,34
43	1,74	1,38	1,05	1,41	1,43	1,53	1,41	1,04	1,92	2,22
44	0,71	0,69	0,64	0,52	0,54	0,60	0,84	0,83	0,74	0,75
Úhrnná plodnosť	1,523	1,470	1,427	1,374	1,329	1,292	1,194	1,187	1,199	1,240

Plodnosť je značne determinovaná vekom obyvateľstva. Pre SR bolo typické, že väčšina plodnosti sa koncentrovala na začiatok reprodukčného obdobia žien. Zatiaľ čo ešte v polovici 90. rokov sa najviac detí rodilo ženám vo veku 22 rokov, v súčasnosti sa maximum plodnosti presunulo do veku 27 rokov. Zároveň môžeme vidieť, že krivka plodnosti nemá taký výrazný vrchol ako tomu bolo v minulosti a je stále oblejšia. Posun plodnosti do vyššieho veku dokazuje i fakt, že ženy staršie ako 27 rokov vykazujú v súčasnosti vyššiu úroveň plodnosti ako rovnako staré ženy v polovici 90. rokov a ženy staršie ako 30 rokov sa dokonca svojou súčasnou úrovňou plodnosti vyrovnávajú ženám z 80. rokov. Je to spôsobené hlavne odkladom sobášov a pôrodov do vyššieho veku.

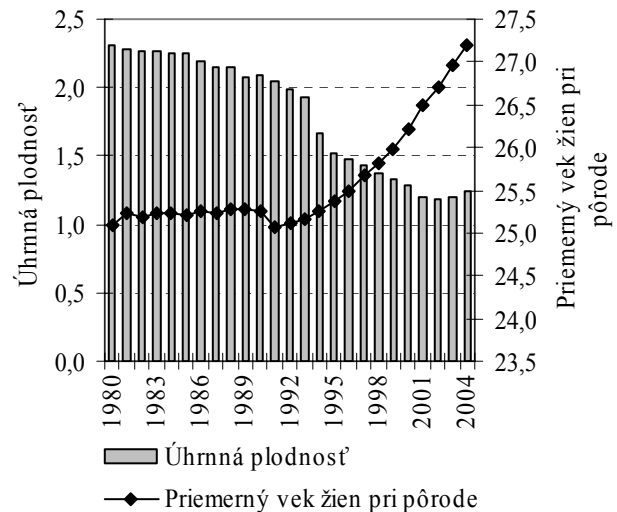
Odklad pôrodov do vyššieho veku potvrdzuje i nepretržitý nárast priemerného veku žien pri pôrode. Počas hodnoteného obdobia sa priemerný vek žien pri pôrode sa zvýšil o viac ako 2 roky, z 24,9 na 27,2 roka. Ešte výraznejšie

sa zvyšuje priemerný vek prvorodičiek. Zatiaľ čo v roku 1995 rodili ženy v SR svoje prvé dieťa v priemere ako 22 ročné, v súčasnosti rodia ženy po prvý krát až v priemere ako 25 ročné.

Graf 3.2 Plodnosť žien podľa veku

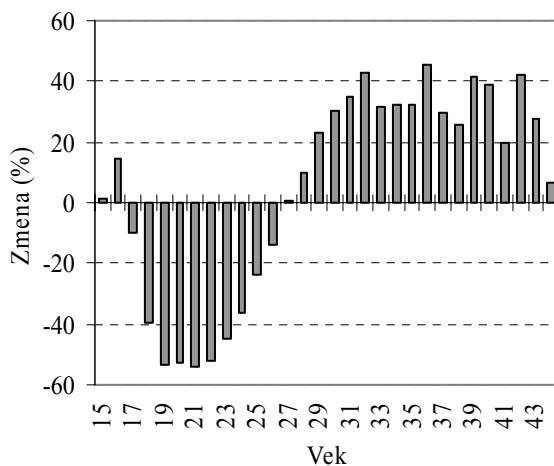

Graf 3.3 Plodnosť a priemerný vek žien pri pôrode

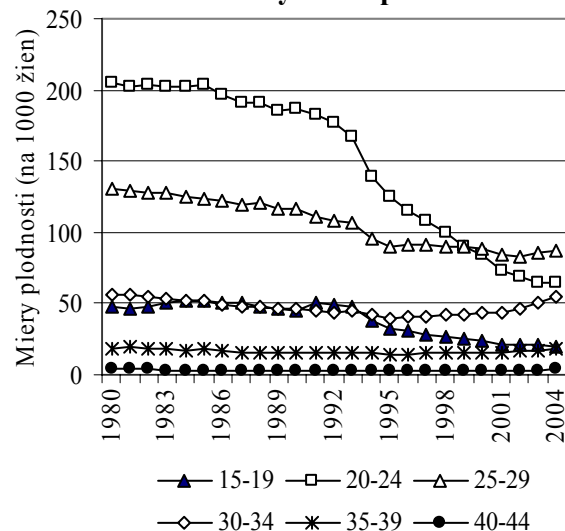

Koncentrácia plodnosti do vyššieho veku žien má však často za následok, že realizovaná plodnosť je v konečnom dôsledku nižšia ako očakávaná. Presun ťažiska plodnosti do neskoršieho veku sa ukazuje ako závažný faktor znižovania celkovej úrovne plodnosti, nakoľko staršie obyvateľstvo už nie je schopné v plnej miere zabezpečiť požadovanú, resp. očakávanú úroveň reprodukcie. Zmenu časovania pôrodov vystihuje i graf zmien úrovne plodnosti žien v závislosti od veku, na ktorom vidíme, že pokles úrovne plodnosti sa so vzrastajúcim vekom znižuje.

Graf 3.4 Zmeny úrovne plodnosti žien v závislosti od veku medzi rokmi 1995 a 2004

Graf 3.5 Plodnosť žien podľa vekových skupín

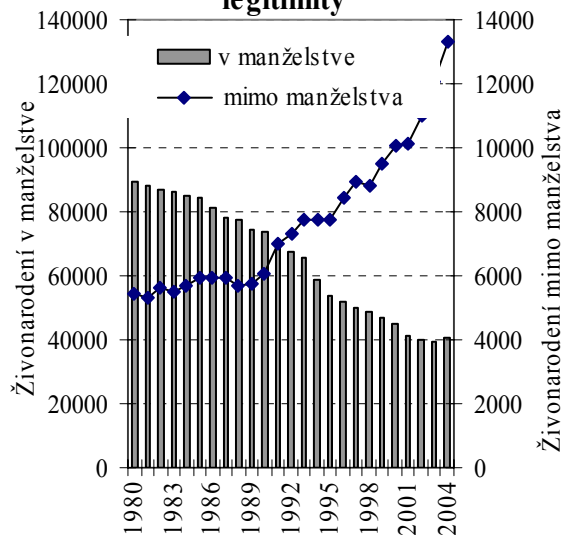
Z hľadiska veku sa najviac detí v súčasnosti rodí ženám vo vekovej kategórii 25-29 ročných, ktorá sa v roku 2000 dostala na prvé miesto pred vekovú kategóriu 20-24 ročných žien. Môžeme sa domnievať, že sú to ženy, ktoré svoje tehotenstvo odkladali a začali ho realizovať práve teraz. Odklad pôrodov do vyššieho veku potvrdzujú i rastúce tendencie plodnosti žien vo veku 25-34 rokov. Vo všetkých ostatných vekových kategóriách žien pozorujeme pokles alebo stagnáciu plodnosti. Kategória žien 30-34 ročných sa svojou úrovňou plodnosti v roku 1994 dostala pred vekovú kategóriu 15-19 ročných, a v súčasnosti majú krivky týchto dvoch vekových skupín žien protichodné tendencie vývoja. Ženy v najmladšej vekovej kategórii 15-19 ročné vykazujú za posledných desať rokov pokles úrovne plodnosti, ktorý zapríčinila jednak spomínaná zmena časovania pôrodov, ako i lepšia prevencia pred nechceným tehotenstvom. Pokles plodnosti žien v najmladšej vekovej skupine možno hodnotiť pozitívne, nakoľko naznačuje, že mladé ženy uprednostňujú antikoncepciu pred potratom alebo neplánovaným otehotnením.

Rodinný stav

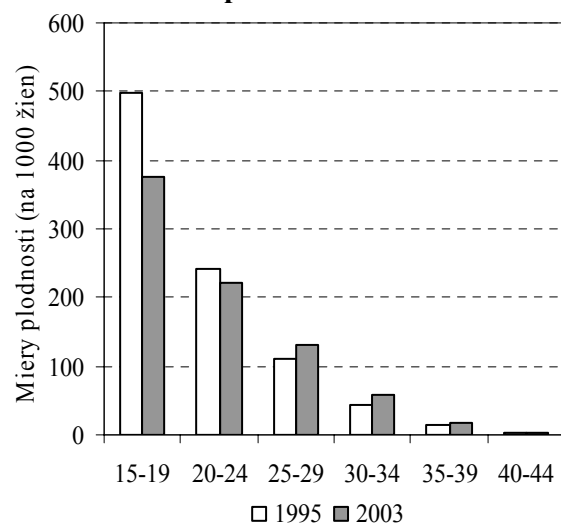
Tab. 3.3 Miery plodnosti podľa pohlavia, veku a rodinného stavu (na 1000 osôb)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Vydaté ženy									
15-19	498,9	524,7	512,5	528,8	530,9	580,6	330,7	350,5	374,3
20-24	242,3	238,8	239,9	238,4	233,8	246,8	223,4	223,1	221,5
25-29	110,8	113,8	116,1	119,5	121,3	123,3	119,2	122,9	130,8
30-34	44,3	44,2	45,6	46,9	48,3	50,7	50,1	53,1	58,3
35-39	14,7	15,5	16,0	15,9	16,1	17,0	16,7	17,6	18,7
40-44	2,9	2,6	2,9	2,9	3,0	3,0	3,2	3,1	3,3
45-49	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Nevydaté ženy									
15-19	12,1	12,2	13,1	12,8	13,4	13,8	13,5	14,4	15,0
20-24	23,1	23,5	22,7	21,3	21,1	20,9	20,9	21,7	23,5
25-29	27,7	28,9	28,3	25,3	27,0	25,2	24,7	25,6	27,0
30-34	20,3	22,2	22,9	21,6	21,5	22,9	22,4	23,1	25,2
35-39	9,5	11,4	11,4	10,1	12,0	11,6	11,1	11,7	12,5
40-44	2,6	2,3	2,2	2,3	2,0	2,7	2,3	2,7	2,6
45-49	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Ženatí muži									
15-19	578,3	628,1	601,5	618,8	613,4	677,5	121,4	128,0	137,1
20-24	304,7	302,7	301,8	298,6	298,3	313,7	274,0	267,1	254,7
25-29	166,6	164,6	164,0	166,8	164,3	168,0	158,2	161,3	169,9
30-34	73,4	75,0	77,0	78,5	79,2	82,1	81,7	84,1	87,8
35-39	28,0	29,2	30,0	30,7	31,6	33,0	33,3	34,7	37,3
40-44	9,3	8,7	9,8	9,7	10,1	10,5	10,7	11,3	12,5
45-49	2,2	2,6	2,4	2,4	2,4	2,5	2,4	2,9	2,8

Graf 3.6 Živonarodení podľa legitimacy

Graf 3.7 Plodnosť vydatých žien podľa veku

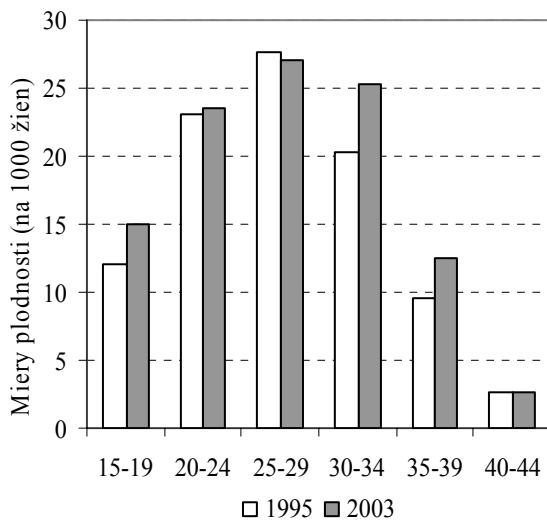

Najvýraznejší pokles plodnosti vydatých žien vykazujú ženy v najmladšej vekovej kategórii 15-19 ročných, u ktorých úbytok plodnosti počas hodnoteného obdobia (1995-2004) predstavoval až 25 %. Zmenu reprodukčného modelu potvrdzujú i rastúce tendencie plodnosti vydatých žien starších ako 25 rokov. Rozdielnu diferenciáciu plodnosti podľa veku majú nevydaté ženy. Plodnosť týchto žien sa vždy realizovala hlavne vo vyššom veku. Plodnosť nevydatých žien vo všetkých vekových kategóriách (okrem kategórie 25-29 ročných žien, u ktorých zaznamenávame mierny pokles úrovne plodnosti) vykazujúce rastúce tendencie. Najvýraznejší nárast mimomanželskej plodnosti počas celého hodnoteného obdobia zaznamenávajú ženy v dvoch vekových kategóriách, a to 30-34 a 35-39 rokov.

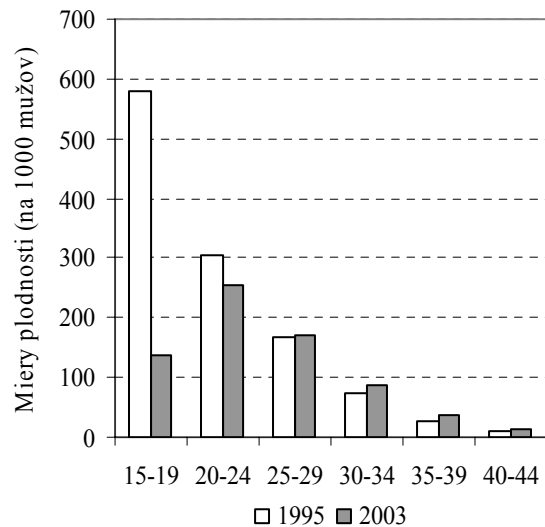
Zmenu časovania plodnosti pozorujeme aj u ženatých mužov. Plodnosť ženatých mužov v najmladšej vekovej kategórii 15-19 ročných sa v roku 2003 znížila takmer až päťnásobne oproti roku 1995. Takýto značný pokles plodnosti je zapríčinený hlavne posúvaním sobášneho veku, s čím súvisí aj odklad pôrodov. U mužov starších ako 25

rokov môžeme vidieť naopak mierne rastúce tendencie plodnosti oproti plodnosti z polovice 90. rokov, čo je rovnaký trend ako u žien.

Graf 3.8 Plodnosť nevydatých žien podľa veku

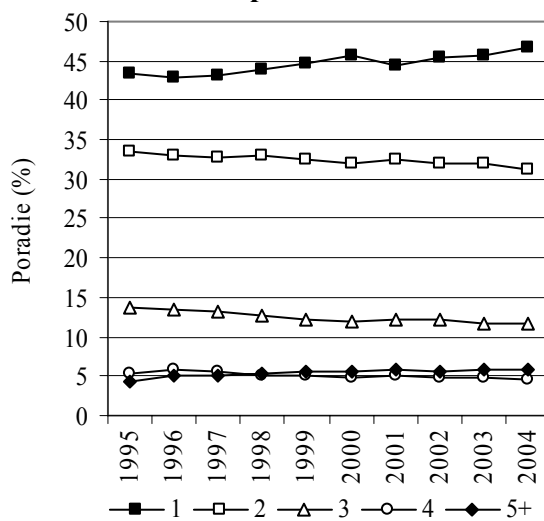
Graf 3.9 Plodnosť ženatých mužov podľa veku

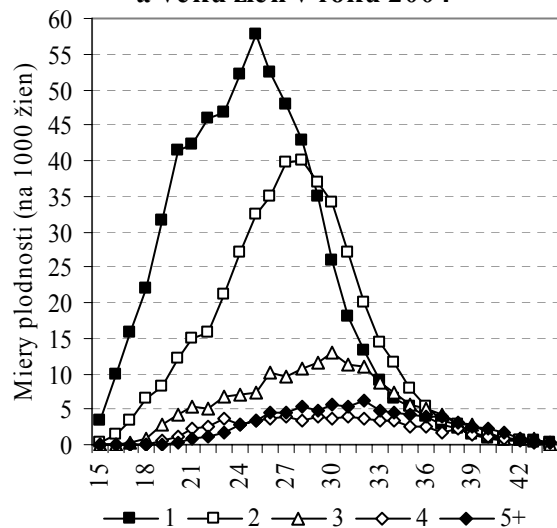
Poradie

O úrovni pôrodnosti a plodnosti vo veľkej miere vypovedá i štruktúra živonarodených podľa poradia. Už tradične najviac živonarodených detí sa rodí v prvom poradí, a to viac ako 40 % počas celého sledovaného obdobia. V súčasnosti predstavuje podiel živonarodených detí v prvom poradí 46,8 %, v druhom poradí sa rodí približne tretina detí a v treťom okolo 12 % z celkového počtu živonarodených detí. Rastúce tendencie vykazuje iba podiel živonarodených detí prvého poradia, ostatné poradia zaznamenávajú klesajúce alebo stagnujúce tendencie. A práve pokles druhého a tretieho poradia má pravdepodobne za následok i celkovo nízku súčasnú úroveň plodnosti v SR. Najvyššia plodnosť prvorodičiek je vo veku 25 rokov, u živonarodených v druhom poradí je vek matky posunutý smerom k 28. roku života, a u živonarodených v treťom poradí je maximum plodnosti vo veku 30 rokov.

Graf 3.10 Živonarodení podľa poradia

Graf 3.11 Plodnosť podľa poradia a veku žien v roku 2004

Tab. 3.4 Živonarodení podľa poradia a rodinného stavu

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Celkom										
1	26 604	25 786	25 559	25 274	25 143	25 240	22 751	23 131	23 622	25 156
2	20 582	19 768	19 401	18 961	18 194	17 601	16 621	16 331	16 577	16 769
3	8 343	8 108	7 765	7 325	6 926	6 554	6 167	6 098	6 036	6 239
4	3 241	3 483	3 325	2 942	2 889	2 709	2 582	2 414	2 456	2 452
5+	2 657	2 978	3 061	3 080	3 071	3 047	3 015	2 867	3 022	3 131
Spolu	61 427	60 123	59 111	57 582	56 223	55 151	51 136	50 841	51 713	53 747
Celkom (%)										
1	43,3	42,9	43,2	43,9	44,7	45,8	44,5	45,5	45,7	46,8
2	33,5	32,9	32,8	32,9	32,4	31,9	32,5	32,1	32,1	31,2
3	13,6	13,5	13,1	12,7	12,3	11,9	12,1	12,1	11,7	11,6
4	5,3	5,8	5,6	5,1	5,1	4,9	5	4,7	4,7	4,6
5+	4,3	5	5,2	5,3	5,5	5,5	5,9	5,6	5,8	5,8
V manželstve										
1	22 311	21 397	20 970	20 550	20 021	19 813	17 478	17 263	17 029	18 051
2	18 907	17 914	17 436	16 972	16 109	15 410	14 371	13 875	13 956	13 833
3	7 426	7 013	6 626	6 293	5 827	5 392	4 990	4 783	4 735	4 764
4	2 803	2 941	2 744	2 401	2 368	2 131	1 946	1 816	1 774	1 681
5+	2 233	2 428	2 412	2 539	2 418	2 336	2 246	2 120	2 146	2 099
Spolu	53 680	51 693	50 188	48 755	46 743	45 082	41 031	39 857	39 640	40 428
V manželstve (%)										
1	41,6	41,4	41,8	42,1	42,8	44	42,6	43,3	43,0	44,6
2	35,2	34,7	34,7	34,8	34,5	34,1	35	34,8	35,2	34,2
3	13,8	13,6	13,2	12,9	12,5	12	12,2	12	11,9	11,8
4	5,2	5,7	5,5	4,9	5,1	4,7	4,7	4,6	4,5	4,2
5+	4,2	4,7	4,8	5,2	5,2	5,2	5,5	5,3	5,4	5,2
Mimo manželstva										
1	4 293	4 389	4 589	4 724	5 122	5 427	5 273	5 868	6 593	7 105
2	1 675	1 854	1 965	1 989	2 085	2 191	2 250	2 456	2 621	2 936
3	917	1 095	1 139	1 032	1 099	1 162	1 177	1 315	1 301	1 475
4	438	542	581	541	521	578	636	598	682	771
5+	424	550	649	541	653	711	769	747	876	1 032
Spolu	7 747	8 430	8 923	8 827	9 480	10 069	10 105	10 984	12 073	13 319
Mimo manželstva (%)										
1	55,4	52,1	51,4	53,5	54	53,9	52,2	53,4	54,6	53,3
2	21,6	22	22	22,5	22	21,8	22,3	22,4	21,7	22,0
3	11,8	13	12,8	11,7	11,6	11,5	11,6	12	10,8	11,1
4	5,7	6,4	6,5	6,1	5,5	5,7	6,3	5,4	5,6	5,8
5+	5,5	6,5	7,3	6,1	6,9	7,1	7,6	6,8	7,3	7,7

Z hľadiska diferenciácie plodnosti podľa poradia a rodinného stavu môžeme konštatovať, že najviac detí, či už v manželstve alebo mimo manželstva, sa rodí v prvom poradí. V manželstve je však odstup medzi prvým a druhým poradím živonarodených menší, resp. mimo manželstva je odstup prvého a druhého poradia omnoho výraznejší.

V manželstve predstavuje podiel živonarodených v prvom poradí 45 %, v druhom 34 % a v treťom 12 %. Prvé poradie má rastúce tendencie, ostatné poradia vykazujú klesajúce tendencie. I mimo manželstva sa najviac detí rodí v prvom poradí, až nad 50 %, s výraznejším odstupom nasleduje druhé poradie s 20 %, a potom tretie s 11 %. Podiely narodených v jednotlivých poradiach si udržiavajú viac menej stabilné hodnoty počas celého sledovaného obdobia, až na narodených v piatom a vyššom poradí. Zatiaľ čo podiel živonarodených mimo manželstva v piatom a vyššom poradí predstavoval 5,5 % v roku 1995, v súčasnosti sa zvýšil na 7,7 %. Vysoký podiel detí narodených v prvom poradí v manželstve dokumentuje nižšiu úroveň mimomanželskej plodnosti v porovnaní s manželskou.

Zaujímavé je sledovať počet živonarodených v manželstve podľa doby uplynulej od sobáša, nakoľko doba medzi pôrodom a sobášom do určitej miery umožňuje poznať reprodukčné zámery a správanie obyvateľstva.

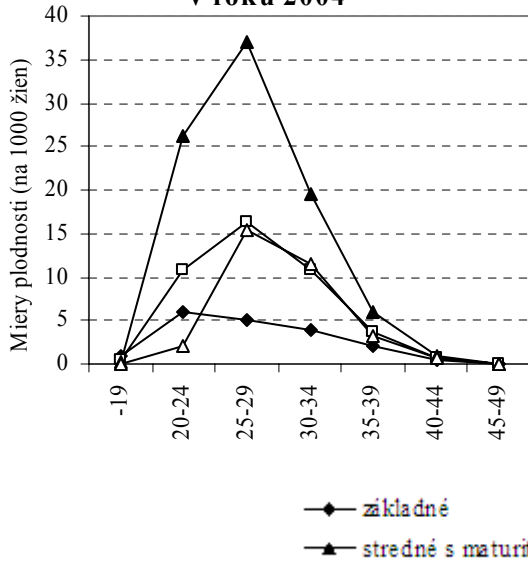
Do 8 mesiacov od sobáša sa v roku 2004 narodilo 21 % detí, to znamená že takmer štvrtina detí bola počatá ešte pred sobášom. Do jedného roka sa narodí 27 % detí a takmer polovica detí (47,4 %) sa narodí do dvoch rokov od uzavretia manželstva. Môžeme konštatovať, že plodnosť na Slovensku je ešte stále úzko prepojená s uzatvorením manželstva, aj keď nie natoľko, ako v období starého reprodukčného modelu.

O časových intervaloch čiže odstupoch medzi deťmi vypovedá ukazovateľ živonarodených v druhom a vyššom poradí od doby uplynulej od predchádzajúceho pôrodu. Najviac detí druhého poradia sa rodí do šiestich rokov od predchádzajúceho pôrodu, ich podiel predstavuje až 16 %. Do jedného až dvoch rokov od predchádzajúceho pôrodu sa rodí približne 10 % detí.

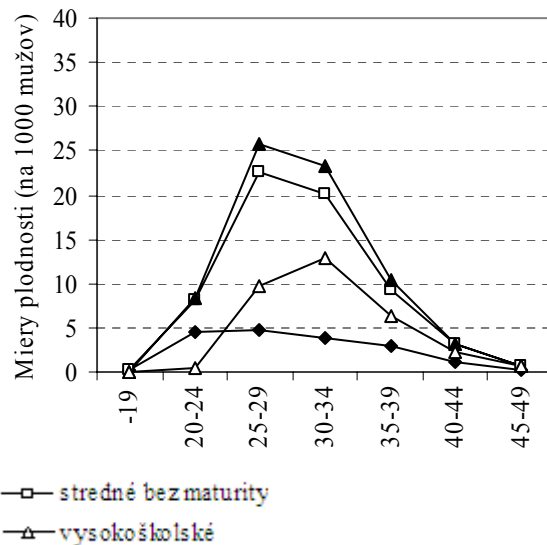
Vzdelanie

Vzdelanie je faktorom, ktorý v poslednej dobe (najmä vo vyspelých krajinách) čoraz viac ovplyvňuje reprodukciu obyvateľstva. Najvyššiu úroveň plodnosti vykazujú ženy stredoškolsky vzdelané s maturitou, a aj v populácii je najväčšie zastúpenie týchto žien. Vrchol plodnosti stredoškolsky vzdelaných žien s maturitou je vo vekovej kategórii 25-29 rokov, za nimi nasledujú ženy 20-24 a 30-34 ročné. Vo vekovej kategórii 25-29 rokov majú najvyššiu plodnosť ženy so stredným vzdelaním bez maturity, a tiež ženy s vysokou školou. Plodnosť žien so základným vzdelaním je koncentrovaná do nižšieho veku, maximum plodnosti žien s týmto vzdelanostným stupňom je vo vekovej skupine 20-24 rokov.

Graf 3.12 Plodnosť vydatých žien podľa vzdelania a veku v roku 2004

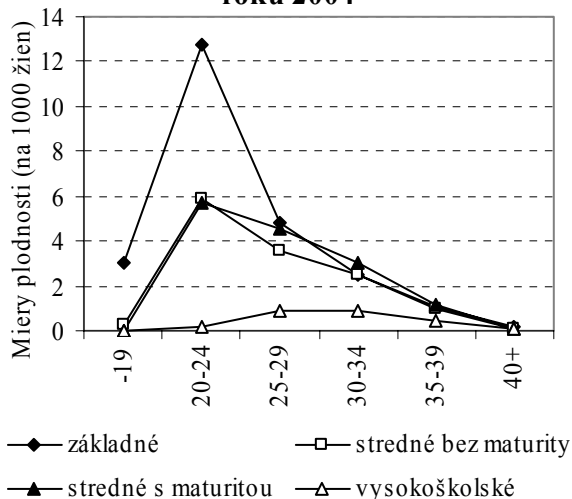

Graf 3.13 Plodnosť ženatých mužov podľa vzdelania a veku v roku 2004

Plodnosť ženatých mužov podľa vzdelania a veku má trochu odlišnú vekovú diferenciáciu. Všeobecne môžeme konštatovať, že plodnosť mužov je posunutá do vyššieho veku. Najvyššiu plodnosť majú síce tiež muži so strednou školou s maturitou, ale s malým odstupom za nimi nasledujú muži, ktorí majú skončenú strednú školu bez maturity. U žien je tento odstup omnoho výraznejší. Vrchol plodnosti mužov so základným vzdelaním je posunutý oproti ženám až do vekovej skupiny 20-25 rokov. Podobne i vrchol plodnosti ženatých mužov s vysokoškolským vzdelaním je posunutý až do vekovej kategórie 30-34 rokov, čo len dokazuje, že muži vstupujú do manželstva neskôr ako ženy a pravdepodobne i to, že sú väčšinou starší od svojej partnerky.

Graf 3.14 Plodnosť nevydatých žien podľa vzdelania a veku v roku 2004

Zaujímavú diferenciáciu plodnosti podľa veku a vzdelania vidíme u nevydatých žien, u ktorých najvyššiu plodnosť zaznamenávajú ženy so základným vzdelaním vo vekovej kategórii 20-24 rokov. Naopak najnižšiu plodnosť majú ženy s vysokoškolským vzdelaním.

Znamená to, že slobodné matky sú väčšinou mladšie ženy s nižším vzdelaním. Štruktúru plodnosti nevydatých žien ovplyvňuje aj tá časť vydatých žien, ktorá rodí svoje dieťa (deti) ešte pred uzatvorením manželstva, t.j. v relatívne nízkom veku.

Najviac detí sa u všetkých žien rodí v prvom poradí. Všeobecne však platí, že čím vyššie vzdelanie ženy majú, tým je u nich vyšší podiel detí narodených v prvom poradí. To znamená, že u žien s vysokou školou predstavuje podiel detí narodených v prvom poradí 55,2 %, a naopak, u žien so základným vzdelaním je to len 32,4 %. Na druhej strane však ženy s nižším vzdelaním majú podstatne vyšší podiel detí narodených v treťom a vyššom poradí ako ženy s maturitou a vysokoškolsky vzdelané. To

potvrďuje tendenciu, že ženy s nižším vzdelaním majú v priemere viac detí ako ženy s vyšším vzdelaním.

Tab. 3.5 Živonarodení podľa vzdelania matky a poradia

	základné	stredoškolské bez mat.	stredoškolské s mat.	vysokoškolské	spolu
	počet				
1	3 536	4 842	12 627	4 151	25 156
2	2 379	4 262	7 520	2 608	16 769
3	1 616	2 031	2 007	585	6 239
4	1 139	696	492	125	2 452
5+	2 242	560	279	50	3 131
Spolu	10 912	12 391	22 925	7 519	53 747
	%				
1	32,4	39,1	55,1	55,2	46,8
2	21,8	34,4	32,8	34,7	31,2
3	14,8	16,4	8,8	7,8	11,6
4	10,4	5,6	2,1	1,7	4,6
5+	20,5	4,5	1,2	0,7	5,8

Dosiahnutý vzdelanostný stupeň (najmä žien, ale i mužov) má často vplyv jednak na načasovanie pôrodu, ako i celkový počet detí, teda veľkosť rodiny, a tým aj na konečnú plodnosť. Všeobecne môžeme konštatovať, že väčšinou platí negatívna väzba medzi vzdelaním a počtom detí. To znamená, že čím má žena vyššie vzdelanie, tým má menej detí a naopak. Proces vzdelávania obyvateľstva sa v posledných rokoch predlžuje. Posúva sa doba pôrodu a zvyšuje sa priemerný vek rodičov (najmä matiek), čoho dôsledkom je nižšia realizovaná plodnosť ako plodnosť očakávaná.

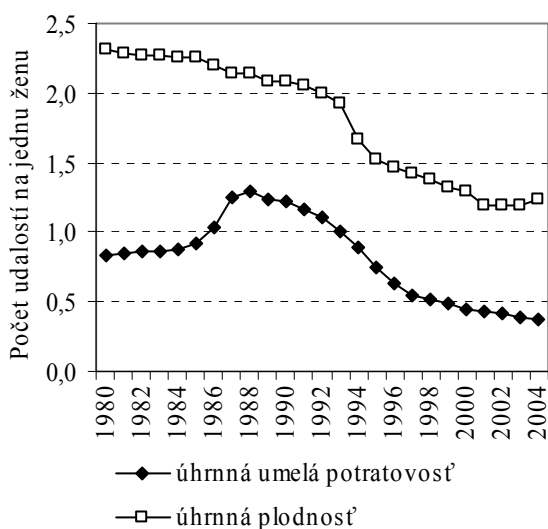

4. Potratovosť

Tab. 4.1 Základné charakteristiky potratovosti

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	Spolu									
Počet potratov	35 879	30 885	27 798	26 658	25 557	23 593	22 792	22 141	21 159	20 075
Index potratovosti	58,20	51,20	46,80	46,10	45,20	42,61	44,39	43,38	40,75	37,20
Všeobecná miera potratovosti	25,50	21,70	19,40	18,50	17,70	16,27	15,79	15,36	17,17	16,28
Potraty na 100 ukončených tehotenstiev	36,80	33,80	31,90	31,50	31,10	29,88	30,74	30,26	28,95	27,12
Priemerný vek ženy pri potrate	28,2	28,3	28,3	28,2	28,8	28,8	28,8	29,0	29,2	29,3
Úhrnná potratovosť	0,895	0,766	0,684	0,652	0,622	0,560	0,552	0,536	0,510	0,482
	Samovoľné									
Počet potratov	6 470	5 712	5 480	5 549	5 608	5 125	4 766	4 759	4 937	4 768
Podiel na celkovom počte potratov (%)	18,0	18,5	19,7	20,8	21,9	21,7	20,9	21,5	23,3	23,8
Index potratovosti	10,50	9,50	9,20	9,60	9,90	9,30	9,30	9,30	9,51	8,80
Všeobecná miera potratovosti	4,60	4,00	3,80	3,90	3,90	3,50	3,30	3,30	4,01	3,87
Potraty na 100 ukončených tehotenstiev	6,60	6,30	6,30	6,60	6,80	6,49	6,43	6,50	6,75	6,44
Priemerný vek ženy pri potrate	26,6	26,8	27,0	27,0	27,1	27,8	27,0	28,3	28,6	28,9
Úhrnná potratovosť	0,141	0,140	0,134	0,134	0,135	0,120	0,114	0,114	0,117	0,113
	Umele									
Počet potratov	29 409	25 173	22 318	21 109	19 949	18 468	18 026	17 382	16 222	15 307
Podiel na celkovom počte potratov (%)	82,0	81,5	80,3	79,2	78,1	78,3	79,1	78,5	76,7	76,2
Index potratovosti	47,70	41,70	37,60	36,50	35,30	33,40	35,10	34,10	31,24	28,40
Všeobecná miera potratovosti	20,90	17,70	15,60	14,70	13,80	12,70	12,50	12,10	13,16	12,42
Potraty na 100 ukončených tehotenstiev	30,10	27,60	25,60	25,00	24,30	25,00	25,90	25,40	23,80	22,10
Priemerný vek ženy pri potrate	28,5	28,6	28,6	28,5	28,6	29,0	29,0	29,2	29,3	29,4
Úhrnná potratovosť	0,750	0,623	0,548	0,515	0,487	0,449	0,438	0,422	0,392	0,368

Potraty sú negatívnou stránkou reprodukcie. Úroveň potratovosti ovplyvňuje reprodukčný proces priamo ukončovaním tehotenstva, ale aj nepriamo cez nepriaznivé vplyvy na psychický a zdravotný stav žien.

Graf 4.1 Vývoj plodnosti a umelej potratovosti

Od začiatku 90. rokov nastupuje v SR nový model reprodukčného správania, ktorý sa okrem iného vyznačuje i značným poklesom úrovne potratovosti, najmä poklesom umelej potratovosti. Pokles potratovosti bol zapríčinený najmä účinnejšou a ľahšie dostupnou antikoncepciou, ako i celkovo zodpovednejším správaním sa žien, ktoré sa už menej spoliehajú na interrupcie ako na dodatočnú antikoncepciu (takzvanú antikoncepciu ex post), ktorá bola veľmi rozšírená pred rokom 1989. K zmene úrovne potratovosti mohlo tiež prispieť i rozhodnutie o zavedení vyššej finančnej úhrady za vykonanie umelého prerušenia tehotenstva. Interrupcie tak prestali byť ekonomicky výhodnejšie ako antikoncepcie.

Mení sa i vzťah medzi vývojom plodnosti a umelej potratovosti. Do roku 2002 vykazovali obidva procesy klesajúci trend, po tomto roku začína plodnosť mierne narastať, zatiaľ čo umelá potratovosť si udržiava klesajúce tendencie, takže krivky majú protichodné trendy vývoja.

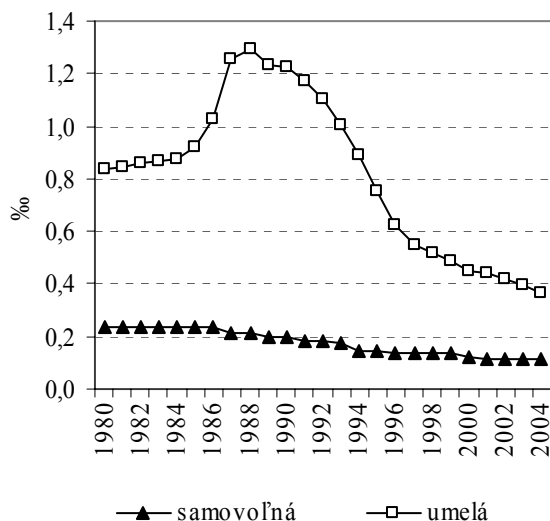
Potratovosť kulminovala v roku 1988, kedy bolo zaznamenaných takmer 60 tisíc potratov. Z toho bolo 51 tisíc umelých prerušení tehotenstva (interrupcie) a zbytok

pripadal na samovoľné potraty. Od tohto roku začína na Slovensku obdobie nepretržitého poklesu potratovosti. Tempo poklesu potratovosti bolo najintenzívnejšie v prvej polovici 90. rokov, neskôr od roku 1997 sa pokles spomalil a úbytky stabilizovali (v súčasnosti predstavujú približne tisíc potratov ročne).

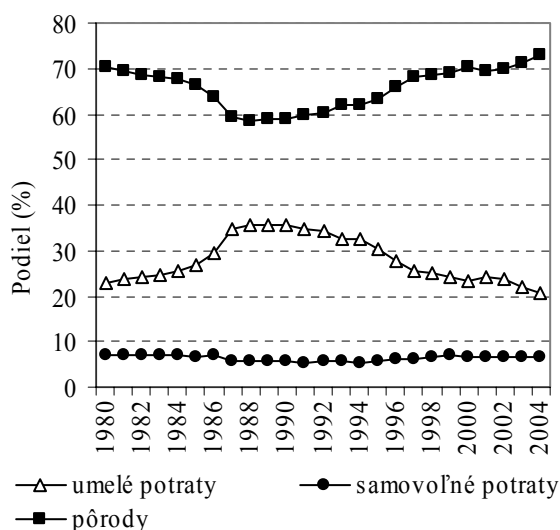
V roku 1995 bolo v SR zaevidovaných 35 879 potratov, do roku 2004 ich počet klesol na 20 075, čo predstavuje úbytok 44 %. Klesajúce tendencie zaznamenáva i úhrnná potratovosť. Zatiaľ čo v polovici 90. rokov pripadal na jednu ženu počas jej reprodukčného obdobia takmer jeden potrat, v súčasnosti je to už iba 0,5 potratu. Index potratovosti mal v roku 1995 hodnotu 58 %, v súčasnosti už len 37 %. Jediným ukazovateľom, ktorý vykazuje opačné - rastúce tendencie, je priemerný vek žien pri potrate. Priemerný vek žien pri potrate sa mierne zvyšuje, z hodnoty 28,2 v roku 1995 na hodnotu 29,3 v roku 2004. Pri samovoľných potratoch, ale čiastočne aj pri umelých, je to dôsledok posunu sobášov a tehotenstiev do vyššieho veku.

Už tradične menšiu časť tvoria samovoľné potraty, na ktoré pripadá v súčasnosti približne jedna štvrtina (23,8 %) všetkých potratov, zvyšok (76,2 %) predstavujú umelé potraty – interrupcie. Samovoľná i umelá potratovosť vykazujú nielen rozdielne hodnoty ale i rozdielne tempo vývoja. Počet samovoľných potratov klesol za pozorované obdobie desiatich rokov z hodnoty 6 470 na hodnotu 4 768. Zvyšuje sa podiel samovoľných potratov na celkovom počte potratov. V roku 1995 dosiahol podiel samovoľných potratov 18,0 %, do roku 2004 stúpol na 23,8 %. Tento nárast je spôsobený jednak menším počtom realizovaných tehotenstiev, ako i neustálym poklesom podielu interrupcií na celkovom počte potratov. Celkovo možno konštatovať, že samovoľná potratovosť klesá miernejším tempom a má ustálenejšiu krivku vývoja ako umelá.

Graf 4.2 Vývoj úhrnnej potratovosti

Graf 4.3 Štruktúra ukončených tehotenstiev

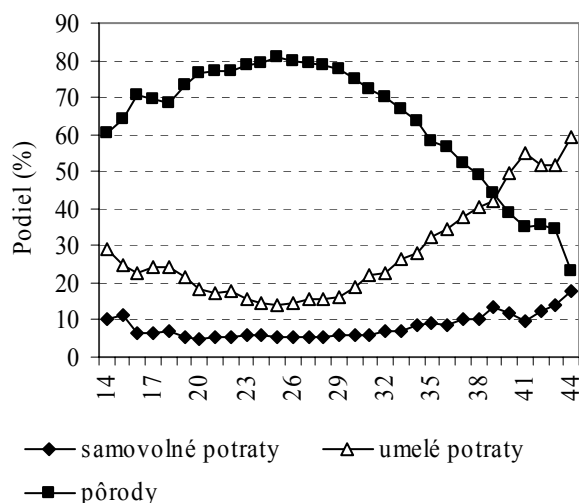
Samovoľná úhrnná potratovosť v roku 1989 klesla pod hodnotu 0,2 ‰, od tohto roku až po súčasnosť zaznamenáva mierne klesajúce tendencie a v roku 2004 má hodnotu 0,113 ‰.

Index samovoľnej potratovosti sa znížil z 10,5 % v polovici 90. rokov na 8,8 % v súčasnosti. Nakoľko umelá potratovosť sa znižovala výraznejším tempom ako samovoľná potratovosť, zvýšil sa podiel samovoľných potratov na ukončených tehotenstvách. V roku 1995 pripadlo na 100 ukončených tehotenstiev 6,6 samovoľných potratov, do roku 2004 sa ich počet zvýšil na 8,1. Priemerný vek žien pri samovoľnom potrate sa zvyšuje mierne, v súčasnosti dosahuje takmer 29 rokov.

Výraznejšie zmeny i výkyvy môžeme vidieť vo vývoji umelej potratovosti. V roku 1995 bolo zaznamenaných 29 406 interrupcií, do roku 2004 sa ich počet znížil na 15 307. Klesá i podiel interrupcií na celkovom počte potratov, z 82,0 % v roku 1995 na 76,2 % v roku 2004. V polovici 90. rokov pripadalo na jednu ženu počas celého reprodukčného obdobia 0,75 interrupcie, v súčasnosti už len 0,37, čo je viac ako dvojnásobný pokles.

Pokles zaznamenáva i index umelej potratovosti, v polovici 90. rokov pripadlo na 100 pôrodov takmer 48 interrupcií, v súčasnosti sa ich počet znížil na 28. Priaznivý trend nepretržitého poklesu umelej potratovosti dokladá i pokles ďalšieho ukazovateľa, a to počet potratov na 100 ukončených tehotenstiev. Zatiaľ čo v polovici 90. rokov bola hodnota tohto ukazovateľa 30,1 %, v súčasnosti sa znížila na 22,1 %. Priemerný vek žien pri interrupcii sa počas sledovaného obdobia mierne zvyšuje z 28,5 na 29,4 roka.

Graf 4.4 Štruktúra ukončených tehotenstiev podľa veku v roku 2004

Z poklesu potratovosti vyplýva pozitívna skutočnosť, že sa neustále zvyšuje počet tehotenstiev, ktoré končia pôrodom, a to aj napriek klesajúcemu počtu realizovaných pôrodov. V súčasnosti zo 100 ukončených tehotenstiev končí pôrodom 73 a potratom 27 (z toho približne 21 interrupciou a 6 spontánnym potratom). Môžeme teda konštatovať, že v súčasnosti približne štvrtina tehotenstiev končí potratom, kým v minulosti to bola až jedna tretina.

Z hľadiska štruktúry ukončených tehotenstiev podľa veku žien v roku 2004 až do 40. roku žien prevládali pôrody nad potratmi. Po tomto veku začínajú narastať interrupcie na úkor pôrodov. Podiel pôrodov sa rapídne znižuje po 43 roku života žien, podiel samovoľných potratov prudko narastá po 41. roku a svojou úrovňou sa postupne približuje k podielu pôrodov.

Druh a vek

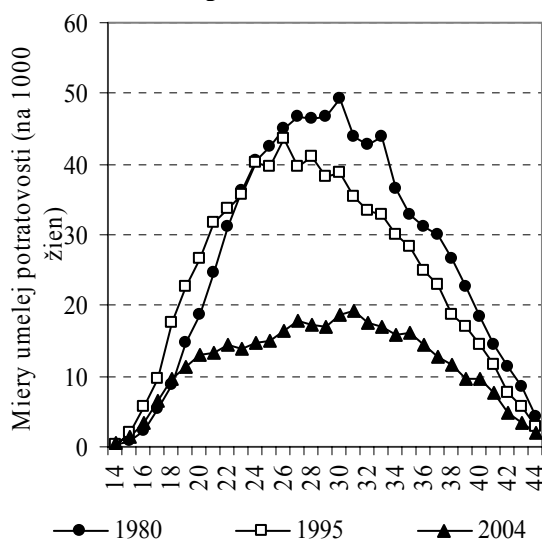
Tab. 4.2 Miery potratovosti podľa veku (na 1000 žien)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Umelé										
15-19	11,50	10,17	8,86	8,83	8,22	8,41	7,83	7,55	7,05	6,63
20-24	33,29	25,96	23,78	21,78	19,43	17,44	17,53	16,45	14,76	13,83
25-29	40,48	32,89	27,92	26,15	24,85	22,08	21,17	20,15	18,04	16,69
30-34	34,08	28,85	24,44	23,27	22,46	20,71	20,31	19,40	18,83	17,70
35-39	22,14	19,08	17,36	15,99	15,63	14,72	14,16	14,39	13,58	12,88
40-44	8,52	7,60	7,21	6,98	6,37	5,85	6,05	5,83	5,71	5,46
45-49	0,76	0,63	0,58	0,55	0,47	0,44	0,49	0,41	0,44	0,43
Samovoľné										
15-19	3,04	2,79	2,63	2,65	2,44	2,21	2,13	1,95	1,96	1,82
20-24	8,95	8,69	7,75	7,63	7,21	6,35	5,24	5,08	5,10	4,68
25-29	7,48	7,28	7,46	7,40	7,88	7,13	6,76	6,65	6,71	6,12
30-34	4,82	4,96	4,74	4,81	5,21	4,65	4,73	4,86	5,05	5,14
35-39	2,77	3,05	2,89	3,09	3,08	2,91	2,80	2,89	3,26	3,52
40-44	1,12	1,14	1,14	1,13	1,04	1,06	1,10	1,14	1,25	1,26
45-49	0,15	0,12	0,15	0,12	0,13	0,15	0,09	0,15	0,14	0,15

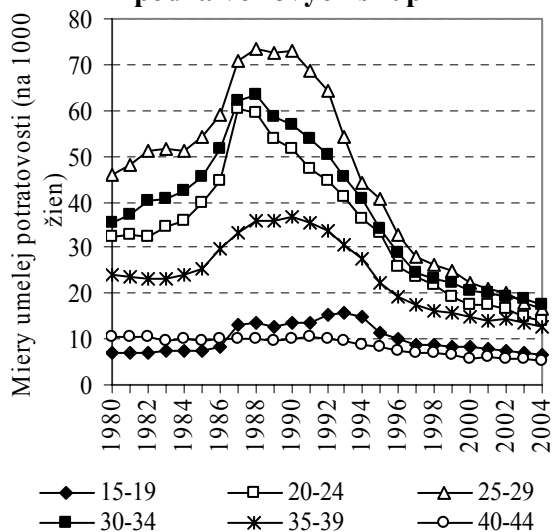
Potraty, najmä samovoľné, sú čiastočne determinované a značne diferencované podľa veku žien. Krivka umelej potratovosti podľa veku žien je v súčasnosti obľejšia ako tomu bolo v minulosti a nemá výrazné maximum. Najviac interrupcií vykazujú ženy 31 ročné, zatiaľ čo v polovici 90. rokov to boli ženy 26 ročné. Pozitívne možno hodnotiť najmä fakt, že všetky ženy v reprodukčnom veku zaznamenávajú nižšie hodnoty umelej potratovosti ako tomu bolo v roku 1995.

Z hľadiska vekových skupín od roku 1980 až do roku 2001 najviac interrupcií pripadalo na ženy vo vekovej skupine 25-29 ročných, ale od roku 2003 svojou úrovňou umelej potratovosti dostávajú na prvé miesto ženy sa 30-34 ročné. V súčasnosti možno pozitívne hodnotiť i fakt, že miery umelej potratovosti žien vo všetkých vekových skupinách sú nižšie ako 20 %, pričom ešte v roku 1995 zaznamenávali až štyri vekové skupiny žien (od 20 do 39 rokov) hodnoty špecifickej umelej potratovosti nad 20 %.

Graf 4.5 Umelá potratovosť podľa veku

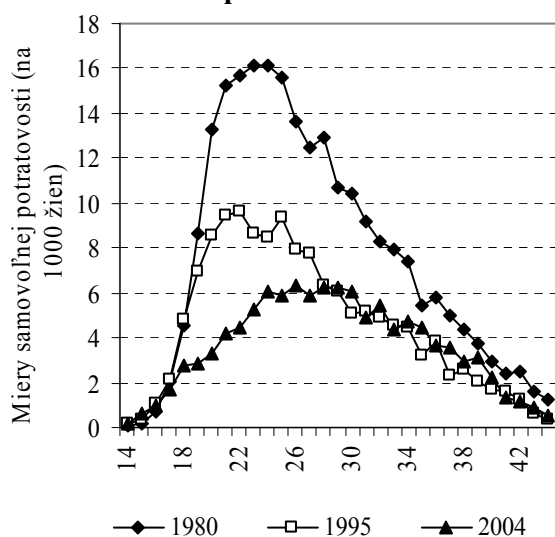

Graf 4.6 Umelá potratovosť podľa vekových skupín

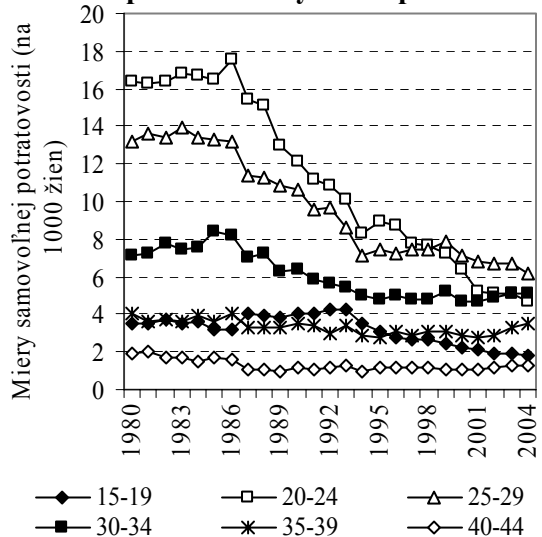

Úplne inú diferenciáciu potratovosti podľa veku vidíme u samovoľných potratov. V roku 1995 zaznamenávala krivka samovoľnej potratovosti žien stúpajúci trend do 21 rokov a od veku 25 rokov sa z rovnakou intenzitou znižovala. V súčasnosti zvyšovanie a znižovanie samovoľnej potratovosti smerom maximálnym hodnotám nemá už tak prudký priebeh. Samovoľná potratovosť stúpa približne do veku 25 rokov a od veku 30 rokov mierne klesá. Pozorujeme zaujímavý fakt, že ženy staršie ako 30 rokov v súčasnosti vykazujú vyššiu úroveň samovoľnej potratovosti ako vykazovali ženy v polovici 90. rokov. Tento nárast samovoľnej potratovosti u 30 a viac ročných žien je spôsobený najmä celkovou zmenou časovania pôrodov resp. ich odkladom do vyššieho veku. Pôrody žien vo vyššom veku sprevádzajú často zdravotné a iné komplikácie, ktoré sa môžu skončiť potratom.

Graf 4.7 Samovoľná potratovosť podľa veku

Graf 4.8 Samovoľná potratovosť podľa vekových skupín

Samovoľná potratovosť bola v minulosti koncentrovaná do nižších vekových kategórií žien. Dlhodobo najviac samovoľných potratov zaznamenávali ženy 20-24 ročné, ale od roku 1999 ich vystriedali ženy 25-29 ročné. Dve vekové kategórie 30-34 a 35-39 ročných žien vykazujú ako jediné rastúce tendencie samovoľnej potratovosti oproti roku 1995, čo je dôsledok realizácie už spomínaných odložených pôrodov u týchto žien.

Nárast úrovne samovoľnej potratovosti 30-34 ročných žien potvrdzuje i fakt, že v roku 2004 sa dostávajú svojou úrovňou samovoľnej potratovosti na druhé miesto, hneď za kategóriu 25-29 ročných žien. Ženy vo vekovej skupine 35-39 rokov vykazujú od roku 1996 vyššiu úroveň samovoľnej potratovosti, ako ženy najmladšej vekovej kategórie 15-19 ročných.

Pokles samovoľnej potratovosti u najmladších žien 15-19 ročných je spôsobený jednak odkladom pôrodov do vyššieho veku, ako i zmenou celkového prístupu žien k pohlavnému životu. Táto zmena sa prejavuje najmä častejším používaním antikoncepcie, ako i zodpovednejším sexuálnym správaním týchto žien, teda celkovo lepšou prevenciou pred nechceným otehotnením.

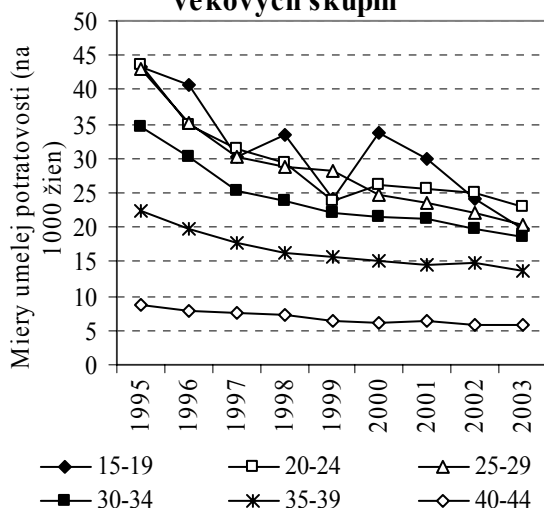
Rodinný stav a počet detí

Tab. 4.3 Miery umelej potratovosti podľa veku a rodinného stavu (na 1000 žien)

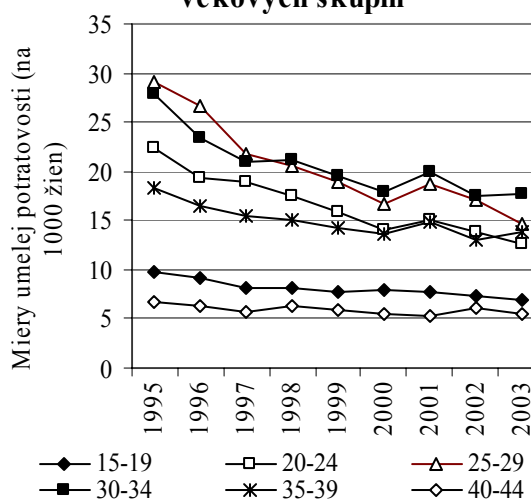
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Vydaté ženy									
15-19	43,2	40,7	30,2	33,4	24,2	33,7	29,9	24,2	19,8
20-24	43,5	34,8	31,4	29,3	23,8	26,2	25,5	25,1	23,0
25-29	43,0	35,1	30,3	28,7	28,1	24,6	23,5	22,0	20,4
30-34	34,7	30,1	25,3	23,8	22,2	21,6	21,2	19,7	18,7
35-39	22,4	19,7	17,8	16,2	15,6	15,0	14,4	14,9	13,7
40-44	8,8	7,9	7,6	7,2	6,4	6	6,4	5,8	5,8
45-49	0,8	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5
Nevydaté ženy									
15-19	9,8	9,1	8,2	8,1	7,7	8	7,7	7,3	6,9
20-24	22,3	19,4	18,9	17,6	15,9	14,1	15,1	13,9	12,7
25-29	29	26,6	21,8	20,5	19,0	16,7	18,8	17,0	14,7
30-34	27,9	23,4	21,0	21,2	19,5	18,0	19,9	17,5	17,7
35-39	18,3	16,4	15,5	15,0	14,3	13,7	14,9	13,0	13,8
40-44	6,8	6,3	5,7	6,3	5,8	5,4	5,3	6,2	5,6
45-49	0,4	0,3	0,4	0,5	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3

Potratty sú diferencované nielen podľa veku, ale i podľa rodinného stavu. Ešte stále medzi žiadateľkami o interrupciu prevládajú vydaté ženy, ale už nie tak jednoznačne, ako tomu bolo v minulosti. Zatiaľ čo v polovici 90. rokov pripadlo na vydaté ženy 73 % interrupcií a na nevydaté iba 27 %. V súčasnosti sa tento pomer zmenil, 56 % pripadá na vydaté ženy a zvyšných 44 % na nevydaté.

Graf 4.9 Umeľá potratovosť vydatých žien podľa vekových skupín

Graf 4.10 Umeľá potratovosť nevydatých žien podľa vekových skupín

Prevažná časť interrupcií vydatých žien je sústredená do nižšieho veku. Pokles umelej potratovosti zaznamenávajú všetky vekové skupiny vydatých žien. Prítom najväčší pokles - viac ako dvojnásobný (z 43,2 % v roku 1995 na 19,8 % v roku 2004), zaznamenáva najmladšia veková kategória žien 15-19 ročných. Je pozitívne, že prevencia pred nechceným otehotnením sa dotkla najviac práve tejto najmladšej reprodukčnej skupiny žien. Najvyššia umelá potratovosť vydatých žien je počas celého sledovaného obdobia vo vekovej kategórii 20-24 ročných.

U nevydatých žien je umelá potratovosť posunutá do vyšších vekových kategórií. Najvyššiu umelú potratovosť majú v súčasnosti nevydaté ženy vo vekovej kategórii 30-34 rokov (17,7 ‰), v roku 1995 to boli ženy vo vekovej kategórii 25–29 rokov (29,0 ‰). Vekové kategórie žien 30-34 a 35-39 rokov zaznamenávajú ako jediné mierne rastúce tendencie úrovne umelej potratovosti.

V minulosti žiadali o interrupciu najmä ženy, ktoré mali dve deti a ďalšie už nechceli. Mohlo to byť čiastočne spôsobené i tým, že na Slovensku prevládala v 70. a 80. rokoch 20. storočia model dvojdetnej rodiny. V poslednom období medzi žiadateľkami o umelé prerušenie tehotenstva čoraz viac narastá počet bezdetných žien a žien s jedným dieťaťom, i keď ešte stále najviac interrupcií, a to 32,5 ‰ pripadá na ženy s dvoma deťmi.

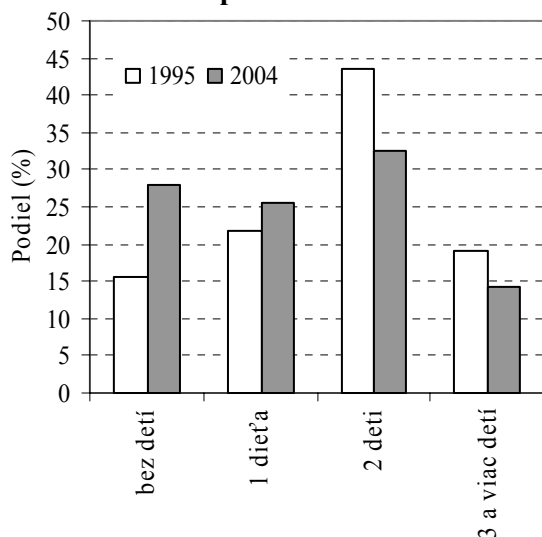
Podiel bezdetných žiadateľiek o interrupciu stúpol z 15,6 ‰ v roku 1995 na 27,9 ‰, čo predstavuje takmer dvojnásobný nárast. Mierne sa zvýšil i podiel žien s jedným dieťaťom žiadajúcich o interrupciu z hodnoty 21,8 ‰ v roku 1995 na hodnotu 25,5 ‰ v roku 2004.

V kategórii vydatých žien sa pre interrupciu rozhodnú najčastejšie ženy s dvomi deťmi. Ich podiel v roku 1995 predstavoval 53,8 ‰, v súčasnosti mierne klesol na 46,7 ‰. Môžeme predpokladať, že ide zväčša o ženy, ktoré majú dve deti a ďalšie už nechcú. Najviac žiadateľiek o interrupciu medzi nevydatými ženami pripadá na bezdetné ženy, ktoré majú často iné záujmy a ciele ako je dieťa. Založenie rodiny odkladajú tieto ženy z rozličných príčin na neskôr. Podiel týchto žien počas celého sledovaného obdobia dosahoval okolo 50 ‰, v súčasnosti predstavuje 53,3 ‰, čiže viac ako polovica nevydatých žiadateľiek o interrupciu je bezdetných.

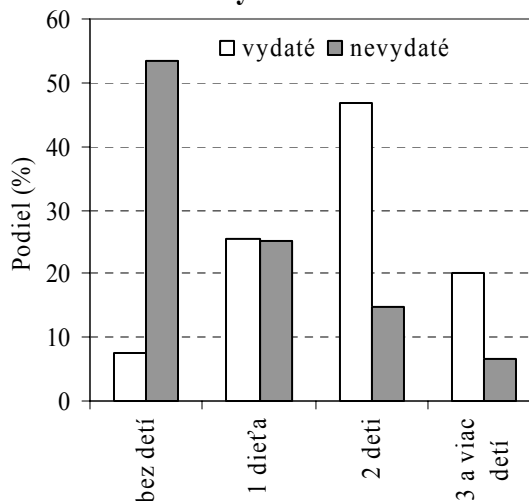
Tab. 4.4 Interrupcie podľa počtu detí a rodinného stavu

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Spolu										
0	4 578	4 841	4 565	4 719	4 508	4 493	4 558	4 539	4 374	4 265
1	6 397	5 571	5 078	4 800	4 716	4 387	4 301	4 204	4 060	3 896
2	12 805	10 267	8 627	7 844	7 287	6 494	6 086	5 786	5 255	4 978
3+	5 629	4 494	4 048	3 746	3 438	3 094	3 081	2 853	2 533	2 168
Spolu	29 409	25 173	22 318	21 109	19 949	18 468	18 026	17 382	16 222	15 307
Spolu (%)										
0	15,6	19,2	20,5	22,4	22,6	24,3	25,3	26,1	27,0	27,9
1	21,8	22,1	22,8	22,7	23,7	23,8	23,8	24,2	25,0	25,5
2	43,5	40,8	38,6	37,2	36,5	35,2	33,8	33,3	32,4	32,5
3+	19,1	17,9	18,1	17,7	17,2	16,7	17,1	16,4	15,6	14,2
Vydaté ženy										
0	336	553	516	596	556	536	603	643	598	639
1	4 517	3 901	3 472	3 164	3 137	2 857	2 682	2 511	2 397	2 176
2	11 542	9 202	7 568	6 793	6 279	5 477	5 037	4 708	4 220	3 975
3+	5 073	4 026	3 546	3 257	2 927	2 612	2 536	2 276	2 012	1 715
Spolu	21 468	17 682	15 102	13 810	12 899	11 482	10 858	10 138	9 227	8 505
Vydaté ženy (%)										
0	1,6	3,1	3,4	4,3	4,3	4,7	5,6	6,3	6,5	7,5
1	21	22,1	23	22,9	24,3	24,9	24,7	24,8	26,0	25,6
2	53,8	52	50,1	49,2	48,7	47,7	46,4	46,4	45,7	46,7
3+	23,6	22,8	23,5	23,6	22,7	22,7	23,3	22,5	21,8	20,2
Nevydaté ženy										
0	4 242	4 288	4 049	4 123	3 952	3 957	3 955	3 896	3 776	3 626
1	1 880	1 670	1 606	1 636	1 579	1 530	1 619	1 693	1 663	1 720
2	1 263	1 065	1 059	1 051	1 008	1 017	1 049	1 078	1 035	1 003
3+	556	468	502	489	511	482	545	577	521	453
Spolu	7 941	7 491	7 216	7 299	7 050	6 986	7 168	7 244	6 995	6 802
Nevydaté ženy (%)										
0	53,4	57,3	56,1	56,5	56	56,6	55,2	53,8	54,0	53,3
1	23,7	22,3	22,2	22,4	22,4	21,9	22,6	23,4	23,8	25,3
2	15,9	14,2	14,7	14,4	14,3	14,6	14,6	14,8	14,8	14,7
3+	7	6,2	7	6,7	7,3	6,9	7,6	8	7,4	6,7

Graf 4.11 Interrupcie podľa počtu detí

Graf 4.12 Interrupcie podľa rodinného stavu a počtu živonarodených detí v roku 2004

Čo sa týka poradia potratu u oboch druhov potratovosti (samovoľnej i umelej), najčastejšie sú potraty prvého poradia. U samovoľnej potratovosti predstavujú samovoľné potraty prvého poradia viac ako 80 % počas celého sledovaného obdobia. S veľkým odstupom nasledujú ďalšie poradia - potraty druhého poradia (11 %) a tretieho poradia (4 %).

Podiel interrupcií v prvom poradí mierne narástol z 58,8 % v roku 1995 na 67,1% v roku 2004. Ďalšie poradia vykazujú klesajúce tendencie.

Tab. 4.5: Interrupcie podľa poradia a rodinného stavu

	Vydaté	Vydaté v %	Nevydaté	Nevydaté v %	Spolu	Spolu v %
1	5 340	62,8	4 936	72,6	10 276	67,1
2	1 987	23,4	1 233	18,1	3 220	21,0
3	794	9,3	415	6,1	1 209	7,9
4+	384	4,5	218	3,2	602	3,9
spolu	8 505	100	6 802	100	15 307	100

Potraty podľa vzdelania

Ženy so základným vzdelaním sú jedinou vzdelanostnou skupinou obyvateľstva, ktorá sa na celkovom počte potratov podieľa menším podielom, ako je jej zastúpenie v populácii. U vysokoškolsky vzdelaných žien sú obidva podiely zhruba zhodné a podiel potratov žien so stredoškolským vzdelaním je podstatne vyšší ako ich zastúpenie v populácii. Uvedené konštatovania platia pre samovoľné aj umelé potraty.

Najviac potratov (43 % samovoľných a 46 % umelých) pripadá na ženy so stredoškolským vzdelaním s maturitou, ktoré tvoria zhruba 34% ženskej populácie vo veku nad 15 rokov. Za nimi nasledujú stredoškolačky bez maturity (podiel v populácii necelých 22 %, podiel na celkovom počte potratov 25 % resp. 27 %) a na treťom mieste sú ženy so základným vzdelaním (podiel v populácii 31,5 %, podiel na celkovom počte potratov 20 % resp. 17 %). Najmenej, 9 % resp. 8 % z celkového počtu potratov pripadá na ženy s vysokoškolským vzdelaním, ktorých podiel v populácii je necelých 9 %.

Rozdiely v úrovni potratovosti podľa vzdelania súvisia nepochybne so špecifickosťou jednotlivých vzdelanostných skupín žien, ktoré sa prejavujú v rozdielnom reprodukčnom správaní. Svoju úlohu však zohráva aj veková štruktúra, ktorá sa líši v závislosti od vzdelania.

Tab. 4.6: Potraty podľa vzdelania

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Spolu	30 885	27 798	26 658	25 557	23 593	22 792	22 141	21 159	20 075
	samovoľné								
spolu	5 712	5 480	5 549	5 608	5 125	4 766	4 759	4 937	4 768
základné	1 266	1 208	1 270	1 228	1 158	1 187	1 145	1 124	976
stredoškolské bez mat.	1 811	1 849	1 807	1 709	1 521	1 358	1 239	1 212	1 230
stredoškolské s mat.	2 186	2 053	2 025	2 156	2 001	1 790	1 918	2 095	2 089
vysokoškolské	449	370	447	515	445	431	457	506	473
	samovoľné v %								
základné	22,2	22,0	22,9	21,9	22,6	24,9	24,1	22,8	20,5
stredoškolské bez mat.	31,7	33,7	32,6	30,5	29,7	28,5	26,0	24,5	25,8
stredoškolské s mat.	38,3	37,5	36,5	38,4	39,0	37,6	40,3	42,4	43,8
vysokoškolské	7,9	6,8	8,1	9,2	8,7	9,0	9,6	10,2	9,9
	umelé								
spolu	25 173	22 318	21 109	19 949	18 468	18 026	17 382	16 222	15 307
základné	4 253	3 814	3 700	3 458	3 310	3 359	3 298	3 014	2 699
stredoškolské bez mat.	7 819	7 133	6 748	6 396	5 817	5 563	5 250	4 709	4 226
stredoškolské s mat.	11 201	9 725	9 081	8 708	8 018	7 866	7 672	7 355	7 146
vysokoškolské	1 900	1 646	1 580	1 387	1 323	1 238	1 162	1 144	1 236
	umelé v %								
základné	16,9	17,1	17,5	17,3	17,9	18,6	19,0	18,6	17,6
stredoškolské bez mat.	31,1	32,0	32,0	32,1	31,5	30,9	30,2	29,0	27,6
stredoškolské s mat.	44,5	43,6	43,0	43,7	43,4	43,6	44,1	45,3	46,7
vysokoškolské	7,5	7,4	7,5	7,0	7,2	6,9	6,7	7,1	8,1

5. Úmrtnosť

Tab. 5.1 Základné charakteristiky úmrtnosti

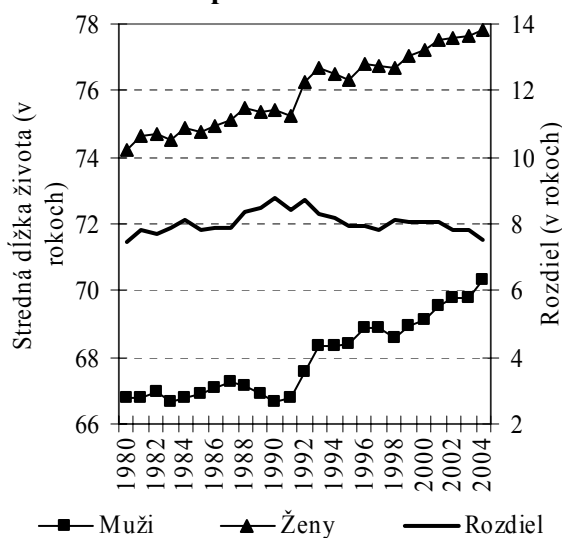
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Počet zomretých	muži	28 128	27 535	27 788	28 630	28 102	28 157	27 705	27 415	27 702	27 304
	ženy	24 558	23 701	24 336	24 526	24 300	24 567	24 275	24 117	24 528	24 548
	spolu	52 686	51 236	52 124	53 156	52 402	52 724	51 980	51 532	52 230	51 852
Štandardizovaná miera úmrtnosti ⁶		9,82	9,46	9,49	9,57	9,25	9,17	9,13	8,92	8,96	8,70
Stredná dĺžka života pri narodení	muži	68,39	68,87	68,89	68,61	68,95	69,14	69,51	69,77	69,77	70,29
	ženy	76,33	76,80	76,72	76,70	77,03	77,22	77,54	77,57	77,62	77,83
	rozdiel	7,94	7,93	7,83	8,09	8,08	8,08	8,03	7,81	7,84	7,54
Stredná dĺžka života vo veku 50 rokov	muži	22,66	22,90	22,98	22,81	22,91	23,04	23,19	23,44	23,51	23,81
	ženy	28,59	29,04	28,92	28,93	29,14	29,18	29,39	29,60	29,60	29,75
	rozdiel	5,93	6,14	5,94	6,12	6,23	6,14	6,20	6,16	6,09	5,94
Stredná dĺžka života vo veku 65 rokov	muži	12,68	12,86	12,91	12,76	12,89	12,91	13,00	13,19	13,17	13,33
	ženy	16,07	16,41	16,37	16,28	16,47	16,38	16,64	16,82	16,77	16,90
	rozdiel	3,39	3,55	3,46	3,52	3,58	3,47	3,64	3,62	3,60	3,57
Dojčenská úmrtnosť		10,99	10,23	8,70	8,79	8,31	8,58	6,24	7,63	7,85	6,79

Klesajúci trend počtu úmrtí po roku 1998 naznačuje pozitívne tendencie vo vývoji úmrtnosti. Či je to tak, alebo či je to len výsledok zmeny vo vekovej štruktúre obyvateľstva, vyžaduje podrobnejšie skúmanie charakteristík úmrtnosti.

Štandardizovaná miera úmrtnosti⁷ poklesla od roku 1995 do roku 2004 z hodnoty 9,82 % na hodnotu 8,70 %. Znamená to, že keby sa nemenila štruktúra obyvateľstva za posledných 10 rokov, v roku 2004 by zomrelo 46,9 tis. osôb, čo je o 10,9 % menej ako v roku 1995. Je to aj o 4,9 tisíc osôb menej ako v skutočnosti zomrelo v roku 2004, čo zase môžeme pripísať na úkor zmeny vekovej štruktúry obyvateľstva. Z uvedeného vyplýva všeobecný pokles úmrtnosti.

Stredná dĺžka života

Graf 5.1 Stredná dĺžka života pri narodení

V roku 2004 prvýkrát prekročila stredná dĺžka života pri narodení mužov hodnotu 70 rokov (70,29). Ženy sa priblížili hranici 78 rokov (77,83). Je to pokračovanie trendu zlepšovania úmrtnosti od roku 1998, spomalené vývojom v roku 2002 a 2003. Potvrzuje sa aj znižovanie rozdielu medzi hodnotami ukazovateľa pre mužov a ženy. Toto zmenšenie naznačuje rýchlejší pokles úmrtnosti mužov voči ženám. V poslednom roku sledovaného obdobia je tento rozdiel 7,54 roka.

Vo vyšších vekových kategóriách je podobný vývoj. Počet rokov, ktoré v priemere ešte prežije 50 ročný muž je 23,81 roka za predpokladu, že úmrtnostné pomery z roku 2004 sa dostatočne dlho nezmenia. U 50 ročných žien je to 29,75 roka. Rozdiel medzi pohlaviami sa aj v tejto vekovej kategórii znižuje, v súčasnosti je to 5,94 roka.

V dôchodkovom veku 65 rokov je stredná dĺžka života u mužov 13,31 rokov a u žien 16,90 rokov. Znamená to, že muži by si o 3,59 rokov menej užívali dôchodok ak by sa dostatočne dlho nezmenili úmrtnostné pomery.

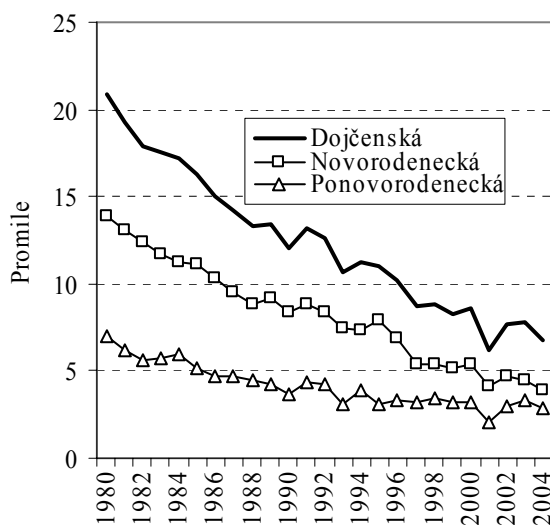
⁷ štandard - veková štruktúra 1.7.1995 spolu

Úmrtnosť v prvom roku života

Tab. 5.2 Úmrtnosť v prvom roku života

		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
		Počet zomrelých									
Do 1 roka	chlapci	388	338	285	278	259	280	185	189	230	200
	dievčatá	287	277	229	228	208	193	134	199	176	165
	spolu	675	615	514	506	467	473	319	388	406	365
Do 28 dní	chlapci	280	236	186	173	166	173	125	109	135	110
	dievčatá	203	179	135	137	123	124	86	129	99	101
	spolu	483	415	321	310	289	297	211	238	234	211
Do 7 dní	chlapci	199	160	117	108	118	114	91	79	104	80
	dievčatá	137	117	88	102	78	84	72	91	75	70
	spolu	336	277	205	210	196	198	163	170	179	150
		Miery úmrtnosti									
Dojčenská	chlapci	12,35	10,89	9,38	9,41	9,02	9,92	7,00	7,27	8,67	7,23
	dievčatá	9,56	9,53	7,97	8,13	7,56	7,17	5,43	8,02	6,99	6,32
	spolu	10,99	10,23	8,70	8,79	8,31	8,58	6,24	7,63	7,85	6,79
Novorodenecká	chlapci	8,91	7,60	6,12	5,86	5,78	6,13	4,73	4,19	5,09	3,98
	dievčatá	6,76	6,16	4,70	4,89	4,47	4,61	3,48	5,20	3,93	3,87
	spolu	7,86	6,90	5,43	5,38	5,14	5,39	4,13	4,68	4,52	3,93
Skorá novorodenecká	chlapci	6,33	5,15	3,85	3,66	4,11	4,04	3,44	3,04	3,92	2,89
	dievčatá	4,56	4,02	3,06	3,64	2,84	3,12	2,92	3,67	2,98	2,68
	spolu	5,47	4,61	3,47	3,65	3,49	3,59	3,19	3,34	3,46	2,79
Ponovorodenecká	chlapci	3,44	3,29	3,26	3,55	3,24	3,79	2,27	3,08	3,58	3,26
	dievčatá	2,80	3,37	3,27	3,25	3,09	2,56	1,94	2,82	3,06	2,45
	spolu	3,13	3,33	3,27	3,40	3,17	3,19	2,11	2,95	3,33	2,87
Perinatálna	chlapci	10,56	9,11	8,46	8,12	8,53	8,12	7,61	6,78	8,44	6,31
	dievčatá	8,10	7,98	6,66	8,87	7,56	6,77	6,78	7,50	6,77	7,09
	spolu	9,36	8,56	7,58	8,49	8,06	7,46	7,21	7,13	7,63	6,69

Graf 5.2 Úmrtnosť v prvom roku života

Pokles úmrtnosti sa prejavuje aj v prvom roku života. Dojčenská úmrtnosť poklesla z hodnoty 10,99 ‰ z roku 1995 na 6,79 ‰ v roku 2004, avšak súčasná hodnota nie je najnižšia za posledné desaťročné obdobie. Najnižšia hodnota bola v roku 2001, a to 6,24 ‰, platí to aj pre dojčenskú úmrtnosť chlapcov (7,00 ‰) a aj pre dojčenskú úmrtnosť dievčat (5,43 ‰). Podobnú tendenciu má aj ponovorodenecká úmrtnosť, ktorá dosiahla najnižšie hodnoty v roku 2001, a to u chlapcov 2,27 ‰ a u dievčat 1,94 ‰, pričom v roku 2004 u chlapcov sme zaznamenali hodnotu 3,26 ‰ a u dievčat 2,45 ‰. Novorodenecká úmrtnosť, na druhej strane, nadobúda najnižšiu hodnotu v roku 2004, a to 3,93 ‰ pre obidve pohlavia spolu. Podobné je to aj u chlapcov, s najnižšou hodnotou 3,98 ‰ v roku 2004, ale u dievčat bola dosiahnutá najnižšia hodnota 3,48 ‰ v roku 2001.

Rok 2002 bol rokom zhoršenia úmrtnosti v prvom roku života, hlavne u dievčat. Dojčenská úmrtnosť dievčat sa zvýšila voči predchádzajúcemu roku o 47,7%. Zapríčinila to hlavne úmrtnosť dievčat do 28 dní, ktorá sa zvýšila o 49,4% na hodnotu 5,2 ‰, čo je najvyššia hodnota od roku 1997. V roku 2002 sme prvýkrát zaznamenali vyššiu dojčenskú

a aj novorodeneckú úmrtnosť dievčat ako chlapcov. V tomto roku u chlapcov sa tiež zhoršila dojčenská úmrtnosť, ale na rozdiel od dievčat to zapríčinila ponovorodenecká úmrtnosť, ktorá zaznamenala medziročný nárast 35,7%.

Rok 2003 priniesol pre chlapcov ďalšie zhoršenie dojčenskej úmrtnosti, ako aj jej zložiek - novorodeneckej a ponovorodeneckej úmrtnosti. Naopak u dievčat sa už dojčenská úmrtnosť začala zlepšovať v dôsledku poklesu dievčenskej novorodeneckej úmrtnosti.

Konečne rok 2004 priniesol všeobecné zlepšenie úmrtnosti v prvom roku života vo všetkých jej zložkách.

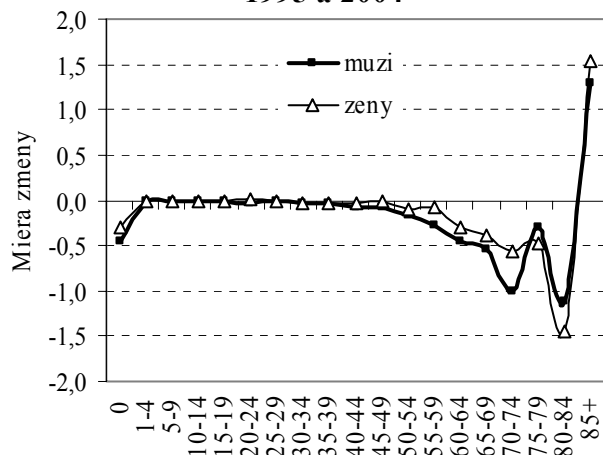
Úmrtnosť detí v perinatálnom období sa prejavuje tiež klesajúcou tendenciou za posledné desaťročie. V roku 2004 sme zaznamenali najnižšiu hodnotu perinatálnej úmrtnosti, a to 6,69 ‰. U chlapcov bola najnižšia hodnota tiež v tomto roku, napriek dosť vysokej hodnote v predchádzajúcom roku. U dievčat je to však inak, najnižšia hodnota bola dosiahnutá v roku 2003 a v roku 2004 bola perinatálna úmrtnosť dievčat dokonca vyššia ako perinatálna úmrtnosť chlapcov.

Vek a pohlavie

Tab. 5.3 Miere úmrtnosti podľa vekových skupín (na 1000 mužov, resp. žien)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Muži										
0	12,01	10,92	9,36	9,35	8,95	9,91	6,87	7,24	8,80	7,42
1-4	0,44	0,54	0,50	0,57	0,50	0,48	0,54	0,34	0,40	0,50
5-9	0,31	0,26	0,29	0,29	0,27	0,21	0,30	0,30	0,18	0,22
10-14	0,28	0,27	0,31	0,27	0,31	0,30	0,30	0,19	0,26	0,17
15-19	0,75	0,65	0,77	0,70	0,59	0,58	0,54	0,61	0,61	0,58
20-24	1,10	1,14	1,20	1,20	1,13	1,09	0,92	1,03	0,91	0,94
25-29	1,32	1,29	1,25	1,26	1,23	1,26	1,22	1,16	1,15	1,14
30-34	1,66	1,59	1,70	1,79	1,67	1,71	1,69	1,53	1,41	1,37
35-39	2,74	2,44	2,71	2,69	2,53	2,37	2,45	2,40	2,46	2,31
40-44	4,85	4,31	4,58	5,08	4,76	4,21	4,25	4,34	4,33	3,96
45-49	7,58	7,44	7,36	7,93	7,34	7,34	7,12	7,27	7,29	6,52
50-54	12,63	12,13	12,56	12,23	12,36	12,19	11,42	11,60	11,31	10,92
55-59	19,10	18,31	18,42	18,94	18,43	17,57	17,50	17,52	17,18	15,94
60-64	29,79	29,10	27,43	28,47	28,75	28,08	28,20	26,04	25,42	25,19
65-69	42,33	42,16	41,06	42,11	40,79	41,20	40,47	38,94	38,89	36,52
70-74	62,63	63,40	63,46	63,09	60,20	60,63	59,90	55,74	55,61	55,68
75-79	88,79	82,60	86,20	89,59	90,02	87,56	83,73	84,53	85,16	84,57
80-84	133,29	136,33	131,04	137,36	127,31	126,82	127,78	123,88	126,34	127,74
85+	221,12	203,97	202,51	197,80	192,61	195,27	219,13	217,54	224,38	213,33
Ženy										
0	9,25	9,44	7,97	8,08	7,53	7,13	5,25	8,07	7,08	6,46
1-4	0,44	0,30	0,41	0,56	0,33	0,30	0,32	0,33	0,49	0,41
5-9	0,19	0,23	0,22	0,19	0,23	0,19	0,14	0,18	0,11	0,19
10-14	0,18	0,17	0,12	0,21	0,20	0,15	0,14	0,17	0,16	0,19
15-19	0,30	0,29	0,34	0,31	0,23	0,33	0,31	0,28	0,28	0,26
20-24	0,25	0,26	0,33	0,28	0,34	0,27	0,24	0,29	0,34	0,28
25-29	0,42	0,29	0,33	0,40	0,39	0,38	0,40	0,36	0,29	0,31
30-34	0,66	0,62	0,58	0,64	0,50	0,39	0,52	0,49	0,48	0,40
35-39	0,98	0,98	1,06	1,03	0,98	0,86	0,82	0,75	0,90	0,73
40-44	1,61	1,56	1,66	1,66	1,50	1,53	1,55	1,45	1,40	1,46
45-49	2,58	2,71	2,71	2,56	2,79	2,54	2,67	2,49	2,47	2,60
50-54	4,76	4,08	4,59	4,24	4,32	3,96	4,03	3,75	3,82	3,81
55-59	7,04	6,75	7,28	6,90	6,77	6,22	6,52	6,47	6,41	6,45
60-64	12,20	11,55	11,10	11,13	10,68	10,65	10,33	9,99	9,60	9,23
65-69	20,35	19,56	19,24	19,11	18,25	17,84	17,21	17,33	17,10	16,87
70-74	34,44	32,25	33,28	31,82	30,56	31,27	30,51	29,44	29,19	28,88
75-79	56,71	55,58	55,97	57,33	57,88	56,30	55,08	53,40	53,35	52,12
80-84	105,12	99,42	102,02	103,64	95,25	97,86	91,71	90,11	92,83	93,78
85+	190,85	182,80	181,69	182,17	180,29	182,48	197,38	195,84	201,07	187,67

Graf 5.3 Zmena mier úmrtnosti podľa veku medzi rokmi 1995 a 2004

Úmrtnosť podľa veku má v období 1995 až 2004 všeobecne klesajúcu tendenciu⁸, napriek rušivo pôsobiacim rokom 2002 a 2003. Priemerné ročné miery prírastku podľa 5 ročných vekových skupín majú zápornú hodnotu, čiže ukazujú klesajúci trend. Výnimku tvoria u oboch pohlaví 85 a viac roční, kde je opačná tendencia, čo môžeme pripísať nárastu úmrtnosti v tejto vekovej kategórii v roku 2001. Táto tendencia sa veľmi nezlepšila ani v rokoch 2002 a 2003. Mierne zlepšenie je naznačené až poslednom roku sledovaného obdobia 2004.

Pravdepodobnosť, že osoba zomrie pred dovŕšením 15 rokov veku, ukazuje klesajúcu tendenciu v období 1995 až 2004. U chlapcov je prudší pokles ako u dievčat, pričom sa znižuje aj rozdiel medzi zodpovedajúcimi hodnotami. Zvláštnosťou je nárast tejto pravdepodobnosti úmrtia u dievčat na úroveň vyššiu ako u chlapcov v roku 2002. Je to dôsledok už spomínanej vysokej dojčenskej, resp. novorodeneckej úmrtnosti dievčat v tomto roku.

Tab. 5.4: Vybrané pravdepodobnosti úmrtia

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Pravdepodobnosť, že osoba zomrie pred dosiahnutím 15 rokov veku										
muži	0,0166	0,0156	0,0142	0,0143	0,0138	0,0142	0,0118	0,0109	0,0125	0,0114
ženy	0,0128	0,0127	0,0114	0,0121	0,0111	0,0100	0,0079	0,0111	0,0104	0,0099
Pravdepodobnosť, že osoba, ktorá prežila 15 rokov veku, zomrie pred dosiahnutím 60 rokov veku										
muži	0,2290	0,2207	0,2248	0,2296	0,2231	0,2162	0,2115	0,2125	0,2093	0,1974
ženy	0,0891	0,0848	0,0902	0,0869	0,0854	0,0797	0,0819	0,0790	0,0787	0,0784
Pravdepodobnosť, že osoba, ktorá prežila 60 rokov veku, zomrie pred dosiahnutím 85 rokov veku										
muži	0,8349	0,8261	0,8255	0,8320	0,8280	0,8265	0,8220	0,8171	0,8164	0,8139
ženy	0,6862	0,6682	0,6716	0,6749	0,6657	0,6713	0,6560	0,6455	0,6490	0,6414

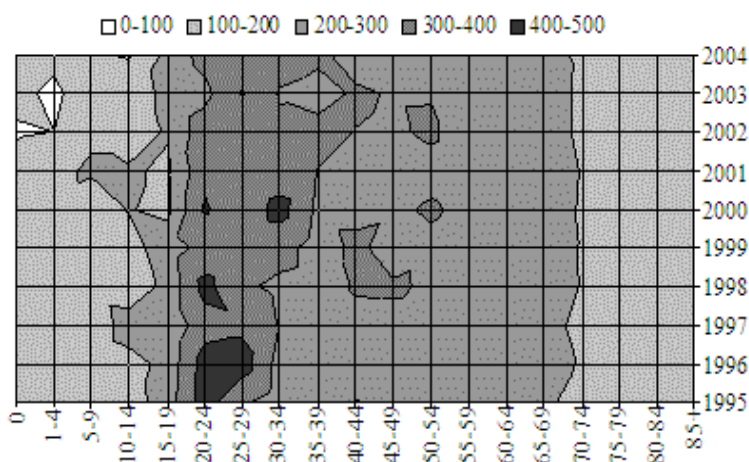
Pravdepodobnosť, že osoba ktorá prežila 15 rokov veku zomrie pred dovŕšením 60 rokov veku tiež klesá v období 1995 až 2004 u oboch pohlaví, pričom u mužov je pokles výrazne prudší ako u žien. Je však potrebné poukázať na stále podstatne vyššie pravdepodobnosti úmrtia u mužov ako u žien v tomto veku, v roku 2004 je to až 2,5 násobok.

Pravdepodobnosť, že osoba, ktorá prežila 60 rokov veku, zomrie pred dovŕšením 85 rokov veku sa vyznačuje tiež poklesom, avšak na rozdiel od predchádzajúcich pravdepodobností tu rýchlejšie klesá hodnota u žien ako u mužov.

Vzhľadom na to, že u mužov sú tieto hodnoty vyššie, aj rozdiely medzi pohlaviami narastajú.

Nadúmrtnosť mužov podľa vekových skupín sa počas sledovaného obdobia prakticky nemení. Trendy vývoja indexov nadúmrtnosti nenaznačujú výraznejšie zlepšenie. Najnižšie hodnoty sú všeobecne v mladšom veku a u tých najstarších, naopak najvyššie sú v strednom veku. V roku 2004 boli najvyššie hodnoty vo vekoch 20 až 39 rokov, kde indexy nadúmrtnosti presahovali 300 %. V tomto roku za zmienku stojí ešte nižšia úmrtnosť chlapcov ako dievčat vo veku 10 až 14 rokov. Túto skutočnosť však možno pripísať aj citlivosti výpočtu indexu nadúmrtnosti na malé hodnoty.

Graf 5.4 Index nadúmrtnosti mužov podľa veku

⁸ Ak berieme do úvahy 5 alebo viac ročné vekové intervaly.

Príčiny smrti

Dôležitým aspektom skúmania úmrtnosti sú príčiny smrti. Tvoria východisko pri snahe znižovať úmrtnosť cieľovými opatreniami v prevencii chorôb, ktoré zapríčínajú najpočetnejšie úmrtia. Sledovali sme príčiny smrti⁹ pokrývajúce 99 % všetkých úmrtí v roku 2004.

Tab. 5.5 Úmrtia podľa príčin smrti

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Muži										
Infekčné a parazitálne choroby	105	106	108	64	86	96	99	117	151	138
Nádory	6 657	6 747	6 683	7 352	7 132	7 015	7 025	6 768	6 822	6 812
zhubné nádory	6 599	6 698	6 614	7 328	7 114	6 985	6 997	6 729	6 788	6 763
Choroby žliaz	320	291	279	312	470	338	347	334	352	322
diabetes mellitus	288	264	259	293	444	320	331	318	339	305
Choroby nervového systému	141	131	166	253	328	302	340	334	356	353
Choroby obehovej sústavy	13 926	13 475	13 725	14 122	13 553	13 605	13 425	13 181	13 145	13 072
hypertenzné choroby	604	482	549	796	1 233	1 549	1 540	1 457	1 444	1 382
ischemické choroby srdca	7 469	7 264	7 302	7 066	7 062	7 476	7 275	7 090	7 298	7 218
cievne choroby mozgu	2 339	2 257	2 279	2 414	2 135	2 140	2 132	2 203	2 182	2 096
ateroskleróza	2 014	2 090	2 133	1 959	1 718	1 041	1 099	1 045	849	946
Choroby dýchacej sústavy	1 890	1 978	1 890	1 357	1 491	1 641	1 548	1 622	1 757	1 703
Choroby tráviacej sústavy	1 484	1 385	1 396	1 621	1 687	1 751	1 666	1 751	1 690	1 591
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	416	365	358	364	392	363	364	380	370	366
Abnormálne nálezy inde nezatriedené	170	201	215	221	281	315	240	279	362	333
Vonkajšie príčiny smrti	2 617	2 542	2 709	2 694	2 428	2 452	2 431	2 427	2 459	2 388
dopravné nehody	709	652	829	857	686	679	654	598	663	610
úmyselné seba poškodenie	609	566	524	584	590	594	580	617	648	564
Ostatné príčiny smrti vyššie nezaradené	402	314	259	270	254	279	220	222	238	226
Spolu	28 128	27 535	27 788	28 630	28 102	28 157	27 705	27 415	27 702	27 304
Ženy										
Infekčné a parazitálne choroby	80	81	82	56	56	72	87	84	111	96
Nádory	4 418	4 394	4 613	4 882	4 803	4 915	4 845	4 736	4 794	4 864
zhubné nádory	4 348	4 351	4 558	4 858	4 785	4 886	4 818	4 716	4 770	4 819
Choroby žliaz	413	356	374	476	607	462	452	430	450	468
diabetes mellitus	380	326	354	446	571	438	431	412	433	443
Choroby nervového systému	96	82	102	182	193	197	225	240	271	255
Choroby obehovej sústavy	15 097	14 423	14 796	15 607	15 115	15 380	15 269	14 887	15 065	15 056
hypertenzné choroby	875	717	818	968	1 596	1 932	1 989	1 932	1 886	1 871
ischemické choroby srdca	6 996	6 843	6 975	7 287	7 521	8 212	7 947	7 812	8 081	8 040
cievne choroby mozgu	3 029	2 692	2 700	2 815	2 511	2 537	2 560	2 560	2 651	2 650
ateroskleróza	2 671	2 769	2 847	2 464	2 142	1 361	1 391	1 194	1 012	1 023
Choroby dýchacej sústavy	1 753	1 807	1 857	1 034	1 124	1 271	1 178	1 291	1 367	1 255
Choroby tráviacej sústavy	775	770	797	852	951	879	936	1 040	1 002	1 069
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	406	388	359	370	390	308	339	351	381	378
Abnormálne nálezy inde nezatriedené	178	138	157	141	154	158	135	181	218	217
Vonkajšie príčiny smrti	1 025	991	985	669	666	663	608	595	624	674
dopravné nehody	214	189	193	218	201	171	176	180	194	159
úmyselné seba poškodenie	126	106	106	88	102	135	112	100	105	112
Ostatné príčiny smrti vyššie nezaradené	317	271	214	257	241	262	201	282	245	216
Spolu	24 558	23 701	24 336	24 526	24 300	24 567	24 275	24 117	24 528	24 548

⁹ Názov a kód MKCH-10 uvádzame v prílohe.

Tab. 5.6 Podiely úmrtí podľa príčin smrti

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Podiely - muži (v%)										
Infekčné a parazitálne choroby	0,4	0,4	0,4	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5
Nádory	23,7	24,5	24,0	25,7	25,4	24,9	25,4	24,7	24,6	24,9
zhubné nádory	99,1	99,3	99,0	99,7	99,7	99,6	99,6	99,4	99,5	99,3
Choroby žliaz	1,1	1,1	1,0	1,1	1,7	1,2	1,3	1,2	1,3	1,2
diabetes mellitus	90,0	90,7	92,8	93,9	94,5	94,7	95,4	95,2	96,3	94,7
Choroby nervového systému	0,5	0,5	0,6	0,9	1,2	1,1	1,2	1,2	1,3	1,3
Choroby obehovej sústavy	49,5	48,9	49,4	49,3	48,2	48,3	48,5	48,1	47,5	47,9
hypertenzné choroby	4,3	3,6	4,0	5,6	9,1	11,4	11,5	11,1	11,0	10,6
ischemické choroby srdca	53,6	53,9	53,2	50,0	52,1	55,0	54,2	53,8	55,5	55,2
cievne choroby mozgu	16,8	16,7	16,6	17,1	15,8	15,7	15,9	16,7	16,6	16,0
ateroskleróza	14,5	15,5	15,5	13,9	12,7	7,7	8,2	7,9	6,5	7,2
Choroby dýchacej sústavy	6,7	7,2	6,8	4,7	5,3	5,8	5,6	5,9	6,3	6,2
Choroby tráviacej sústavy	5,3	5,0	5,0	5,7	6,0	6,2	6,0	6,4	6,1	5,8
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	1,5	1,3	1,3	1,3	1,4	1,3	1,3	1,4	1,3	1,3
Abnormálne nálezy inde nezatriedené	0,6	0,7	0,8	0,8	1,0	1,1	0,9	1,0	1,3	1,2
Vonkajšie príčiny smrti	9,3	9,2	9,7	9,4	8,6	8,7	8,8	8,9	8,9	8,7
dopravné nehody	27,1	25,6	30,6	31,8	28,3	27,7	26,9	24,6	27,0	25,5
úmyselné seba poškodenie	23,3	22,3	19,3	21,7	24,3	24,2	23,9	25,4	26,4	23,6
Ostatné príčiny smrti vyššie nezaradené	1,4	1,1	0,9	0,9	0,9	1,0	0,8	0,8	0,9	0,8
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Podiely - ženy (v%)										
Infekčné a parazitálne choroby	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4	0,3	0,5	0,4
Nádory	18,0	18,5	19,0	19,9	19,8	20,0	20,0	19,6	19,5	19,8
zhubné nádory	15,5	15,8	16,4	17,0	17,0	17,4	17,4	17,2	17,2	17,6
Choroby žliaz	1,7	1,5	1,5	1,9	2,5	1,9	1,9	1,8	1,8	1,9
diabetes mellitus	92,0	91,6	94,7	93,7	94,1	94,8	95,4	95,8	96,2	94,7
Choroby nervového systému	0,4	0,3	0,4	0,7	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1	1,0
Choroby obehovej sústavy	61,5	60,9	60,8	63,6	62,2	62,6	62,9	61,7	61,4	61,3
hypertenzné choroby	5,8	5,0	5,5	6,2	10,6	12,6	13,0	13,0	12,5	12,4
ischemické choroby srdca	46,3	47,4	47,1	46,7	49,8	53,4	52,0	52,5	53,6	53,4
cievne choroby mozgu	20,1	18,7	18,2	18,0	16,6	16,5	16,8	17,2	17,6	17,6
ateroskleróza	17,7	19,2	19,2	15,8	14,2	8,8	9,1	8,0	6,7	6,8
Choroby dýchacej sústavy	7,1	7,6	7,6	4,2	4,6	5,2	4,9	5,4	5,6	5,1
Choroby tráviacej sústavy	3,2	3,2	3,3	3,5	3,9	3,6	3,9	4,3	4,1	4,4
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	1,7	1,6	1,5	1,5	1,6	1,3	1,4	1,5	1,6	1,5
Abnormálne nálezy inde nezatriedené	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,8	0,9	0,9
Vonkajšie príčiny smrti	4,2	4,2	4,0	2,7	2,7	2,7	2,5	2,5	2,5	2,7
dopravné nehody	20,9	19,1	19,6	32,6	30,2	25,8	28,9	30,3	31,1	23,6
úmyselné seba poškodenie	12,3	10,7	10,8	13,2	15,3	20,4	18,4	16,8	16,8	16,6
Ostatné príčiny smrti vyššie nezaradené	1,3	1,1	0,9	1,0	1,0	1,1	0,8	1,2	1,0	0,9
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Je všeobecne známe, že najväčší podiel úmrtí u mužov už dlhodobo pripadá na úmrtia v dôsledku chorôb obehovej sústavy. V roku 2004 to bolo 47,9 % všetkých úmrtí mužov. V rámci tejto kapitoly chorôb najväčší podiel majú úmrtia na ischemické choroby srdca (55,2 %) a na cievne choroby mozgu (16,0 %). Ďalej nasledujú úmrtia na hypertenzné choroby, ktoré mali v roku 1995 podiel 4,3% a v roku 2004 už 10,6%. Tento nárast je na úkor úmrtí na aterosklerózu, ktorá v roku 2004 zapríčinila 7,2 % úmrtí spôsobených ochorením obehovej sústavy v roku 2004 (v roku 1995 bol tento podiel 14,5%).

Úmrtia spôsobené nádorovým ochorením zapríčinili 24,9 % úmrtí mužov v roku 2004. V ďalšom poradí sú vonkajšie príčiny smrti s 8,7%, z čoho 25,5 % sú dopravné nehody a 23,6 % úmyselné sebapoškodenie. Nasledujú úmrtia na choroby dýchacej sústavy (6,2 %) a na choroby tráviacej sústavy (5,8 %).

U žien tiež pripadá najvyšší podiel úmrtí na choroby obehovej sústavy, tento podiel na celkovom počte úmrtí je ešte väčší ako u mužov. V roku 2004 predstavovali 61,3 % všetkých úmrtí žien, z čoho 53,4 % tvorili úmrtia na ischemické choroby srdca a 17,6 % úmrtia na cievne choroby mozgu. Ďalej to boli s narastajúcim podielom úmrtia na hypertenzné choroby (12,4 %) a s klesajúcim podielom úmrtia na aterosklerózu (6,8 %). Úmrtia na nádory sa podieľali 19,8 % na celkovom počte úmrtí žien v roku 2004. V ďalšom poradí sú úmrtia na choroby dýchacej sústavy (5,1 %), na choroby tráviacej sústavy (4,4 %) a externé príčiny smrti (2,7 %).

Tab. 5.7 Štandardizované miery úmrtnosti¹⁰ podľa príčin smrti

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Muži										
Infekčné a parazitálne choroby	0,05	0,05	0,05	0,03	0,03	0,04	0,04	0,05	0,06	0,06
Nádory	2,99	3,01	2,94	3,21	3,07	3,01	3,02	2,86	2,83	2,80
zhubné nádory	2,97	2,99	2,91	3,20	3,06	2,99	3,01	2,84	2,82	2,78
Choroby žliaz	0,15	0,13	0,12	0,14	0,21	0,15	0,15	0,14	0,15	0,13
diabetes mellitus	0,13	0,12	0,12	0,13	0,20	0,14	0,15	0,13	0,15	0,13
Choroby nervového systému	0,06	0,05	0,07	0,10	0,13	0,12	0,14	0,13	0,14	0,14
Choroby obehovej sústavy	6,73	6,47	6,50	6,66	6,25	6,19	6,26	6,06	6,03	5,93
hypertenzné choroby	0,28	0,22	0,26	0,36	0,54	0,69	0,69	0,65	0,64	0,61
ischemické choroby srdca	3,58	3,45	3,44	3,33	3,26	3,42	3,42	3,30	3,38	3,32
cievne choroby mozgu	1,13	1,09	1,08	1,14	1,00	0,98	1,01	1,01	1,00	0,96
ateroskleróza	1,04	1,06	1,06	0,97	0,83	0,49	0,52	0,50	0,41	0,43
Choroby dýchacej sústavy	0,92	0,96	0,90	0,63	0,69	0,75	0,73	0,74	0,81	0,77
Choroby tráviacej sústavy	0,64	0,60	0,58	0,67	0,69	0,71	0,68	0,70	0,66	0,63
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	0,19	0,17	0,16	0,16	0,18	0,16	0,16	0,17	0,16	0,16
Abnormálne nálezy inde nezatriedené	0,08	0,09	0,09	0,09	0,11	0,12	0,09	0,11	0,14	0,13
Vonkajšie príčiny smrti	1,06	1,02	1,07	1,03	0,93	0,93	0,93	0,91	0,91	0,89
dopravné nehody	0,28	0,25	0,32	0,33	0,26	0,26	0,24	0,22	0,24	0,22
úmyselné seba poškodenie	0,24	0,22	0,20	0,22	0,22	0,22	0,22	0,23	0,24	0,20
Ostatné príčiny smrti vyššie nezaradené	0,13	0,12	0,10	0,11	0,10	0,12	0,09	0,10	0,10	0,10
Spolu	13,01	12,65	12,58	12,83	12,40	12,29	12,30	11,96	12,00	11,72
Ženy										
Infekčné a parazitálne choroby	0,02	0,02	0,03	0,02	0,02	0,02	0,03	0,02	0,03	0,03
Nádory	1,41	1,38	1,43	1,48	1,44	1,46	1,43	1,37	1,36	1,36
zhubné nádory	1,39	1,37	1,41	1,47	1,43	1,45	1,42	1,36	1,36	1,35
Choroby žliaz	0,13	0,11	0,11	0,14	0,17	0,13	0,13	0,12	0,12	0,13
diabetes mellitus	0,12	0,10	0,10	0,13	0,16	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12
Choroby nervového systému	0,04	0,03	0,04	0,06	0,06	0,06	0,07	0,08	0,08	0,08
Choroby obehovej sústavy	4,45	4,20	4,25	4,42	4,15	4,12	4,16	4,00	4,02	3,94
hypertenzné choroby	0,26	0,21	0,24	0,28	0,44	0,53	0,55	0,52	0,50	0,49
ischemické choroby srdca	2,06	1,99	2,01	2,06	2,05	2,20	2,16	2,10	2,16	2,10
cievne choroby mozgu	0,90	0,79	0,78	0,80	0,70	0,67	0,69	0,69	0,70	0,69
ateroskleróza	0,76	0,78	0,79	0,68	0,57	0,35	0,37	0,32	0,27	0,27
Choroby dýchacej sústavy	0,52	0,53	0,54	0,30	0,31	0,35	0,33	0,35	0,38	0,34
Choroby tráviacej sústavy	0,25	0,24	0,25	0,26	0,29	0,26	0,28	0,30	0,29	0,30
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	0,13	0,12	0,11	0,11	0,11	0,09	0,10	0,10	0,10	0,10
Abnormálne nálezy inde nezatriedené	0,05	0,04	0,05	0,04	0,05	0,05	0,04	0,05	0,07	0,06
Vonkajšie príčiny smrti	0,33	0,32	0,31	0,23	0,22	0,22	0,20	0,19	0,20	0,21
dopravné nehody	0,08	0,07	0,07	0,08	0,07	0,06	0,06	0,06	0,06	0,05
úmyselné seba poškodenie	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03	0,04	0,04	0,03	0,03	0,04
Ostatné príčiny smrti vyššie nezaradené	0,10	0,10	0,08	0,10	0,09	0,10	0,08	0,12	0,10	0,09
Spolu	7,45	7,10	7,19	7,16	6,91	6,86	6,82	6,71	6,75	6,63

¹⁰ štandard - veková štruktúra 1.7.1995 spolu

Klesajúcu tendenciu úmrtnosti pre celú populáciu sme už spomínali na začiatku tejto kapitoly. U mužov sme zaznamenali pokles o 9,9 % a u žien 11,0 % v období 1995 až 2004. Podobný pokles však nemôžeme potvrdiť pre všetky príčiny smrti.

Úmrtnosť na choroby obehovej sústavy u mužov poklesla v sledovanom období o 11,9 %. Podobne je to aj s jej zložkami, ako je úmrtnosť na ischemické choroby srdca, na cievne choroby mozgu a na aterosklerózu, avšak úmrtnosť na hypertenzné choroby narástla o 118,4 %. Tento nárast však bol výrazne ovplyvnený úmrtnosťou na túto chorobu v rokoch 2000 a 2001, kedy štandardizovaná miera úmrtnosti dosiahla najvyššie hodnoty v celom sledovanom období. Od tohto obdobia však nastáva mierne zlepšenie úmrtnosti, čo sa prejavuje aj miernym poklesom uvedenej miery.

Nárast zisťujeme u úmrtnosti na choroby nervového systému, a to 130,9 % počas sledovaného obdobia. Nárast vykazuje aj úmrtnosť na abnormálne nálezy (59,6 %) a na infekčné choroby (15,8 %). V ostatných prípadoch zaznamenávame pokles úmrtnosti. Platí to aj pre úmrtnosť na nádorové ochorenia, kde je 6,5% pokles, úmrtnosť na choroby žliaz (10,2%), na choroby dýchacej sústavy (16,2 %), na choroby tráviacej sústavy (2,3 %), na choroby močovej sústavy (17,0 %) a na vonkajšie príčiny smrti (16,4 %). Môžeme konštatovať pokles úmrtnosti aj na dopravné nehody (20,6 %) a aj na úmyselné sebaškodzenia (16,3 %).

U žien úmrtnosť na choroby obehovej sústavy v sledovanom období tiež klesla, a to o 11,5 %. Nemožno to ale povedať o všetkých jej zložkách. Znížila sa úmrtnosť na cievne choroby mozgu (23,8 %) a na aterosklerózu (64,4 %), avšak úmrtnosť na hypertenzné choroby narástla o 87,8 % a podobne aj úmrtnosť na ischemické choroby srdca, hoci len o 1,7 %. Tento nárast však bol ovplyvnený vývojom úmrtnosti v rokoch 2000 a 2001, podobne ako u mužov.

Aj u žien, podobne ako u mužov, zisťujeme nárast úmrtnosti na choroby nervového systému, ktorý dosahuje až 95,3%. Nárast môžeme konštatovať aj u úmrtnosti na infekčné choroby (26,3 %), na choroby tráviacej sústavy a na úmrtnosť na abnormálne nálezy (27,8 %). Na druhej strane pokles vykazuje úmrtnosť na nádorové ochorenia (3,6 %), na choroby dýchacej sústavy (34,3 %), na choroby močovej sústavy (21,7 %) a na vonkajšie príčiny smrti (35,7 %) vrátane dopravných nehôd, ktoré poklesli o 32,0 %.

Tab. 5.8 Index nadúmrtnosti mužov podľa príčin smrti

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Infekčné a parazitálne choroby	250	193	169	154	208	181	170	198	194	229
Nádory	212	218	206	217	214	206	212	209	207	206
zhubné nádory	214	219	206	217	214	206	212	208	207	206
Choroby žliaz	115	121	114	98	120	111	121	116	122	108
diabetes mellitus	108	120	113	99	120	112	121	115	123	109
Choroby nervového systému	150	179	180	159	204	192	188	167	166	177
Choroby obehovej sústavy	151	154	153	151	151	150	151	152	150	151
hypertenzné choroby	108	105	106	131	122	131	127	126	127	125
ischemické choroby srdca	174	173	172	162	159	156	158	157	156	158
cievne choroby mozgu	126	138	138	142	143	145	147	148	144	140
ateroskleróza	137	136	134	142	148	138	140	156	150	161
Choroby dýchacej sústavy	177	179	167	213	225	212	223	210	215	226
Choroby tráviacej sústavy	256	246	234	257	242	273	244	229	232	210
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	146	141	151	146	159	184	167	170	157	155
Abnormálne nálezy inde nezatriedené	160	204	184	217	229	266	242	205	215	200
Vonkajšie príčiny smrti	321	322	343	455	427	432	464	465	459	417
dopravné nehody	350	384	474	433	383	445	420	364	376	409
úmyselné seba poškodenie	600	604	570	732	650	493	601	717	712	563
Ostatné príčiny smrti vyššie nezaradené	130	117	122	110	110	115	122	85	106	112
Spolu	175	178	175	179	180	179	180	178	178	177

Všeobecnú nadúmrtnosť mužov potvrdzuje aj úmrtnosť podľa príčin smrti. Najvyššia je u vonkajších príčin smrti, kde index nadúmrtnosti mužov presahuje 400 %, naopak najnižšia je u chorôb žliaz, v roku 2004 je to iba 108 % (v roku 1998 bola dokonca mierna nadúmrtnosť žien na túto príčinu smrti).

Priemerný vek pri úmrtí naznačuje posun úmrtnosti do staršieho veku. Výnimku tvorí u mužov úmrtnosť na aterosklerózu, kde je zaznamenaný pokles z hodnoty 78 rokov v roku 1995 na 73 rokov v roku 2004, a úmrtnosť na abnormálne nálezy, kde priemerný vek pri úmrtí poklesol zo 61 na 51 rokov. U žien je situácia podobná. Úmrtnosť na aterosklerózu vykazuje zníženie priemerného veku pri úmrtí z hodnoty 84 v roku 1995 na hodnotu 82 v roku 2004, a úmrtnosť na abnormálne nálezy z hodnoty 75 na 69 rokov.

Rozdielny vývoj priemerného veku pri úmrtí mužov a žien vykazuje úmrtnosť na vonkajšie príčiny smrti. U mužov sa pohybuje prakticky stále okolo 46 rokov, ale u žien bol zaznamenaný pokles z hodnoty 61 v roku 1995 na hodnotu 54 v roku 2004.

Tab. 5.9 Priemerné veku pri úmrtí na jednotlivé príčiny smrti

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	Muži									
Infekčné a parazitálne choroby	62	60	52	51	50	57	62	60	60	64
Nádory	65	65	65	66	66	66	66	66	66	66
zhubné nádory	65	65	65	66	66	66	66	66	66	66
Choroby žliaz	67	67	67	66	69	67	66	67	68	66
diabetes mellitus	69	68	68	68	69	68	66	67	69	67
Choroby nervového systému	42	42	43	43	47	49	50	52	52	54
Choroby obehovej sústavy	71	72	72	72	72	72	73	72	73	73
hypertenzné choroby	70	69	70	70	69	70	70	70	71	71
ischemické choroby srdca	71	71	72	72	73	73	74	73	74	74
cievne choroby mozgu	72	73	72	72	73	73	74	73	74	74
ateroskleróza	78	78	77	77	76	76	74	74	74	73
Choroby dýchacej sústavy	69	70	70	69	71	71	72	71	71	71
Choroby tráviacej sústavy	59	60	59	59	59	59	60	60	60	61
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	67	68	67	67	68	69	68	68	68	69
Abnormálne nálezy inde nezatriedené	61	54	53	52	49	51	51	52	53	51
Vonkajšie príčiny smrti	47	46	46	45	46	46	45	46	46	47
dopravné nehody	41	40	40	42	40	41	40	41	42	41
úmyselné seba poškodenie	46	46	47	45	47	46	46	47	47	46
Ostatné príčiny smrti vyššie nezaradené	10	8	11	11	10	13	18	18	14	19
Spolu	65	66	66	66	66	66	67	67	67	67
	Ženy									
Infekčné a parazitálne choroby	70	71	57	60	67	64	68	68	68	73
Nádory	67	68	68	68	68	68	68	68	68	69
zhubné nádory	67	68	68	68	68	68	68	68	68	69
Choroby žliaz	73	72	73	73	74	74	73	73	73	73
diabetes mellitus	73	73	73	74	74	75	73	74	74	75
Choroby nervového systému	45	42	40	49	51	53	56	56	56	60
Choroby obehovej sústavy	78	79	79	80	80	80	80	80	80	80
hypertenzné choroby	76	77	77	76	77	78	78	78	78	78
ischemické choroby srdca	78	79	79	80	81	81	82	81	81	81
cievne choroby mozgu	77	78	78	79	79	80	80	80	79	79
ateroskleróza	84	84	84	84	84	84	83	83	83	82
Choroby dýchacej sústavy	74	77	77	78	78	79	78	78	78	76
Choroby tráviacej sústavy	67	67	68	67	67	68	67	68	68	68
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	71	71	70	72	72	73	73	73	73	73
Abnormálne nálezy inde nezatriedené	75	70	67	68	62	65	74	69	67	69
Vonkajšie príčiny smrti	61	64	62	49	53	54	52	51	53	54
dopravné nehody	45	46	44	43	47	47	47	42	46	43
úmyselné seba poškodenie	48	51	53	53	50	52	51	52	53	52
Ostatné príčiny smrti vyššie nezaradené	15	14	14	20	20	25	30	26	30	27
Spolu	73	75	75	75	75	76	76	75	75	75

Stredná dĺžka života pri narodení mužov narástla od roku 1995 do roku 2004 o 1,89 roka. Najväčší podiel na tomto náraste (0,94 roka) má pokles úmrtnosti na choroby obehovej sústavy, hlavne vo veku 35 a viac rokov. Tento podiel by mohol byť aj väčší, keby tomu nebol zabránil nepriaznivý vývoj úmrtí na hypertenzné choroby, ktoré pôsobili zmenšenie nárastu o 0,25 roka. Kladný vplyv (0,33 roka) majú aj úmrtia na nádory, pričom až 0,29 roka vyplýva zo zlepšenia úmrtnosti vo veku 35 až 64 rokov. Zlepšenie úmrtnosti na vonkajšie príčiny smrti prispieva hodnotou 0,3 roka, a to hlavne vo vekovej skupine do 34 rokov.

Tab. 5.10 Dekompozícia rozdielu strednej dĺžky života pri narodení medzi rokmi 1995 a 2004 podľa príčin smrti a podľa veku (v 100 rokoch)

	muži				ženy			
	0-34	35-64	65+	spolu	0-34	35-64	65+	spolu
Infekčné a parazitálne choroby	-1	0	0	-1	1	-1	0	0
Nádory	1	29	2	33	3	11	-2	12
zhubné nádory	1	29	2	32	3	10	-2	10
Choroby žliaz	0	0	1	0	-1	1	0	0
diabetes mellitus	0	-1	1	0	0	0	0	0
Choroby nervového systému	-4	-4	-3	-12	-3	-2	-4	-8
Choroby obehovej sústavy	5	54	35	94	0	36	54	89
hypertenzné choroby	0	-9	-15	-25	0	-3	-22	-25
ischemické choroby srdca	2	47	10	58	0	18	3	21
cievne choroby mozgu	1	12	7	20	0	9	20	30
ateroskleróza	0	2	29	31	0	5	45	51
Choroby dýchacej sústavy	5	5	5	15	4	5	16	25
Choroby tráviacej sústavy	1	6	-2	5	1	-5	-4	-8
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	1	3	1	6	1	3	1	5
Abnormálne nálezy inde nezatriedené	-4	-8	1	-11	-3	-1	0	-3
Vonkajšie príčiny smrti	18	8	4	30	6	1	10	17
dopravné nehody	5	6	1	11	2	2	1	5
úmyselné seba poškodenie	3	2	2	6	3	0	0	3
Ostatné príčiny smrti vyššie nezaradené	30	1	0	31	22	0	0	21
Spolu	53	94	43	189	30	48	71	149

Tab. 5.11 Dekompozícia rozdielu strednej dĺžky života pri narodení medzi mužmi a ženami podľa príčin smrti a podľa veku v rokoch 1995 a 2004 (v 100 rokoch)

	1995				2004			
	0-34	35-64	65+	spolu	0-34	35-64	65+	spolu
Infekčné a parazitálne choroby	0	2	1	3	2	2	2	6
Nádory	3	108	86	198	4	91	93	188
zhubné nádory	3	108	86	197	4	90	92	187
Choroby žliaz	1	2	0	4	1	3	-1	3
diabetes mellitus	0	2	0	3	0	4	-1	3
Choroby nervového systému	2	3	0	5	4	7	2	12
Choroby obehovej sústavy	9	166	118	293	3	143	126	272
hypertenzné choroby	0	6	0	6	1	15	6	22
ischemické choroby srdca	3	112	77	192	1	78	79	158
cievne choroby mozgu	1	20	12	32	0	15	19	34
ateroskleróza	0	12	17	29	0	15	9	24
Choroby dýchacej sústavy	1	19	21	42	0	19	29	48
Choroby tráviacej sústavy	3	48	12	63	3	40	13	56
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	1	4	3	9	0	3	3	7
Abnormálne nálezy inde nezatriedené	1	2	1	5	3	11	0	15
Vonkajšie príčiny smrti	63	82	11	156	51	78	14	143
dopravné nehody	24	20	3	46	21	16	3	40
úmyselné seba poškodenie	13	22	4	39	13	21	2	37
Ostatné príčiny smrti vyššie nezaradené	16	1	0	18	5	0	0	5
Spolu	101	439	254	794	76	398	281	754

Na nárast strednej dĺžky života pri narodení u mužov negatívne vplývali úmrtia na choroby nervového systému. Zapríčinili zmenšenie nárastu o 0,12 roka. Podobne je to aj s úmrtiami na abnormálne nálezy, kde je zmenšenie nárastu o 0,11 roka. Medzi príčiny s negatívnym vplyvom môžeme zaradiť aj úmrtia na infekčné choroby.

U žien sa stredná dĺžka života pri narodení zvýšila v období 1995 až 2004 o 1,49 roka. Najväčší podiel na tomto náraste majú úmrtia na choroby obehovej sústavy, a to 0,89 roka. Podobne ako u mužov, aj v tomto prípade úmrtia na hypertenzné choroby znížili nárast o 0,25 roka, s nepriaznivým vývojom hlavne vo veku 65 a viac rokov. Kladným vplyvom vo výške 0,25 roka sa prejavili úmrtia na choroby dýchacej sústavy, úmrtia na vonkajšie príčiny smrti (0,17 roka) a úmrtia na nádorové ochorenia (0,12 roka).

Negatívny vplyv zistujeme pri úmrtnosti na choroby nervového systému (-0,08 roka), na choroby tráviacej sústavy (-0,08 roka) a pri úmrtnosti na abnormálne nálezy (-0,03 roka).

Rozdiel medzi strednou dĺžkou života pri narodení mužov a žien sa znížil z 7,94 v roku 1995 na 7,54 roka v roku 2004. V oboch rokoch môžeme tieto rozdiely vysvetliť vo väčšej miere rozdielnou úmrtnosťou na choroby obehovej sústavy, na nádorové ochorenia a na vonkajšie príčiny smrti. Zníženie rozdielu o 0,4 roka v období 1995 až 2004 by mohlo byť väčšie, keby sa neprehĺbili rozdiely v úmrtnosti na hypertenzné choroby, na abnormálne nálezy, na choroby dýchacej sústavy a na choroby nervového systému.

6. Migrácia

Migrácia má medzi demografickými procesmi osobitné postavenie. Citlivo reaguje na kľúčové zmeny politicko-ekonomickej situácie vo svete, čo sa prejavuje tým, že do pohybu sú uvedené často veľké skupiny ľudí. Aj zmeny v strednej a východnej Európe na konci 80. a na začiatku 90. rokov ovplyvnili vývoj všetkých foriem migrácie nielen v rámci celej Európy, ale aj migračné vzťahy Európy s ostatnými regiónmi sveta. V 90. rokoch sme boli zasa svedkami presunov rôznych skupín migrantov, najmä utečencov, v dôsledku konfliktu na Balkáne. V súčasnosti k nám prichádzajú najmä migranti z Ázie a Blízkeho východu, a to predovšetkým v súvislosti s vojnovými konfliktmi alebo nestabilnou politickou a ekonomickou situáciou v krajinách ich pôvodu. Nové trendy do migračných procesov prináša aj rozšírenie Európskej únie k 1.5.2004. Dopad tohto aktu na migráciu v Európe bude však zrejmejší až v budúcich rokoch.

Migrácia cez hranice Slovenskej republiky

Vývoj evidovanej migrácie za posledných 25 rokov možno rozdeliť do troch etáp.

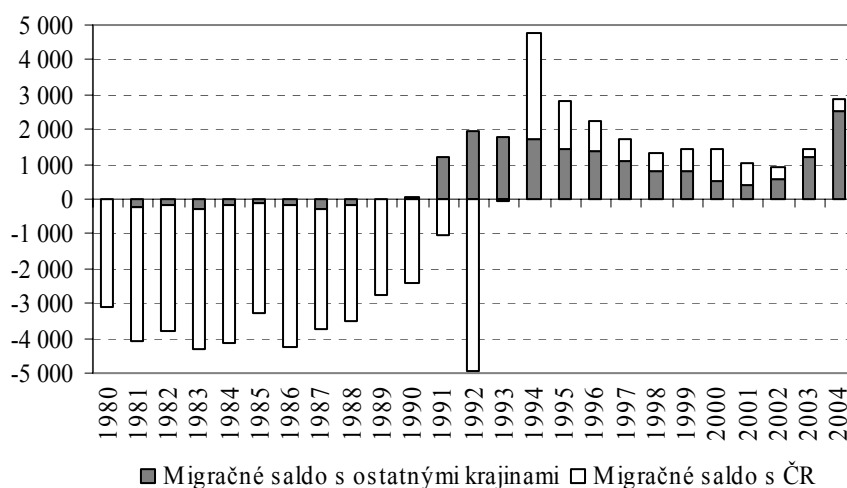
Prvá etapa zahŕňa 80. roky. Slovenská republika bola v tomto období migračne stratová, straty zaznamenávala jednak z migrácie s Českou republikou, ale aj s ostatnými krajinami. Charakter migrácie Slovenska najviac ovplyvňovala migrácia s Českou republikou, ktorá bola v tom čase migráciou vnútornou v rámci bývalého Československa. Napríklad v roku 1985 tvorila až 95 % obratu cezhraničnej migrácie Slovenska.

Druhú etapu tvorí obdobie rokov 1990-1993, t.j. obdobie politicko-spoločenských zmien bezprostredne po novembri 1989, ktoré zahŕňa aj rozdelenie spoločného štátu. Udalosti tohto obdobia mali na vývoj migrácie výrazný vplyv. Slovenská republika bola migračne stratová už len z migrácie s Českou republikou, v migrácii s ostatnými krajinami zaznamenávala migračné zisky, s maximom v roku 1992 vo výške takmer 2 tisíc osôb. Väčšinou však išlo o návratovú migráciu bývalých emigrantov, u niektorých najmä z dôvodov majetkových reštitúcií. Migračný obrat s Českou republikou dosiahol v roku 1992 až 18,6 tisíc osôb a bol ovplyvnený najmä pripravovaným rozdelením spoločného štátu. Následne po rozdelení ČSFR sa znížil na 14,5 tisíc osôb. S výnimkou roku 1993 tvoril ešte stále okolo 90 % migračného obratu SR. Migračný úbytok SR v prospech ČR vo výške 4917 osôb v roku 1992 predstavoval maximum v období po roku 1968. V prvom roku samostatného štátu však zákonite klesol na svoje dovtedajšie minimum, keď Slovenská republika migráciou v prospech ČR stratila iba 44 osôb.

V tretej etape (1994 - 2004) sa Slovenská republika podľa evidovanej migrácie stala migračne ziskovou krajinou v oboch typoch migrácie – v sťahovaní s ČR, ako aj v sťahovaní s ostatnými krajinami. Migračný obrat s Českou republikou sa v tomto období prudko znižoval a v polovici 90. rokov dosahoval iba okolo 50 % migračného obratu SR. Vývoj podielu migračného obratu s ČR bol v nasledujúcich rokoch kolísavý, pohyboval sa na úrovni 29 % až 51 % migračného obratu SR, v roku 2004 však dosiahol iba 27,3 %. Možno konštatovať, že od roku 1995 (s výnimkou roku 2000) sa vývoj otočil, keď sa na migračnom obrate SR nepodieľa väčšou mierou Česká republika, ale iné krajiny. Vývoj migračných ziskov z migrácie s Českou republikou bol kolísavý. Maximálny podiel dosahoval na prelome tisícročia (65,5 % a 58,5 % v rokoch 2000 a 2001), ale do roku 2004 sa rapídne znížil, až na 11,3%.

Treba však poznamenať, že dáta o vystáňovaných zo SR (ale aj z iných krajín) sú neúplné, a tak evidovaná migrácia neodráža v plnej miere reálnu situáciu. Počty vystáňovaných sú zrejme podstatne vyššie. Môžeme to demonštrovať na vzájomnej migrácii medzi SR a ČR, ak dáta o vystáňovaných zo SR do ČR nahradíme dátami o pristáňovaných do ČR zo SR. Migračné zisky Slovenskej republiky z migrácie s ČR by sa takto zmenili na migračné straty a migračný zisk Českej republiky z migrácie so SR by sa v porovnaní s údajmi ČSÚ znížil. Ročné

Graf 6.1 Migrácia cez hranice Slovenskej republiky

migračné straty SR by sa tak v 2. polovici 90. rokov pohybovali na úrovni jednej polovice až dvoch tretín priemer-
ných ročných strát SR z 80. rokov.

Tab. 6.1 Sťahovanie cez hranice Slovenskej republiky

Sťahovanie	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
so zahraničím bez ČR										
prist'ahovaní	1 558	1 484	1 436	1 275	1 216	1 006	1 033	1 563	1 953	3 473
vyst'ahovaní*	105	133	360	495	410	501	613	962	746	924
saldo	1 453	1 351	1 076	780	806	505	420	601	1 207	2 549
s Českou republikou										
prist'ahovaní	1 497	993	867	777	856	1 268	990	749	650	987
vyst'ahovaní*	108	89	212	251	208	310	398	449	448	662
saldo	1 389	904	655	526	648	958	592	300	202	325
úhrn										
prist'ahovaní	3 055	2 477	2 303	2 052	2 072	2 274	2 023	2 312	2 603	4 460
vyst'ahovaní*	213	222	572	746	618	811	1 011	1 411	1 194	1 586
saldo	2 842	2 255	1 731	1 306	1 454	1 463	1 012	901	1 409	2 874

* neúplná evidencia

Tab. 6.2 Odhad sťahovania medzi SR a ČR (zmena trvalého pobytu)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Prist'ahovaní do SR z ČR	7 674	7 324	6 823	7 232	3 144	1 497	993	867	777	856	1 268
Prist'ahovaní do ČR zo SR	10 073	8 334	11 740	7 276	4 076	3 845	3 450	3 088	2 887	3 235	2 826
Saldo	-2 399	-1 010	-4 917	-44	-932	-2 348	-2 457	-2 221	-2 110	-2 379	-1 558
Obrat	17 747	15 658	18 563	14 508	7 220	5 342	4 443	3 955	3 664	4 091	4 094

Od roku 2001 sa údaje o evidovanej migrácii medzi SR a ČR už takýmto spôsobom porovnať nedajú, nakoľko dáta za ČR zahŕňajú nielen migrantov so zmenou trvalého pobytu, ale aj migrantov s prechodným pobytom na dlhodobé víza. A keďže tento typ migrantov sa na migračnom prírastku ČR podieľa najväčšou mierou, dáta o migrácii medzi SR a ČR vykazované Českou republikou sú v porovnaní so slovenskými údajmi (tu ide iba o migrantov s trvalým pobytom) niekoľkonásobne vyššie.

Tab. 6.3 Sťahovanie medzi ČR a SR podľa údajov ČSÚ*

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Prist'ahovaní do ČR zo SR	3 235	2 826	3 078	13 326	24 385	15 788
Vyst'ahovaní z ČR do SR	336	413	8 711	14 455	18 262	21 152
Saldo	2 899	2 413	-5 633	-1 129	6 123	-5 364
Obrat	3 571	3 239	11 789	27 781	42 647	36 940

*V rokoch 1999 a 2000 trvalý pobyt, v rokoch 2001-2004 trvalý pobyt a prechodný pobyt cudzincov (na dlhodobé víza)

Tab. 6.4 Sťahovanie medzi SR a ČR podľa údajov ŠÚ SR*

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Prist'ahovaní do SR z ČR	856	1 268	990	749	650	987
Vyst'ahovaní zo SR do ČR	208	310	398	449	448	662
Saldo	648	958	592	300	202	325
Obrat	1 064	1 578	1 388	1 198	1 098	1 649

*Trvalý pobyt

Z údajov o migrácii SR spojenej so zmenou trvalého pobytu v roku 2004 súčasne vyplýva, že celkový počet prist'ahovaných v tomto roku bol takmer 2 krát vyšší ako v predchádzajúcich rokoch a bol najvyšší od roku 1994. Pritom počet vyst'ahovaných v tomto roku bol najvyšší od roku 1993. Aj migračný prírastok bol 2 – 3 krát vyšší ako v predchádzajúcich rokoch, ide o jeho najvyššiu hodnotu od roku 1994.

Napriek tomu, že údaje o vyst'ahovaných nie sú úplné a vo všeobecnosti údaje o migrácii majú sezónne výkyvy a súčasne je zrejmé, že z niekoľkých pozorovaných mesiacov nemožno vyvodzovať všeobecne platné závery, predsa je zaujímavé zistiť, či sa zmenila situácia v zahraničnej migrácii bezprostredne po vstupe SR do EÚ. Údaje ŠÚ SR zmeny v migrácii za toto krátke obdobie skutočne potvrdzujú. Kým v prvej tretine roku 2004 (mesiace január – apríl) sa prist'ahovalo do SR 954 osôb, v nasledujúcich dvoch tretinách roku to bolo už 1,7 a 1,9 krát viac. Miernejší nárast zaznamenal počet vyst'ahovaných (1,3 a 1,5 krát). Pritom prírastok zo sťahovania sa zvýšil v porovnaní s prvou

tretinou roka 1,9, resp. 2,4 krát. Znamená to, že kým migračný prírastok za prvé štyri mesiace roku 2004 dosiahol 534 osôb, po vstupe do EÚ v mesiacoch máj – august sa zvýšil na 1040 osôb a v mesiacoch september – december dokonca na 1300 osôb. Nenaplnili sa teda predpoklady, aspoň za týchto prvých 8 mesiacov členstva SR v EÚ, o masívnom vysťahovávaní sa občanov nových členských štátov, a teda aj občanov SR, do vyspelejších členských štátov Únie. Naopak, migračné zisky SR z evidovanej migrácie sa ešte viac zvýšili.

Podľa údajov ŠÚ SR sa v roku 2004 vysťahovalo zo SR 1586 osôb, čo je zhruba o 400 osôb viac ako v predchádzajúcom roku. Vysťahovaní zo SR smerovali okrem Českej republiky do ďalších krajín EÚ – Nemecka (229 osôb), Rakúska (175 osôb), Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska (70 osôb). Mimo EÚ smerovali najmä do Švajčiarska (85 osôb), Kanady (84 osôb) a USA (63 osôb). Na počte vysťahovaných do európskych krajín, Ameriky a Austrálie majú väčší podiel ženy. Na vysťahovaných do Európy sa podieľajú dokonca až dvoma tretinami. Pritom je zaujímavé, že vyššie celkové migračné straty zaznamenala SR iba v migrácii so Švajčiarskom (33 osôb), migračne stratová bola aj vo vzťahu s Kanadou (11 osôb), a nie s krajinami EÚ. Výraznejšie záporné migračné saldo však mala SR v sťahovaní žien, najväčšie s Rakúskom, a to 75 žien, s Nemeckom 62 žien, 51 žien v sťahovaní so Švajčiarskom, atď. Na migračnom prírastku SR sa najviac, a takmer rovnako, podieľali Ukrajina, Česká republika a Rumunsko (zhruba po 325 osôb).

Hlavnou zdrojovou krajinou zahraničnej migrácie SR stále zostáva Česká republika, z ktorej sa do SR v roku 2004 prisťahovalo takmer tisíc osôb. Zhruba ten istý počet osôb sa prisťahoval spolu z ďalších troch krajín – Ukrajiny, Nemecka a Rumunska. V posledných dvoch rokoch výraznejšie vzrástol aj počet prisťahovaných z Vietnamu a Číny, čo súvisí s ich pracovnými aktivitami na území SR.

Tab. 6.5 Hlavné zdrojové štáty zahraničnej migrácie (počet prisťahovaných)

		Česká	Ukrajina	Nemecko	Rumunsko	Srbsko a	Vietnam	Poľsko	Rakúsko	USA	Čína
		republika				Čierna Hora *					
2004	por.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
	abs.	987	335	333	325	276	260	216	193	149	123
2003	por.	1.	3.	8.	2.	5.	4.	13.	11.	6.	7.
	abs.	650	205	106	216	189	199	36	48	138	128
2002	por.	1.	3.	6.	11.	2.	5.	15.-16.	8.	4.	15.-16.
	abs.	749	148	86	56	217	122	29	64	123	29
2001	por.	1.	2.-3.	4.	8.	6.	21.	13.	7.	2.-3.	25.
	abs.	990	124	97	44	60	13	26	49	124	9
2000	por.	1.	2.	4.	8.	6.	18.	11.	10.	3.	x
	abs.	1 268	161	74	49	66	13	30	37	108	0
1999	por.	1.	2.	4.	11.	3.	13.	6.	10.	8.	55.
	abs.	856	180	100	32	110	28	71	39	57	2
1998	por.	1.	2.	3.	7.	5.	15.	14.	12.	11.	27.
	abs.	777	268	93	65	87	26	29	39	45	6
1997	por.	1.	2.	3.	7.	6.	16.	15.	9.	12.	35.
	abs.	867	363	93	82	84	28	29	51	39	5
1996	por.	1.	2.	4.	3.	8.	19.	14.	9.	10.	48.
	abs.	993	267	108	160	72	25	49	64	53	2
1995	por.	1.	2.	3.	9.-10.	5.	25.-26.	12.	7.	8.	x
	abs.	1 497	393	145	67	110	8	37	75	72	1

* V rokoch 1995-2002 údaje za Zväzovú republiku Juhoslávia

Z regionálneho hľadiska prevažujú imigranti z Európy, ktorí v roku 2004 tvorili až takmer 80 % všetkých prisťahovaných. Pritom 64 % európskych imigrantov (2254 osôb) bolo z krajín Európskej únie, kým v roku 2003 to bolo 54 %, t.j. o 12 percentuálnych bodov menej. Prisťahovaní z nových členských krajín EÚ tvorili takmer 60 % prisťahovaných z EÚ.

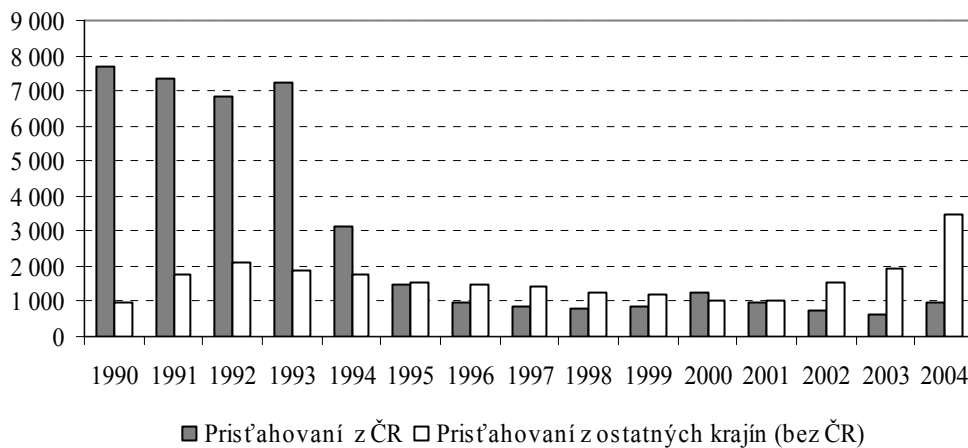
Keďže za spoľahlivejšie údaje možno považovať len údaje o prisťahovaných do SR, niektoré detailnejšie charakteristiky uvádzame iba za imigrantov.

Tab. 6.6 Regionálna štruktúra prisťahovaných zo zahraničia

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Afrika	28	31	29	25	37	33	21	35	53	55
Amerika	203	173	141	137	127	192	202	235	220	252
Austrália a Oceánia	35	45	36	46	18	16	22	30	29	43
Ázia	82	112	133	133	163	70	118	301	459	574
Európa	2 707	2 115	1 964	1 709	1 716	1 963	1 659	1 711	1 842	3 536
Spolu ¹	3 055	2 477	2 303	2 052	2 072	2 274	2 023	2 312	2 603	4 460
EÚ25	1 878	1 344	1 160	1 043	1 171	1 493	1 298	1 053	951	2 254
EÚ15	304	272	223	199	218	170	243	237	237	924
Nové členské krajiny EÚ (od r. 2004)	1 574	1 072	937	844	953	1 323	1 055	816	714	1 330
Krajiny EFTA	67	48	54	51	30	41	38	35	51	58
Kandidátske krajiny na vstup do EÚ ²	118	248	138	121	95	85	71	104	251	366
Ukrajina a Rusko	499	357	455	359	266	217	156	211	234	391

¹Celkový počet prisťahovaných je zvýšený o prisťahovaných s nešpecifikovaným údajom o krajine pôvodu.

²Bulharsko, Rumunsko, Turecko

Graf 6.2 Štruktúra prisťahovaných do SR

Vek

I keď v celom sledovanom období majú najväčší podiel na zahraničnom sťahovaní SR osoby vo veku 20-39 rokov, štruktúra zahraničných migrantov podľa veku zaznamenala v sledovanom období presuny svojho maxima do vyššieho veku. Isté rozdiely sú aj vo vekovej štruktúre prisťahovaných a vystávaných, ako aj vo vekovej štruktúre podľa pohlavia.

Na prisťahovaných zo zahraničia sa v 2. polovici 90. rokov podieľali najmä prisťahovaní vo veku 20-34 rokov, neskôr sa maximum presunulo do kategórie 25-39 ročných a v roku 2004 sa rozšírilo o kategóriu o 40-44 ročných. Z hľadiska pohlavia ešte na začiatku 90. rokov medzi prisťahovanými prevládali ženy 15-29 ročné (40 % prisťahovaných žien), potom sa postupne maximum presunulo do veku 20-34 ročných a neskôr sa rozšírilo na kategóriu 20-39 ročných žien, ktorá v roku 2004 predstavovala až polovicu všetkých prisťahovaných žien. U prisťahovaných mužov v celom sledovanom období maximum udržiava v kategórii 25-44 ročných mužov, v ktorej sa koncentruje tiež okolo 50 % prisťahovaných mužov. Práve táto kategória mužov zaznamenáva v posledných rokoch najvyššie prírastky, napríklad v roku 2004 sa v nej koncentrovala až polovica všetkých migračných prírastkov u mužov.

Veková štruktúra vystávaných zaznamenáva väčšie výkyvy (pravdepodobne kvôli neúplnej evidencii vystávaných). V druhej polovici 90. rokov sa najviac sťahovali osoby vo veku 20-34 rokov, od roku 2000 sa táto kategória rozšírila aj o osoby 35-39 ročné. Podľa pohlavia mali vystávaní muži maximum v kategórii 20-39 ročných, ale po roku 2000 sa toto maximum zúžilo na kategóriu 25-39 ročných. Medzi vystávanými ženami prevládali v polovici 90. rokov ženy 20-29 ročné. Postupne sa maximum rozširovalo o kategóriu 30-34 ročných a po roku 2000 o kategóriu 35-39 ročných žien. Podľa päťročných vekových skupín je dlhodobo najviac vystávaných žien z vekovej kategórie 25-29 ročných. V roku 2004 tvorili vystávané ženy tejto vekovej kategórie až 29 % všetkých vystávaných žien a práve v nej sa v novom tisícročí koncentruje najväčší migračný úbytok.

Rodinný stav

V objeme sťahovania medzi SR a zahraničím mali v polovici 90. rokov prevahu migranti žijúci v manželstve, ktorí v roku 1995 tvorili takmer 58 % všetkých migrantov. Slobodní migranti sa na sťahovaní podieľali necelou

tretinou (31,2 %). Necelých 8 % pripadalo na rozvedených a 3,5 % na ovdovených migrantov. Z hľadiska pohlavia sa sťahovalo viac vydatých a ovdovených a menej slobodných žien ako mužov.

Do roku 2004 sa postupne zvyšoval podiel slobodných migrantov na úkor migrantov žijúcich v manželstve. V roku 2004 slobodní tvorili 38 %, pričom v období 1995-2004 sa podiel slobodných mužov sa zvýšil z 34 % na 41 %, t.j. o 7 percentuálnych bodov a podiel slobodných žien sa zvýšil z 28 % na 34 %, t.j. o 6 percentuálnych bodov. Podiel migrantov žijúcich v manželstve sa znížil na 53 %. Podiely ovdovených a rozvedených nezaznamenali markantnejšie zmeny.

Vzdelanie

V roku 1995 sa migranti so stredoškolským vzdelaním s maturitou podieľali na objeme sťahovania 27 %, ale ženy tvorili v tejto skupine migrantov až 31 % sťahujúcich sa žien. Migranti so základným vzdelaním, stredným vzdelaním bez maturity a vysokoškolským vzdelaním sa na objeme migrantov podieľali približne rovnako, zhruba jednu pätinou. Na prírastku zo sťahovania sa migranti so stredoškolským vzdelaním s maturitou podieľali 28,5 %.

Vo vzdelanostnej štruktúre migrantov sa prejavili zmeny už na prelome tisícročí, a to v prospech migrantov s vyšším vzdelaním. Podiel migrantov so základným vzdelaním klesol na 14 %, pričom podiel ostatných kategórií vzrástol. Z hľadiska pohlavia sa sťahovalo viac žien so stredným vzdelaním s maturitou (34 %), ale ženy s vysokoškolským vzdelaním tvorili iba 19 %.

Do roku 2004 nastal ďalší posun vo vzdelaní migrantov. Podiel migrantov so základným vzdelaním sa aj naďalej znižoval až na hodnotu 10,6 %, ale podiel migrantov so stredným vzdelaním s maturitou sa zvýšil až na 36 %, t.j. medzi rokmi 1996-2004 tento podiel narástol o takmer 9 percentuálnych bodov. Oproti roku 2000 sa v štruktúre migrantov mierne znížil podiel migrantov s vysokoškolským a stredným vzdelaním bez maturity. Podiel žien s úplným stredným vzdelaním s maturitou sa zvýšil až na 39,5 % všetkých sťahujúcich sa žien.

Ak porovnáme štruktúry prisťahovaných a vystťahovaných (aj napriek nedostatkom v evidencii vystťahovaných), môžeme konštatovať, že v období 1995-2004 sa medzi prisťahovanými výrazne zvýšil podiel osôb so stredným vzdelaním s maturitou – z 28 % na 33 % a klesol podiel osôb so základným vzdelaním – z 19 % na 12 %. U vystťahovaných sa objavili ešte radikálnejšie zmeny. Kým v polovici 90. rokov ¼ emigrantov tvorili osoby so základným vzdelaním, v roku 2004 odchádzalo už len 8 % emigrantov s týmto vzdelaním. Radikálne vzrástol, až na 44 %, podiel vystťahovaných so stredným vzdelaním s maturitou, ale podiel vystťahovaných s vysokoškolským vzdelaním po raste na hodnotu 20 % v roku 2000 sa v roku 2004 znova vrátil na hodnoty blízke hodnotám z polovice 90. rokov. Z hľadiska pohlavia sa podiel mužov so stredným vzdelaním s maturitou zvýšil zo 14 % na 31% všetkých vystťahovaných mužov a u žien sa tento podiel zvýšil z 25 % až na 51 % vystťahovaných žien.

Dôvody

Hlavné dôvody, pre ktoré sa obyvateľstvo sťahuje cez hranice SR, zostávajú v celom období 1996-2004 bez výraznejších zmien. Migranti, podobne ako vo vnútornom sťahovaní, majú možnosť uviesť 8 dôvodov, pre ktoré zmenili miesto svojho trvalého pobytu, alebo uviesť ďalšie, inde nezaradené dôvody, ktoré sú zhrnuté pod hlavičkou „iné dôvody“¹¹. Práve túto možnosť využíva v súčasnosti až polovica migrantov¹². Podiel tejto kategórie bol v roku 2004 o takmer 14 percentuálnych bodov vyšší ako v roku 1995.

Ako najčastejší dôvod sťahovania sa v roku 2004 objavuje nasledovanie rodinného príslušníka, ale pri porovnaní s údajmi z polovice 90. rokov došlo k poklesu zastúpenia tohto dôvodu až o 12 percentuálnych bodov, t.j. z viac ako jednej tretiny na jednu štvrtinu, pričom na prírastku z migrácie sa tento dôvod podieľal iba 12 % (v roku 1996 až 36 %). Významné postavenie stále zaujíma sťahovanie z dôvodu sobáša, v roku 2004 to bolo okolo 12 %. U pohlaví je však tento dôvod zastúpený rozdielne, vo väčšej miere ho uvádzajú ženy ako muži. Uvádza ho až 30 % vystťahovaných a 10 % prisťahovaných žien. Zaujímavé je, že i keď ide o zahraničné sťahovanie, bytové dôvody uvádzajú 4 % migrantov, vo väčšej miere prisťahovaní ako vystťahovaní. Ďalšie 4 percentá migrantov uvádzajú, že sa sťahujú z dôvodu priblíženia k pracovisku (najmä muži) a pre necelé 3 % je dôvodom na sťahovanie zmena pracoviska.

Občianstvo

V sťahovaní podľa občianstva prevažujú občania SR, ktorí sa na objeme zahraničného sťahovania v roku 2004 podieľali dvoma tretinami; v roku 2000 ich podiel dosahoval až 73 %, kým v roku 1995 iba 55 %. Znižuje sa však podiel migrantov s českým občianstvom. Ak v roku 1995 tvorili českí občania ešte jednu pätinu objemu zahraničnej migrácie SR, do roku 2004 sa ich podiel znížil na necelých 8 %. V sťahovaní českých občanov prevládajú v súčasnosti muži, kým v predchádzajúcich rokoch, s výnimkou roku 2002, prevládali ženy. Okrem občanov ČR

¹¹ Štatisticky sa sledujú tieto dôvody: 1. zmena pracoviska, 2. priblíženie k pracovisku, 3. učenie, štúdium, 4. zdravotné dôvody, 5. sobáš, 6. rozvod, 7. bytové dôvody, 8. nasledovanie rodinného príslušníka, 9. iné dôvody.

¹² Táto kategória pravdepodobne zahŕňa nielen dôvody, ktoré nepatrili do jednej z ôsmich skupín, čo do určitej miery znižuje vypovedaciu schopnosť tejto charakteristiky. Migranti len neradi uvádzajú, prečo sa sťahujú, preto sa „skrývajú“ za „iné dôvody“. Okrem toho pôvodný dôvod sťahovania už často pominul, najmä ak v mieste nového trvalého bydliska žili prechodne už dlhšie, niekedy aj niekoľko rokov.

nemajú v zahraničnom sťahovaní SR výraznejšie postavenie občania žiadnej krajiny. Podiel na úrovni necelých 4 % malo iba Poľsko a Nemecko. Na prírastku obyvateľstva migráciou sa občania ČR podieľajú takmer 15 %, v porovnaní s rokom 1995 sa však ich podiel znížil. Občania Nemecka a Poľska tvoria po necelých 6 % prírastku.

Cudzinci s povoleným pobytom

Vstup Slovenskej republiky do Európskej únie priniesol celý rad zmien do legislatívy, týkajúcej sa pobytu cudzincov na území SR¹³. Všetky legislatívne zmeny nachádzajú svoj odraz aj v štatistických údajoch, a to jednak v tokových (nové pobyty) a jednak v stavových (pobyty v danom roku k 31.12.) dátach. Prelomovým bol rok 2002, v ktorom sa pobyty povoľovali podľa zákona č. 73/1995 Z. z., ako aj podľa zákona č. 48/2002 Z. z.

Tab. 6.7 Nové pobyty cudzincov v SR

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Trvalý podľa zákona č. 73/1995 Z. z.	4 073	3 688	3 506	4 073	4 718	4 428	3 620	3 843	226	0	0
Trvalý podľa zákona č. 48/2002 Z. z.	0	0	0	0	0	0	0	0	865	1 304	6 248
Dlhodobý	2 392	3 027	1 936	2 101	1 628	1 433	1 002	880	573	0	0
Prechodný	0	0	0	0	0	0	0	0	2 469	2 379	1 460
Registrovaný	0	0	0	0	0	0	0	0	651	852	154
Tolerovaný	0	0	0	0	0	0	0	0	15	39	219
Nové pobyty spolu	6 465	6 715	5 442	6 174	6 346	5 861	4 622	4 723	4 799	4 574	8 081

Po vstupe SR do EÚ majú občania EÚ-25 právo na trvalý pobyt na území SR. Prejavilo sa to aj vo zvýšenom počte nových trvalých pobytoch a v poklese počtu pobytoch prechodných a registrovaných. Oproti roku 2003 sa v roku 2004 a celkový počet pobytoch nových pobytoch sa zvýšil o 77 % a celkový počet nových trvalých pobytoch sa zvýšil takmer päťnásobne.

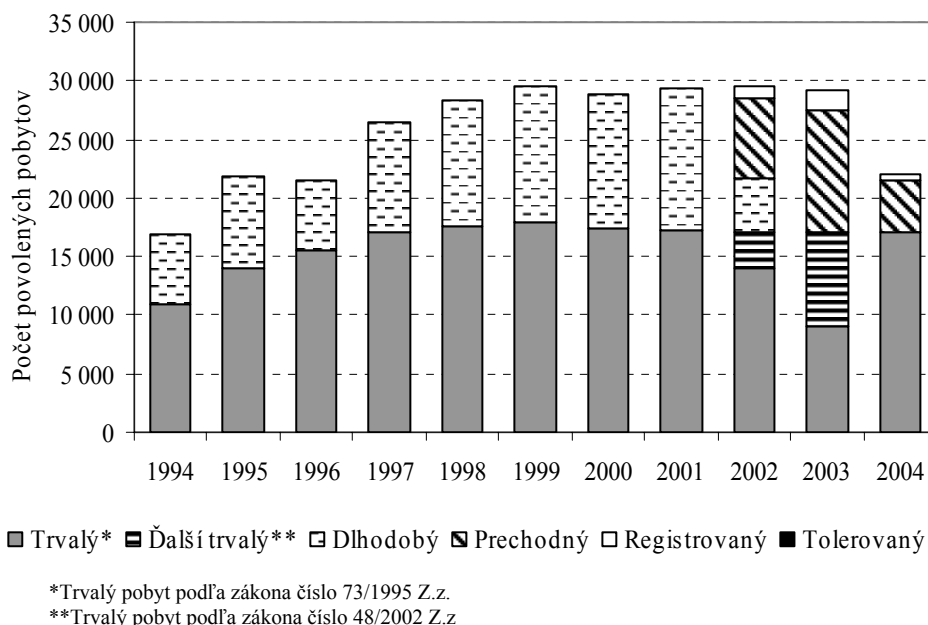
Z celkového počtu 6248 nových trvalých pobytoch v roku 2004 pripadalo najviac na občanov Českej republiky (25 %), Poľska (15 %), Nemecka (9 %), Ukrajiny a Rakúska (po 6 %), v roku 2003 z 1304 nových trvalých pobytoch pripadalo najviac na občanov Ukrajiny (29 %), ČR a Vietnamu (po 12 %).

Evidencia pobytu cudzincov patrí do kompetencie Ministerstva vnútra SR. Ale ak porovnáваме dáta za rok 2004, ŠÚ SR uvádza 4460 prisťahovaných do SR - občanov SR a cudzincov (s trvalým pobytom), ale MV SR eviduje až 6248 nových trvalých pobytoch cudzincov v tomto roku. Údaje z týchto dvoch zdrojov treba teda analyzovať osobitne, nakoľko sú metodicky rozdielne.

Často kladenou otázkou je otázka o počte cudzincov žijúcich na území SR. Podľa údajov Ministerstva vnútra, v období od roku 1995 do konca roku 2004 malo na území SR trvalý pobyt alebo prechodný (príp. dlhodobý) pobyt 21,5 tisíc až 29,5 tisíc cudzincov ročne. Vývoj ich počtu však nebol rovnomerný. Pokiaľ v rokoch 1998-2003 sa tento počet udržiaval na úrovni okolo 29 tisíc osôb, v roku 2004 žilo na území SR iba 22 tisíc cudzích štátnych príslušníkov. Počet cudzincov s trvalým pobytom v SR však nezaznamenal žiadne zmeny a dlhodobo sa udržiava na úrovni okolo 17 tisíc osôb. Z celkového počtu cudzincov žijúcich v SR v roku 2004 malo 77 % trvalý pobyt a 20 % prechodný pobyt. Zbytok pripadal na ostatné typy pobytoch. Na území SR malo v roku 2004 trvalý pobyt najviac občanov Českej republiky (3,3 tisíc), Ukrajiny (3,2 tisíc), Poľska (2,4 tisíc) a Maďarska (1,5 tisíc). Najväčšie počty cudzincov s prechodným pobytom tvorili občania Ukrajiny (0,8 tisíc), z Vietnamu (0,5 tisíc), USA (0,4 tisíc). Najväčšie počty registrovaných pobytoch mali občania Nemecka a Rakúska.

¹³ Nové zákony, ktoré postupne nadobúdali platnosť od 1.4.2002 (t.j. počnúc zákonom č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzincov) už riešili podmienky vstupu s pobytom osôb osobitne pre občanov členských štátov EÚ-15 a osobitne pre ostatných cudzincov. Ešte pred vstupom SR do EÚ občania EÚ-15 nepotrebovali na pobyt v SR povolenie, ale stačila im len registrácia. Bol teda zavedený pojem „registrovaný pobyt“ pre občanov EÚ-15 a inštitútom prechodného pobytu bol v podstate nahradený dlhodobý pobyt (krátkodobý pobyt sa štatisticky nevykazuje). Osobitné postavenie mali aj občania Českej republiky, ktorí povolenie na pobyt nepotrebovali. Ďalej bol zavedený inštitút tolerovaného pobytu. Týka sa osôb, ktoré by sa na území SR nezdržovali, keby im v tom nebránili prekážky nezávislé na ich vôli. Zákon č. 480/2002 Z. z. s účinnosťou od 1.1.2003 priniesol zmeny do konania o azyle a zaviedol do tejto problematiky nové pojmy. Napr. pojem „žadateľ o priznanie postavenia utečenca“ bol nahradený pojmom „žadateľ o azyl“ a pojem „utečenec s priznaným postavením utečenca“ bol nahradený pojmom „azylant“. Niektoré časti uvedených zákonov nadobudli účinnosť dňom vstupu SR do EÚ. Obidva zákony boli novelizované zákonom č. 606/2003 Z. z. a ďalšia novelizácia nadobúda účinnosť k 6.12.2005.

Graf. 6.3 Cudzinci podľa druhu pobytu v SR

Azyl

Vzhľadom na svoju geografickú polohu je Slovensko jednou z významných križovatiek prevádzacích trás migrantov. Východo-západná trasa vedie z Ruska a Ukrajiny, juhozápadná z Balkánu. Najmä týmito trasami prúdia do SR zmiešané skupiny legálnych i nelegálnych migrantov, najmä utečencov.

Tab. 6.8 Azylanti a žiadatelia o azyl

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Žiadatelia o azyl ¹	359	415	645	506	1 320	1 556	8 151	9 743	10 358	11 395
Azylanti ²	68	129	65	49	27	11	18	20	11	15
Azylanti s udeleným štátnym občianstvom SR	0	4	14	22	2	0	11	56	40	15

¹V rokoch 1995-2002 žiadatelia o priznanie postavenia utečenca

²V rokoch 1995-2002 utečenci s priznaným postavením utečenca

Poznámka: V rokoch 1995-2002 terminológia a údaje podľa zákona č. 238/1995 Z. z. v znení neskorších predpisov, v rokoch 2003 a 2004 údaje podľa zákona č. 480/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov.

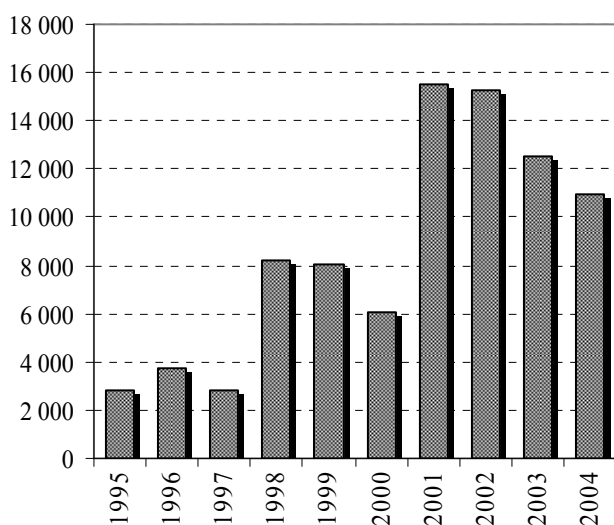
Cudzinci, ktorí žiadajú Slovenskú republiku o ochranu, sa zaraďujú medzi legálnych migrantov. Od roku 1992 do konca mája 2005 požiadalo v SR o azyl takmer 46 tisíc cudzincov, pritom rekordný počet, až 11,4 tisíc žiadostí bolo podaných v roku 2004. Počet žiadateľov prudko rástol najmä v prvom polroku 2004, keď o azyl požiadalo 6,4 tisíc osôb, čo bol počet vyšší ako v tradičných azylových krajinách, akými sú Holandsko, Dánsko alebo Nórsko. Asi štvrtina všetkých žiadateľov v roku 2004 bola z Indie (3,0 tis. osôb), pätina z Ruska (2,4 tisíc osôb, najmä z Čechenska), 11 % žiadateľov bolo z Číny (1,3 tisíc osôb). Významnejšie postavenie mali aj žiadatelia z Gruzínska, Pakistanu a Moldavska (7-9 %). Medzi žiadateľmi o azyl mali prevahu muži, ich podiel sa pohyboval medzi 70-85 % (v roku 2004 dosiahol 77 %).

Azyl však bol v období od roku 1992 do konca augusta 2005 udelený len 575 osobám, čím sa Slovensko zaraďuje medzi krajiny s najnižšou mierou udelených azylov v Európe. Rozhodnutie o neudelení azylu pripadá v uvedenom období na 3,5 tisíc prípadov a v riešení zostalo 2,6 tisíc prípadov. Konanie o azyle však bolo zastavené až v 40,1 tisícoch prípadov. Táto situácia bola spôsobená najmä tým, že mnohí žiadatelia nemajú skutočný záujem o zotrvanie na území SR. Často sú to ekonomickí migranti, ktorých zámerom je pokračovať do krajín s lepšími ekonomickými podmienkami. Ďalšiu skupinu tvoria cudzinci, ktorí sa chcú dostať do krajín s vyššou mierou prijímania utečencov a s výhodnejším sociálnym systémom. Ide napríklad o utečencov z Čechenska, ktorí s takmer 100 % úspešnosťou získavajú azyl na území Rakúska, ale na území Slovenska je ich úspešnosť takmer nulová. Takíto žiadatelia o azyl, ale aj azylanti, často nejavia záujem ani o pomoc rôznych organizácií pri ich integrácii na našom území. Okrem toho aj umiestnenie azylových zariadení v blízkosti rakúskych hraníc do istej miery uľahčuje „miznutie“ týchto cudzincov. Napr. len za prvé tri mesiace roku 2005 bolo v 818 prípadoch konanie o azyle ukončené kvôli tomu, že žiadateľ opustil územie SR.

Vstup Slovenska do EÚ posunul východnú hranicu Únie, takže jej súčasťou je aj 98,5 kilometrový úsek hranice medzi Slovenskom a Ukrajinou. Kontrola na hraniciach sa sprísnila a súčasne vstúpilo do praxe nariadenie EÚ Dublin II, ktoré umožňuje vrátiť cudzinca do krajiny prvej registrácie. Pravdepodobne tieto skutočnosti prispeli k tomu, že počet žiadateľov o azyl v SR sa znížil. Cudzinci si za prvých osem mesiacov roku 2005 podali iba 2068 žiadostí, čo je oproti rovnakému obdobiu minulého roka rapídny pokles, až na jednu štvrtinu.

Nižší počet žiadateľov o azyl v tomto roku dáva priestor na skvalitnenie azylového systému SR a zamedzenie možností jeho zneužívania. Ako konštatuje UNHCR, „...samotné Slovensko nemôže vyriešiť problém zmiešaných tokov migrantov a utečencov. Potreba zdieľania bremena utečencov medzi krajinami EÚ je evidentná a zdroje (ľudské a finančné) západných krajín, prijímajúcich menší počet žiadateľov, by mali byť presunuté do tých krajín, ktoré sa nachádzajú na hraniciach únie a znášajú bremeno prílevu migrantov a utečencov. Takýto druh spolupráce by mohol prispieť k potlačeniu rasizmu a diskriminácie“¹⁴. To podporuje myšlienku vytvorenia jednotného európskeho azylového systému.

Graf 6.4 Nelegálna migrácia v SR

Nelegálna migrácia nemá vo svete jednotnú definíciu. V SR sa pod ňou chápe nedovolené prekročenie štátnych hraníc smerom do SR alebo zo SR cudzincom alebo občanom SR alebo nezákonný pobyt cudzinca na území SR (porušenie pobytového režimu). Aj z hľadiska nelegálnej migrácie je Slovensko stále tranzitnou krajinou. Migranti sa cez jej územie snažia dostať najmä do krajín západnej Európy, kde majú často vybudované silné sociálne siete a spoločenské zázemie. Nelegálni migranti smerujú na Slovensko najmä z Ukrajiny a zo Slovenska smerujú najmä do Rakúska a Českej republiky. Štátnu hranicu SR najčastejšie nelegálne prekračujú občania Ruska, Indie a Číny, ktorí v roku 2004 tvorili polovicu všetkých cudzincov, ktorí nelegálne prekročili štátnu hranicu SR (občania Ruska sa podieľali 23 %, občania Indie 15 % a občania Číny 12 %).

Maximum nelegálnych migrantov pripadá na roky 2001 a 2002 a súvisí s nestabilnou politickou situáciou, ale aj s nízkou výkonnosťou ekonomík, a s tým spojenými sociálnymi problémami v

niektorých krajinách Ázie a na Blízkom východe – v Afganistane, Číne, Indii, ale najmä v Iraku.

Do roku 2003 Ministerstvo vnútra SR vykazovalo nezákonný pobyt na území SR a nedovolené prekročenie štátnych hraníc SR spolu, od roku 2004 osobitne. Nezákonný pobyt v tomto roku tvoril takmer štvrtinu nezákonnej migrácie. Ako motív cudzinci uvádzali žiadosť o azyl (asi 72 %) a tranzit (23 %), ale aj turistiku, príp. zablúdenie. Až 1/3 cudzincov s nezákonným pobytom na území SR tvorili občania Indie (34 %), Číny (19 %), ďalej to boli najmä občania Ruska, Bangladéša a Pakistanu.

Vnútrotná migrácia

Už od začiatku 90. rokov vnútrotná migrácia SR postupne strácala svoj koncentračný charakter a presadzovať sa začali procesy dekoncentrácie, ktoré sa plne a najvýraznejšie prejavujú v zázemí najväčších miest – Bratislavy a Košíc v súčasnosti. Zvyšuje sa atraktivita malých obcí a prímestského bývania, s čím súvisí aj rast dennej, príp. periodickej dochádzky za prácou.

Tab. 6.9 Objem vnútrotného sťahovania obyvateľstva

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Počet migrantov	78 466	80 188	82 513	84 513	78 965	76 898	79 881	89 606	84 215	85 020
Počet migrantov na 1000 obyvateľov	14,6	14,9	15,3	15,7	14,6	14,2	14,8	16,7	15,6	15,8

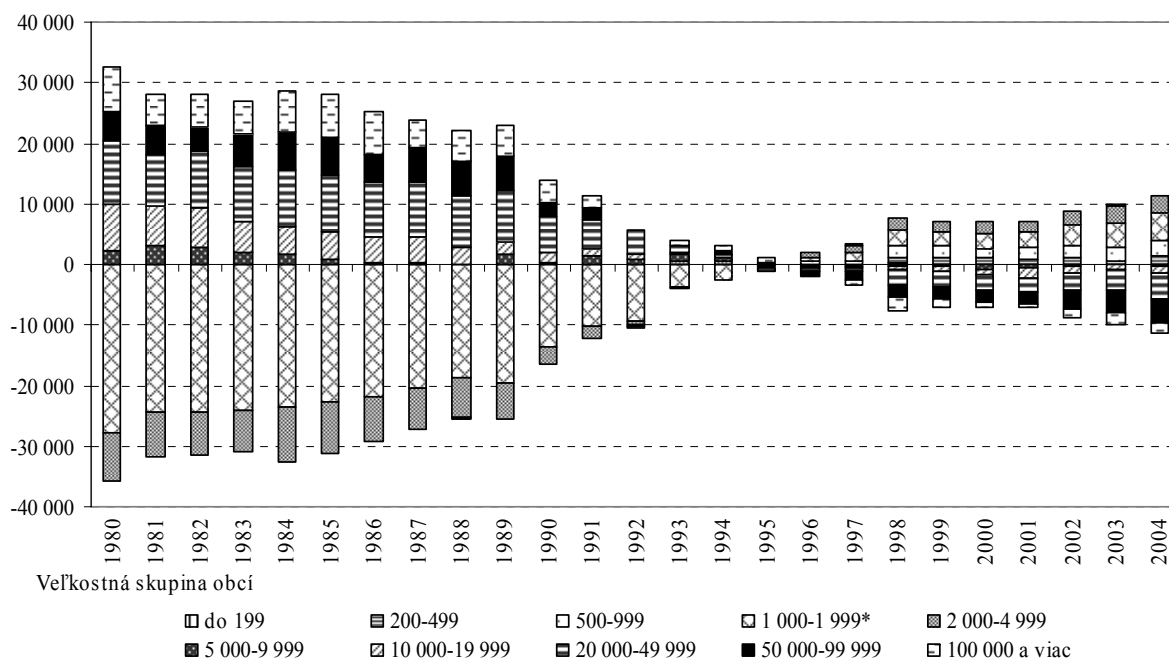
Počet presťahovaní v rámci SR bol od polovice 90. rokov kolísavý. Najväčší počet, takmer 90 tisíc osôb, zmenilo trvalé bydlisko v roku 2002, v ostatných rokoch v pohyboval na úrovni okolo 77 - 85 tisíc osôb ročne. Slovensko sa však nezaraďuje medzi krajiny s výraznou vnútrotnou mobilitou obyvateľstva. Ročne mení trvalý pobyt v SR iba 1,4 - 1,6 % obyvateľstva, kým napríklad v Českej republike 2,1% (rok 2004).

¹⁴ P. M. Natta, vedúci Zastupiteľského úradu UNHCR na Slovensku, v úvodníku UNHCR bulletin-u. Bratislava, december 2004

Tab. 6.10 Štruktúra vnútorného sťahovania

Typ sťahovania	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Objem sťahovania v SR spolu (v tisícoch)	78,4	80,2	82,5	84,8	79,0	76,9	79,9	89,6	84,2	85,0
z toho:										
z kraja do kraja v SR (v tisícoch)	14,1	19,1	19,1	19,7	18,2	17,3	18,1	20,3	20,2	20,4
v %	18,0	23,8	23,2	23,2	23,0	22,5	22,7	22,6	24,0	24,0
z okresu do okresu v rámci kraja (v tisícoch)	22,2	27,1	27,6	27,8	25,1	24,3	25,0	27,5	25,0	24,7
v %	28,3	33,8	33,5	32,8	31,8	31,6	31,3	30,7	29,6	29,1
z obce do obce v rámci okresu (v tisícoch)	42,1	34,0	35,8	37,3	35,7	35,2	36,8	41,8	39,1	39,9
v %	53,7	42,4	43,4	44,0	45,2	45,8	46,1	46,7	46,4	46,9

Výšku objemu sťahovania v sledovanom období však ovplyvnili jednak zmeny v územnom a správnom usporiadaní v roku 1996, ako aj pokračujúca, i keď v súčasnosti už nevýrazná dezintegrácia obcí. Tendencie však zostávajú nezmenené. Stále prevláda sťahovanie na krátke vzdialenosti – z obce do obce v rámci okresu, ktoré tvorí takmer polovicu všetkých sťahovaní. Od roku 1996 sa podiel tohto sťahovania zvýšil o 4,5 percentuálneho bodu. Sústavný mierny pokles však zaznamenáva sťahovanie z okresu do okresu v rámci kraja. Jeho podiel sa znížil z 33,8 % v roku 1996 na 29,1 % v roku 2004. Sťahovanie z kraja do kraja v celom období zaznamenáva najmenšie výkyvy a v rokoch 2003-2004 sa pohybuje na úrovni 24 % všetkých sťahovaní.

Graf 6.5 Prírastok (úbytok) obyvateľstva vnútorným sťahovaním podľa veľkostných skupín obcí

Poznámka:

*V rokoch 1980-1995 za obce s počtom obyvateľov menej ako 2 tisíc.

V rokoch 1980-1992 vrátane sťahovania s Českou republikou.

Ako už bolo uvedené, do začiatku 90. rokov prevládali vo vnútornom sťahovaní koncentračné tendencie. Súviseli najmä s centrálne plánovanou ekonomikou, ktorá sústreďovala do miest nielen ekonomické aktivity, ale aj bytovú výstavbu. Migračné prírastky teda zaznamenávali najmä mestá nad 10 tisíc obyvateľov. Slabší migračný prírastok zaznamenávali aj obce s počtom obyvateľov 5 až 10 tisíc (s výnimkou roku 1987), ale obce do 5 tisíc obyvateľov boli migračne stratové. Na začiatku 90. rokov sa však situácia začala meniť. Rápidne sa znížili úbytky najmenších obcí – do 2 tisíc obyvateľov a v obciach od 2 do 5 tisíc obyvateľov sa už v roku 1992 migračný úbytok zmenil na migračný prírastok. Od polovice 90. rokov aj mestá nad 10 tisíc obyvateľov zaznamenávajú sústavné úbytky obyvateľstva migráciou, najvýraznejšie v kategórii miest s veľkosťou od 20 do 100 tisíc obyvateľov, kde straty v roku 2004 dosiahli až 8,5 tisíc osôb, čo je napríklad prírastok v kategórii obcí do 2 tisíc obyvateľov. Aj obce od 2 do 5 tisíc obyvateľov vykazujú sústavné prírastky obyvateľstva. Prechodný typ predstavujú obce od 5 do 10 tisíc obyvateľov (prírastky sa v nich striedajú s úbytkami), ale od roku 1998 v nich prevažujú emigračné tendencie. U najväčších miest ide o prejav suburbanizačných procesov, keď sa obyvateľstvo veľkých miest sťahuje do zázemia. Najmarkant-

nejšie sa táto situácia prejavuje v zázemí Bratislavy a Košíc s trvalými úbytkami obyvateľstva migráciou. V roku 2004 sa však úbytok týchto dvoch miest znížil, a to vďaka Bratislave, kde sa v porovnaní s rokom 2003 migračné straty znížili na polovicu.

Okresy v okolí Bratislavy a Košíc však stále zaznamenávajú prírastky obyvateľstva migráciou, i keď s rastúcou vzdialenosťou od Bratislavy (okresy Malacky, Dunajská Streda a Galanta) sa výška migračného zisku v roku 2004 znížila. Znížil sa aj prírastok v okrese Košice-okolie. Napriek tomu okresy v zázemí týchto dvoch miest patria medzi okresy s najvyšším relatívnym prírastkom obyvateľstva zo sťahovania. Ide o prírastok 3-10 osôb na tisíc obyvateľov.

Tab. 6.11 Prírastok (úbytok) obyvateľstva vnútorným sťahovaním v okresoch¹⁵

Územie	Migračné saldo										Hrubá miera migračného prírastku (úbytku)
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1996-2004	1996-2004
Okresy s najvyšším relatívnym prírastkom z vnútorného sťahovania											
Senec	98	165	260	254	552	523	989	769	916	4 526	9,74
Malacky	232	364	431	276	320	332	514	521	321	3 311	5,74
Pezinok	56	183	217	260	310	348	504	313	353	2 544	5,22
Košice okolie	489	316	498	271	292	406	656	586	336	3 850	4,04
Dunajská Streda	121	244	355	247	162	280	481	735	549	3 174	3,14
Galanta	191	398	325	241	308	163	151	458	271	2 506	2,95
Turčianske Teplice	-2	-19	89	132	-6	47	31	79	60	411	2,72
Banská Štiavnica	-23	96	96	45	13	23	37	7	3	297	1,94
Skalica	151	58	86	57	37	78	102	134	95	798	1,89
Zvolen	85	84	261	-1	148	212	104	81	-97	877	1,44
Okresy s najvyšším relatívnym úbytkom z vnútorného sťahovania											
Medzilaborce	-71	-20	-1	-38	-74	-5	-17	-66	-59	-351	-3,07
<i>Košice</i>	-207	-298	-969	-647	-262	-431	-804	-829	-862	-5 309	-2,47
Svidník	-102	-66	-50	-46	-66	-120	-86	-106	-81	-723	-2,41
Gelnica	-193	-5	-41	-42	-86	-96	-54	-67	-66	-650	-2,37
Poprad	-3	-118	-219	-157	-163	-119	-316	-378	-517	-1 990	-2,14
Tvrdošín	-93	-60	-71	-102	-68	-53	-43	-87	-69	-646	-2,06
Stará Ľubovňa	-32	-81	-47	-57	-173	-125	-59	-129	-225	-928	-2,05
Humenné	-77	-91	-232	-141	-164	-119	-123	-102	-145	-1 194	-2,04
Snina	-79	-33	-1	-52	-65	-66	-101	-119	-94	-610	-1,72
Myjava	-8	-36	-30	-30	-7	-52	-72	-81	-92	-408	-1,55
<i>Bratislava</i>	207	-669	-1 318	-834	-582	-245	-713	-1 116	-583	-5 853	-1,48
Brezno	-154	-75	-37	-69	-28	-145	-51	-155	-157	-871	-1,47

Naopak, Bratislava a Košice sa zaraďujú medzi priestory s najvyššími úbytkami obyvateľstva. Od roku 1996 každé z týchto miest stratilo migráciou viac ako 5 tisíc obyvateľov. Vysoké relatívne úbytky majú najmä tradičné emigračné okresy severovýchodného Slovenska (Medzilaborce, Gelnica). Medzi desiatku okresov s najvyššími relatívnymi úbytkami sa zaraďili iba dva okresy stredného a jeden okres západného Slovenska. Ak neberieme do úvahy okresy Bratislavy a Košíc samostatne, ale len mestá ako celok, v celom období 1996-2004 sa z hľadiska vnútornej migrácie vytvorilo 33 imigračných priestorov, 37 emigračných priestorov na úrovni okresov a ďalšie dva výrazné emigračné priestory tvoria mestá Bratislava a Košice.

Vek

Štruktúra vnútorného sťahovania podľa veku migrantov je iná ako u zahraničného sťahovania. Prevláda ešte stále sťahovanie mladých rodín s deťmi, i keď už nie v takej miere ako v polovici 90. rokov. Podľa údajov z roku 1996 mali vo vnútornom sťahovaní prevahu vekové skupiny 20-24 ročných (21 %) a 25-29 ročných (15 %). Prítom 20-24 ročné ženy tvorili až 23 % všetkých sťahujúcich sa žien, kým muži tejto vekovej skupiny tvorili 18 %. Treťou skupinou s najvyšším podielom boli deti 0-4 ročné. Už v roku 2000 možno pozorovať zmeny vo vekovom zložení migrantov. Najvýraznejšie sa oslabila veková skupina 20-24 ročných (16,6 %) v prospech 25-29 ročných (17,1 %). Do roku 2004 dochádza k ďalšiemu oslabovaniu tejto vekovej skupiny. 20-24 roční migranti tvorili v tomto roku už iba 13 %, kým podiel 25-29 ročných sa zvýšil na 17,6 %. Zvýšil sa aj podiel 30-34 ročných, a to na 11,6 %, čo je v porovnaní s rokom 1996 rast o 3 percentuálne body. Zhruba o toľko sa znížil podiel sťahujúcich sa detí 0-4 ročných (8,8 %). Táto situácia do istej miery súvisí aj s menším počtom detí v rodinách a odkladaním pôrodov do vyššieho veku.

¹⁵ Vnútorné sťahovanie na úrovni okresov analyzujeme až od roku 1996, t.j. odkedy platí nové územné a správne usporiadanie SR (Zákon č. 221/1996 Z. z.).

Rodinný stav

Podľa rodinného stavu najväčšiu skupinu migrantov tvorili v polovici 90. rokov osoby žijúce v manželstve (48,8%), za nimi nasledovali osoby slobodné (40,4 %). Žijúci v manželstve prevládali aj v sťahovaní na kratšie vzdialenosti, ale v sťahovaní z kraja do kraja prevládali slobodní (45,1 %), najmä muži. Do roku 2004 dochádza k zmene, i keď nie veľmi výraznej, v prospech slobodných, a to vďaka mužom (48 % všetkých sťahujúcich sa mužov bolo slobodných). U žien mali prevahu vydaté, ktoré tvorili 43,5 % sťahujúcich sa žien, slobodné tvorili 41,7 %. Slobodné ženy mali prevahu v sťahovaní na väčšie vzdialenosti (z kraja do kraja), v sťahovaní na kratšie vzdialenosti prevládali vydaté.

Vzdelanie

V roku 1996 ešte 2/3 sťahujúcich sa starších ako 15 rokov malo stredné vzdelanie, u mužov prevládali sťahujúci sa bez maturity, u žien s maturitou. Sťahujúci sa so základným vzdelaním tvorili asi 1/5. Sťahujúci sa s vysokoškolským vzdelaním sa podieľali asi 13 percentami. Sťahovali sa najmä na väčšie vzdialenosti. Až 2/3 migrantov s vysokoškolským vzdelaním tvorili muži. Zmeny vo vzdelaní migrantov – v prospech migrantov s vyšším vzdelaním – sa prejavili už na prelome tisícročia a do roku 2004 sa ešte viac prehĺbili. Znížil sa podiel sťahujúcich so základným vzdelaním a so stredným vzdelaním bez maturity, zvýšil sa podiel migrantov s vyšším vzdelaním (v porovnaní s rokom 1996 o 3-4 percentuálne body). Z regionálneho hľadiska prevláda nižšie vzdelanie v sťahovaní na kratšie vzdialenosti.

Dôvody

Ako vyplýva z migračných štatistík, hlavným dôvodom sťahovania obyvateľov na území SR je nasledovanie rodinného príslušníka. Tento dôvod v roku 1996 uviedla asi 1/3 migrantov. Druhým najčastejším dôvodom sú bytové dôvody, ktoré uviedlo 28 % migrantov a pomerne vysoký podiel (15,3 %) mali iné dôvody. Potom nasledoval sobáš (12,9 %). Z hľadiska pohlavia u mužov mali väčší podiel bytové dôvody, u žien sobáš. Podobné zastúpenie dôvodov platí aj na regionálnej úrovni, ale v sťahovaní na dlhšie vzdialenosti sa zvyšuje podiel iných dôvodov na úkor dôvodov bytových. Posun v dôvodoch sťahovania je evidentný už na prelome tisícročia. Hlavným dôvodom sťahovania sú bytové dôvody, ktoré uviedla 1/3 migrantov a podiel dôvodu nasledovanie rodinného príslušníka sa znížil na 28,7 %. V medzikrajskom sťahovaní zostáva hlavným dôvodom nasledovanie rodinného príslušníka. Do roku 2004 došlo k ešte výraznejšiemu posilneniu bytových dôvodov, a to aj na regionálnej úrovni, teda aj na úrovni krajov. Vzástol podiel iných dôvodov o 3 percentuálne body, ale výraznejšie sa oslabilo sťahovanie z dôvodu sobáša, ktoré dosahuje iba 9 %, najmä u mužov (6,4 %). Práca (zmena pracoviska a priblíženie k pracovisku) je dôvodom iba v 4 - 5 % všetkých sťahovaní, najmä v sťahovaní medzi krajinami.

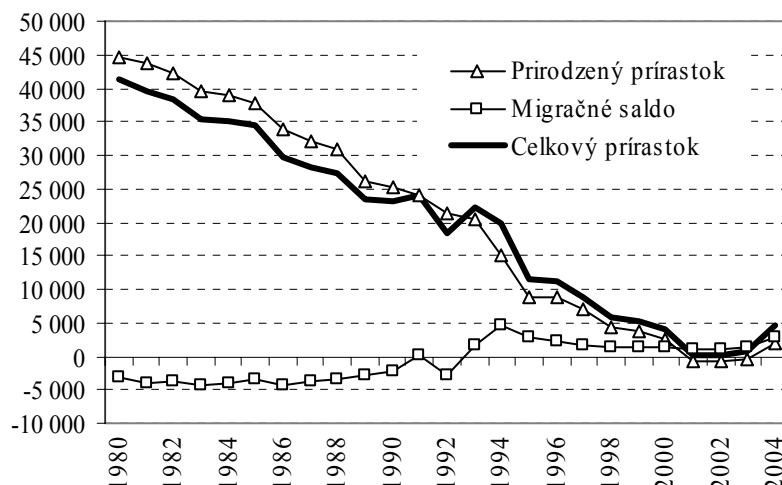

7. Prírastok a počet obyvateľov

Zmeny v demografických procesoch sa odrážajú aj vo vývoji počtu obyvateľov. Už od začiatku 80. rokov sa prirodzený prírastok obyvateľstva SR začal znižovať, a to najmä vďaka znižujúcej sa pôrodnosti. Počet živonarodených detí postupne klesol zo 100,2 tisíc v roku 1979 na 95,1 tisíc v roku 1980, potom na 80,0 tisíc v roku 1990 a na 61,4 tisíc v roku 1995.

Graf 7.1 Vývoj prírastkov obyvateľstva

Pokiaľ v roku 1979 prirodzený prírastok sa pohyboval na úrovni 52 tisíc osôb, na konci 80. rokov dosahoval už len polovicu, t.j. 26 tisíc osôb. Znižujúce sa prírastky obyvateľstva prirodzeným vývojom v 80. rokoch ešte viac oslabovala migrácia, a to najmä s Českou republikou, v prospech ktorej Slovensko vtedy stratilo okolo 35 tisíc obyvateľov.

Naopak, práve migrácia zabránila intenzívnejšiemu znižovaniu prírastkov v 90. rokoch. Najprv to boli zisky z migrácie so zahraničím bez Českej republiky, neskôr, od vzniku samostatného štátu, aj z migrácie s Českou republikou. Slovenská republika sa tak aj

napriek prirodzenému úbytku nestala krajinou, v ktorej by sa počet obyvateľov znižoval, i keď celkový prírastok obyvateľstva v roku 2001 dosiahol len 168 a v roku 2002 iba 210 obyvateľov.

Tab. 7.1 Prírastok obyvateľov

		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1995-2004
Prírodný prírastok	Spolu	8 741	8 887	6 987	4 426	3 821	2 427	-844	-691	-517	1 895	35 132
	Muži	3 287	3 510	2 580	913	608	67	-1 266	-1 400	-1 159	342	7 482
	Ženy	5 454	5 377	4 407	3 513	3 213	2 360	422	709	642	1 553	27 650
Migračné saldo	Spolu	2 842	2 255	1 731	1 306	1 454	1 463	1 012	901	1 409	2 874	17 247
	Muži	1 524	1 212	991	774	826	868	675	785	977	2 024	10 656
	Ženy	1 318	1 043	740	532	628	595	337	116	432	850	6 591
Celkový prírastok	Spolu	11 583	11 142	8 718	5 732	5 275	3 890	168	210	892	4 769	52 379
	Muži	4 811	4 722	3 571	1 687	1 434	935	-591	-615	-182	2 366	18 138
	Ženy	6 772	6 420	5 147	4 045	3 841	2 955	759	825	1 074	2 403	34 241
Prírodný prírastok na 1000 obyvateľov	Spolu	1,63	1,65	1,30	0,82	0,71	0,45	-0,16	-0,13	-0,10	0,35	0,65
	Muži	1,26	1,34	0,98	0,35	0,23	0,03	-0,48	-0,54	-0,44	0,13	0,29
	Ženy	1,98	1,95	1,60	1,27	1,16	0,85	0,15	0,26	0,23	0,56	1,00
Migračné saldo na 1000 obyvateľov	Spolu	0,53	0,42	0,32	0,24	0,27	0,27	0,19	0,17	0,26	0,53	0,32
	Muži	0,58	0,46	0,38	0,30	0,31	0,33	0,26	0,30	0,37	0,77	0,41
	Ženy	0,48	0,38	0,27	0,19	0,23	0,21	0,12	0,04	0,16	0,31	0,24
Celkový prírastok na 1000 obyvateľov	Spolu	2,16	2,07	1,62	1,06	0,98	0,72	0,03	0,04	0,17	0,89	0,97
	Muži	1,84	1,80	1,36	0,64	0,55	0,36	-0,23	-0,24	-0,07	0,91	0,69
	Ženy	2,46	2,33	1,86	1,46	1,39	1,06	0,27	0,30	0,39	0,87	1,24

Z hľadiska pohlavia však v rokoch 2001-2003 zaznamenali celkový úbytok mužů. Ich počet sa za tieto tri roky znížil o 1 398 osôb, na čom sa podieľa prirodzený úbytok mužov vo výške 3 825 osôb. Tento úbytok spôsobil, že Slovenská republika zaznamenala v rokoch 2001-2003 aj celkové straty z prirodzeného vývoja, keď počet zomretých bol o 2 052 vyšší ako počet živonarodených. Tieto tri roky boli výnimočné, pretože prirodzený úbytok obyvateľstva nebol v celom povojnovom demografickom vývoji na Slovensku dovtedy ešte nikdy zaznamenaný. Slovenská republika sa tak v týchto troch rokoch zaradila do veľkej skupiny európskych krajín, v ktorých počet obyvateľov rástol len vďaka migrácii.

V roku 2004 zaznamenávame ďalšie zmeny v demografickom vývoji. Celkový prírastok nadobudol znova kladné hodnoty. Súvisí to najmä s tým, že počet živonarodených bol opäť vyšší ako počet zomretých, t.j. zaznamenávame

prírodný prírastok obyvateľstva, na ktorom sa podieľajú znova aj muži, približne 17 %. K rastu celkového prírastku obyvateľstva prispela migrácia, keď prírastok zo sťahovania bol v porovnaní s predchádzajúcim rokom dvakrát vyšší. Celkový prírastok obyvateľstva v tomto roku vo výške 4,8 tisíc osôb je v tomto tisícročí najvyšší (najvyšší od roku 1999), v hrubej miere však neprekračuje prírastok jednej osoby na 1000 obyvateľov.

Zaujímavé je, že po rokoch dlhodobého kontinuálneho poklesu počtu živonarodených (od roku 1979) sa tento pokles v roku 2003 zastavil (počet živonarodených v porovnaní s predchádzajúcim rokom vzrástol o 895 osôb), čo však ešte neznamenalo rast počtu obyvateľov prirodzeným vývojom. Až ďalší nárast počtu živonarodených (o takmer 2 tisíc osôb) a pokles počtu zomretých (o takmer 400 osôb) zabezpečili kladné hodnoty prirodzeného prírastku v roku 2004.

Tab. 7.2 Počet obyvateľov

	Počet obyvateľov (31.12.)			Počet obyvateľov (1.7.)		
	Spolu	Muži	Ženy	Spolu	Muži	Ženy
1995	5 367 790	2 613 712	2 754 078	5 363 676	2 612 229	2 751 447
1996	5 378 932	2 618 434	2 760 498	5 373 793	2 616 334	2 757 459
1997	5 387 650	2 622 005	2 765 645	5 383 233	2 620 329	2 762 904
1998	5 393 382	2 623 692	2 769 690	5 390 866	2 623 086	2 767 780
1999	5 398 657	2 625 126	2 773 531	5 395 324	2 624 080	2 771 244
2000	5 402 547	2 626 061	2 776 486	5 400 679	2 625 691	2 774 988
2001	5 378 951	2 611 921	2 767 030	5 379 780	2 612 684	2 767 096
2002	5 379 161	2 611 306	2 767 855	5 378 809	2 611 452	2 767 357
2003	5 380 053	2 611 124	2 768 929	5 378 950	2 610 872	2 768 078
2004	5 384 822	2 613 490	2 771 332	5 382 574	2 612 313	2 770 261

K 1.1.1995 žilo na území SR 5 356,2 tisíc obyvateľov. Za dva roky, od vzniku SR 1.1.1993 do 1.1.1995 vzrástol počet obyvateľov SR o 42 tisíc osôb. Do 31.12.2004 sa počet obyvateľov SR zvýšil na 5 384,8 tisíc osôb. Znamená to, že za obdobie desiatich rokov sa počet obyvateľov SR zvýšil už iba o necelých 29 tisíc obyvateľov, t.j. o 2,9 tisíc osôb ročne. Prírastok počtu obyvateľov v tomto období je však ovplyvnený tým, že údaje z rokov 2001-2004 nadväzujú na výsledky SODB v roku 2001¹⁶. Je však zrejmé, že ročné prírastky obyvateľov sa až do roku 2001 postupne znižovali, potom nastal ich mierny rast. Pri slabom migračnom prírastku sa na ich výške v plnej miere odrážajú zmeny reprodukčného správania obyvateľstva SR. Najprv to bolo najmä odkladanie pôrodov do vyššieho veku ženy a v novom tisícročí pravdepodobne realizácia odložených pôrodov.

Tab. 7.3 Prírastky obyvateľov podľa veľkostných skupín obcí

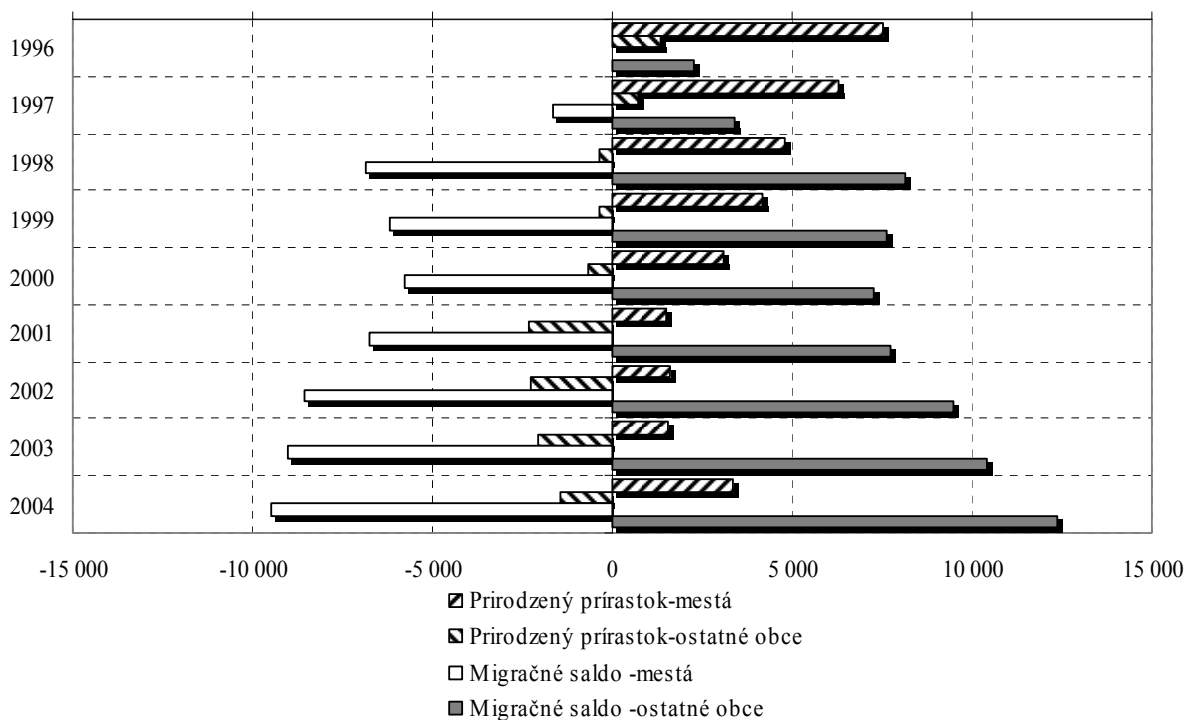
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
do 199	-830	-517	-565	-76	-429	-388	-457	-212	-269	-201
200-499	-70	-300	-455	91	602	451	-213	-25	-249	317
500-999	1 752	566	738	1 855	1 651	1 326	1 504	1 542	1 443	1 874
1 000-1 999	-2 811	1 595	1 850	2 836	2 642	2 475	2 235	3 004	3 760	4 837
2 000-4 999	12 009	2 387	2 792	3 227	2 890	2 940	2 302	2 726	3 505	3 866
5 000-9 999	-4 312	885	1 062	195	326	-235	-421	-166	433	2
10 000-19 999	816	1 088	1 257	616	51	-266	-1 218	-878	-530	-220
20 000-49 999	198	3 002	1 953	-375	-526	-806	-1 779	-1 813	-2 385	-2 388
50 000-99 999	2 566	1 510	415	-560	-610	-866	-894	-2 396	-3 072	-2 665
100 000 a viac	2 265	926	-329	-2 077	-1 322	-741	-891	-1 572	-1 744	-653

Zaujímavá je situácia v prírastkoch obyvateľstva podľa veľkostných skupín obcí. Kým v roku 1995 ešte doznieval vývoj z predchádzajúceho obdobia, od roku 1996 sa začali prejavovať nové vývojové tendencie. Úbytky obyvateľstva vykazovali iba najmenšie obce - obce do 500 obyvateľov, v roku 1997 k nim pribudli najväčšie mestá, ktoré dovtedy dlhodobo vykazovali iba prírastky. Postupne sa počet veľkostných skupín obcí s úbytkom obyvateľstva rozširoval a v roku 2000 úbytky vykazovali už všetky obce nad 5 tisíc obyvateľov. Vývoj sa zmenil v rokoch 2003 a 2004, keď obce s počtom obyvateľov od 5 do 10 tisíc znova vykazujú prírastky. Vývoj celkového prírastku v tejto veľkostnej skupine, podobne ako v skupine obcí od 200 do 500 obyvateľov, je však nestabilný a súvisí najmä s vývojom migrácie, ktorá sa vyznačuje fluktuáciami. V období do roku 1999 obce s veľkosťou do tisíc obyvateľov a od roku 2000 obce s veľkosťou do 2 tisíc obyvateľov vykazovali prirodzený úbytok obyvateľstva. Za obdobie

¹⁶ Z porovnania údajov o počte obyvateľov na konci rokov 2000 a 2001 vyplýva, že nastal pokles počtu obyvateľov, a to výrazný. V skutočnosti nešlo o úbytok obyvateľstva, nakoľko údaje za rok 2000 nadväzujú na sčítanie z roku 1991, kým údaje za rok 2001 na výsledky SODB v roku 2001, t.j. uvedené údaje sú metodicky rozdielne.

1996-2004 bol počet zomretých v obciach do 2 tisíc obyvateľov o 14,5 tisíc osôb vyšší ako počet narodených. Celkove počet obyvateľov v obciach s 200-10 tisíc obyvateľmi v období 1996-2004 vzrástol o 66,7 tisíc osôb. Naopak, počet obyvateľov v obciach s počtom obyvateľov 10 tisíc a viac sa znížil o 22,8 tisíc. Pritom viac ako tretina strát pripadala na mestá Bratislava a Košice, ktoré strácali obyvateľstvo najmä prirodzeným vývojom v období 1998-2003. V roku 2004 sa vývoj otočil a obidve mestá zaznamenali zisky z prirodzeného vývoja. Vývoj migrácie však nebol priaznivý. Tieto dve mestá, ktoré v minulosti zaznamenávali sústavný prírastok obyvateľstva migráciou, od roku 1997 obyvateľstvo migráciou strácajú. Migračné straty v rokoch 1997-2004 dosiahli 8,5 tisíc osôb, i keď migračný úbytok Bratislavy sa v roku 2004 znížil. Ak sa migračný úbytok Bratislavy bude naďalej znižovať, môže to znamenať nástup novej vývojovej etapy – etapy oslabovania suburbanizačných procesov.

Graf 7.2 Prírodný prírastok a migračné saldo v mestách a na vidieku

Ak sa pozrieme na vývoj počtu obyvateľov z pohľadu mesto – vidiek, je zjavné, že kým v minulosti rástol počet obyvateľov v mestách, v súčasnosti je situácia opačná. V období 1996-2004 sa počet obyvateľov miest znížil o 20,4 tisíc osôb, kým počet obyvateľov vidieka vzrástol 61,3 tisíc osôb. Štruktúra prírastkov poukazuje na to, že prírastky z prirodzeného vývoja majú v súčasnosti mestá a prírastky z migrácie majú ostatné obce.

8. Veková štruktúra obyvateľstva

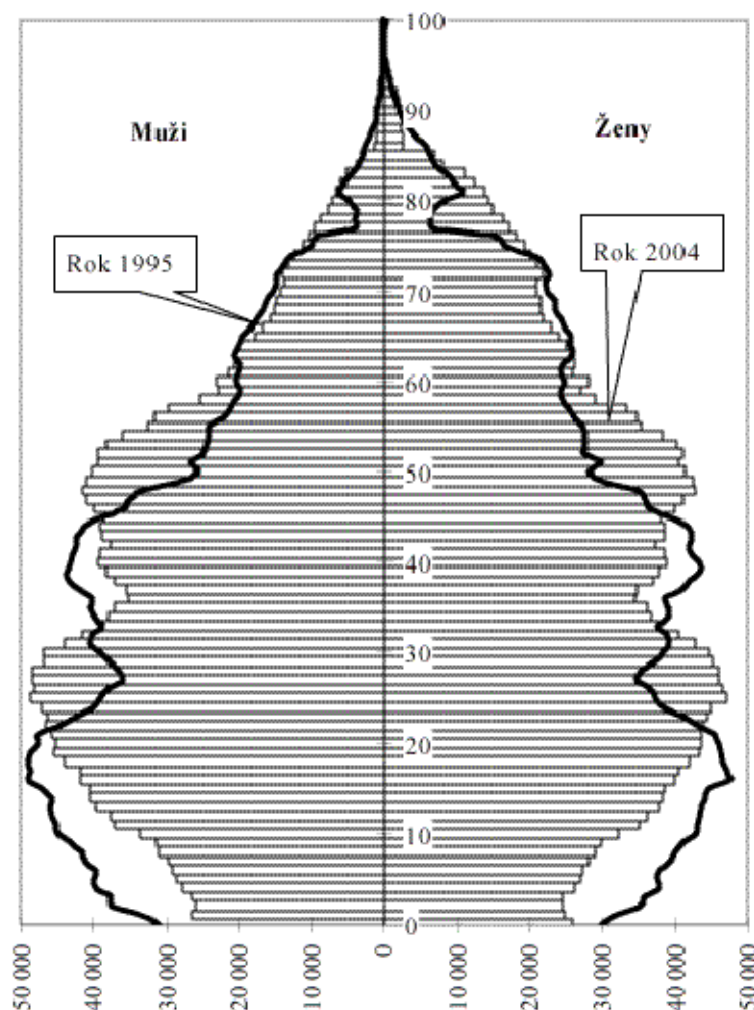
Tab. 8.1 Základné charakteristiky vekovej štruktúry obyvateľstva

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Spolu										
Počet obyvateľov	5 367 790	5 378 932	5 387 650	5 393 382	5 398 657	5 402 547	5 378 951	5 379 161	5 380 053	5 384 822
Veková skupina 0-14	1 195 288	1 164 897	1 133 678	1 101 841	1 069 375	1 036 426	1 006 970	974 991	944 456	918 911
Veková skupina 15-44	2 507 086	2 512 298	2 515 357	2 517 958	2 519 513	2 519 047	2 504 417	2 500 934	2 500 224	2 501 312
Veková skupina 45-64	1 077 971	1 105 051	1 133 271	1 163 253	1 194 594	1 227 504	1 254 879	1 287 011	1 315 062	1 338 657
Veková skupina 65+	587 445	596 686	605 344	610 330	615 175	619 570	612 685	616 225	620 311	625 942
Veková skupina 0-14 (%)	22,27	21,66	21,04	20,43	19,81	19,18	18,72	18,13	17,55	17,06
Veková skupina 15-44 (%)	46,71	46,71	46,69	46,69	46,67	46,63	46,56	46,49	46,47	46,45
Veková skupina 45-64 (%)	20,08	20,54	21,03	21,57	22,13	22,72	23,33	23,93	24,44	24,86
Veková skupina 65+ (%)	10,94	11,09	11,24	11,32	11,39	11,47	11,39	11,46	11,53	11,62
Priemerný vek	34,53	34,81	35,09	35,38	35,67	35,97	36,16	36,49	36,81	37,12
Index starnutia	49,15	51,22	53,40	55,39	57,53	59,78	60,84	63,20	65,68	68,12
Muži										
Počet obyvateľov	2 613 712	2 618 434	2 622 005	2 623 692	2 625 126	2 626 061	2 611 921	2 611 306	2 611 124	2 613 490
Veková skupina 0-14	610 853	595 837	579 568	563 558	546 979	530 207	515 164	499 103	483 608	470 702
Veková skupina 15-44	1 269 534	1 272 407	1 274 152	1 275 927	1 276 849	1 277 209	1 269 088	1 267 441	1 267 442	1 268 393
Veková skupina 45-64	505 395	519 577	534 363	550 185	566 265	582 897	596 237	612 907	627 568	640 412
Veková skupina 65+	227 930	230 613	233 922	234 022	235 033	235 748	231 432	231 855	232 506	233 983
Veková skupina 0-14 (%)	23,37	22,76	22,10	21,48	20,84	20,19	19,72	19,11	18,52	18,01
Veková skupina 15-44 (%)	48,57	48,59	48,59	48,63	48,64	48,64	48,59	48,54	48,54	48,53
Veková skupina 45-64 (%)	19,34	19,84	20,38	20,97	21,57	22,20	22,83	23,47	24,03	24,50
Veková skupina 65+ (%)	8,72	8,81	8,92	8,92	8,95	8,98	8,86	8,88	8,90	8,95
Priemerný vek	33,01	33,27	33,56	33,81	34,10	34,39	34,56	34,88	35,19	35,49
Index starnutia	37,31	38,70	40,36	41,53	42,97	44,46	44,92	46,45	48,08	49,71
Ženy										
Počet obyvateľov	2 754 078	2 760 498	2 765 645	2 769 690	2 773 531	2 776 486	2 767 030	2 767 855	2 768 929	2 771 332
Veková skupina 0-14	584 435	569 060	554 110	538 283	522 396	506 219	491 806	475 888	460 848	448 209
Veková skupina 15-44	1 237 552	1 239 891	1 241 205	1 242 031	1 242 664	1 241 838	1 235 329	1 233 493	1 232 782	1 232 919
Veková skupina 45-64	572 576	585 474	598 908	613 068	628 329	644 607	658 642	674 104	687 494	698 245
Veková skupina 65+	359 515	366 073	371 422	376 308	380 142	383 822	381 253	384 370	387 805	391 959
Veková skupina 0-14 (%)	21,22	20,61	20,04	19,43	18,84	18,23	17,77	17,19	16,64	16,17
Veková skupina 15-44 (%)	44,94	44,92	44,88	44,84	44,80	44,73	44,64	44,56	44,52	44,49
Veková skupina 45-64 (%)	20,79	21,21	21,66	22,13	22,65	23,22	23,80	24,35	24,83	25,20
Veková skupina 65+ (%)	13,05	13,26	13,43	13,59	13,71	13,82	13,78	13,89	14,01	14,14
Priemerný vek	35,98	36,27	36,55	36,86	37,16	37,47	37,65	38,02	38,34	38,66
Index starnutia	61,51	64,33	67,03	69,91	72,77	75,82	77,52	80,77	84,15	87,45

Veková štruktúra obyvateľstva významne ovplyvňuje fungovanie spoločnosti prakticky vo všetkých oblastiach. Svojím významom výrazne prevyšuje zmeny v počte obyvateľov, na ktoré sa všeobecne zameriava najväčšia pozornosť. Zmeny vo vekovom zložení obyvateľstva, ktoré pozorujeme v posledných desaťročiach a ktoré môžeme hodnotiť ako zrýchľujúci sa proces populačného starnutia, znamenajú veľkú výzvu pre spoločnosť, ktorá bude musieť prispôbiť celý svoj chod zvyšujúcemu sa počtu aj podielu starších a starých ľudí.

Zmeny vo vekovej štruktúre obyvateľstva sú lepšie viditeľné obvykle za dlhšie časové obdobie. V porovnaní s polovicou 20. storočia sa výrazne zmenili reprodukčné charakteristiky obyvateľstva – znížila sa úmrtnosť a znížila sa pôrodnosť. V dôsledku tohto vývoja populácia na Slovensku zoslarla. Priemerný vek obyvateľstva sa zvýšil o 7 rokov a index starnutia sa zvýšil trojnásobne. Počet 100 a viacročných osôb tvoril v roku 1950 len asi desatinu súčasného počtu. Je zrejme, že proces populačného starnutia má zrýchľujúcu sa tendenciu. Túto skutočnosť dokumentuje aj vývoj za posledných 10 rokov. Až 37% zo zvýšenia priemerného veku obyvateľstva od roku 1950 a 42% zo zvýšenia indexu starnutia pripadá práve na obdobie po roku 1995.

Graf 8.1 Vekové zloženie obyvateľstva SR v roku 1995 a 2004

bude v najbližších rokoch zvyšovať, a tým sa rozšíri aj základňa vekovej pyramídy. Pri celkovom vývoji plodnosti je však zrejme, že novovznikajúca populačná vlna nedosiahne silu predchádzajúcich dvoch. To znamená, že okrem starnutia sa pravdepodobne zachová aj druhá charakteristická črta vekového zloženia obyvateľstva na Slovensku a tou je nerovnomernosť.

Hlavné vekové skupiny

Zastúpenie hlavných vekových skupín¹⁷ v populácii sa mení len pozvoľna, nakoľko ide o relatívne široké vekové intervaly. Aj prostredníctvom nich však môžeme sledovať pokračujúci proces starnutia obyvateľstva aj jeho zrýchľovanie.

Podiel detskej zložky bol v polovici 90. rokov nad hranicou 20% z celkového počtu obyvateľov, v súčasnosti sa už priblížil veľmi tesne ku hranici 17%, čo znamená zníženie o 33%. Ide o historicky najmenší podiel obyvateľov do 15 rokov na Slovensku. Až do roku 2003 sa medziročný pokles pohyboval v rozpätí 0,6 až 0,8 percentuálneho bodu. V dôsledku zastavenia poklesu pôrodnosti mal pokles za posledný rok už len hodnotu 0,5 bodu.

Obyvateľstvo v reprodukčnom veku si za posledných 10 rokov zachováva stabilný podiel v populácii na úrovni 46%, čo v absolútnom vyjadrení znamená po roku 2000 pokles zhruba o 18 tisíc osôb.

Najväčšie prírastky po roku 1995 (v absolútnom aj relatívnom vyjadrení), zaznamenala veková skupina 45 až 64 ročných (zvýšenie o 270 tisíc osôb, resp. o 4,8 percentuálneho bodu). Veľkosť tejto vekovej skupiny v pozitívnom smere ovplyvňujú početne silné generácie narodené po druhej svetovej vojne a v 50. rokoch 20. storočia ako aj skutočnosť, že slabšie vekové ročníky narodené v 60. rokoch 20. storočia zatiaľ nedosiahli poreprodukčný vek.

¹⁷ Hlavné vekové skupiny sú vymedzené vzhľadom na proces reprodukcie – predreprodukčná (0-14 rokov), reprodukčná (15-44 rokov), poreprodukčná-produktívna (45-64 rokov), poreprodukčná-poproduktívna (65 a viac rokov).

Nerovnomernosť vo vekovej pyramíde, spôsobená prvou svetovou vojnou, už prakticky stratila na význame a obyvateľstvo vo veku 60 až 85 rokov má relatívne rovnomerný vývoj. Nerovnomernosť vo vekovej štruktúre obyvateľstva SR sú spojené s vývojom po druhej svetovej vojne. Veková štruktúra obyvateľstva vo veku 25 až 60 rokov je ovplyvnená dvoma populačnými vlnami (povojnovou a zo 70. rokov). Obdobie medzi týmito populačnými vlnami je charakteristické menším počtom narodených, a tým aj slabšími populačnými ročníkmi vo veku od 35 do 45 rokov.

Pokles počtu narodených od konca 70. rokov 20. storočia má za následok znižujúce sa počty obyvateľov vo veku do 25 rokov. Stále užšia základňa vekovej pyramídy dosiahla zatiaľ svoje minimum v roku 2003. Súčasný náznak obratu vo vývoji pôrodnosti možno hodnotiť ako základ pre novú populačnú vlnu, ktorá prišla s určitým oneskorením (kvôli zvyšujúcemu sa priemernému veku pri pôrode). Vo veku 25 až 29 rokov, čo je v súčasnosti vek najvyššej plodnosti, sa nachádzajú silné populačné ročníky. Je preto pravdepodobné, že počet narodených sa

Napriek tomu, že proces starnutia pokračuje zrýchleným tempom, počet aj podiel obyvateľov vo veku 65 rokov a viac sa zvyšuje len pomaly. Za posledných 10 rokov sa zvýšil o 0,7 percentuálneho bodu, resp. o 38 tisíc osôb, čo znamená nárast o 6,2 %. Na relatívne nízkej početnosti tejto vekovej skupiny sa podieľajú slabé ročníky narodené počas prvej svetovej vojny, ktoré v súčasnosti ovplyvňujú početnosť najstaršieho obyvateľstva vo veku nad 85 rokov ako aj osoby narodené počas hospodárskej krízy v 30. rokoch, ktoré majú zas za následok nízku početnosť vo vekovej skupine 60-64 rokov. Aj keď je prírastok obyvateľov v poproduktívnej vekovej skupine relatívne nízky, súčasné počty obyvateľov vo veku 65 rokov a viac znamenajú historické maximá dosiahnuté na Slovensku.

Detská zložka obyvateľstva

Tab. 8.2 Veková štruktúra obyvateľstva vo veku do 15 rokov

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Počet osôb										
Spolu	1 195 288	1 164 897	1 133 678	1 101 841	1 069 375	1 036 426	1 006 970	974 991	944 456	918 911
0	60 843	59 594	58 609	57 157	55 831	54 741	50 861	50 519	51 384	53 451
1-4	289 226	272 537	258 229	244 356	235 808	230 835	223 787	216 754	210 819	206 523
5-9	401 231	394 369	386 592	378 337	366 407	349 770	332 869	316 888	301 123	290 946
10-14	443 988	438 397	430 248	421 991	411 329	401 080	399 453	390 830	381 130	367 991
Podiel na celkovom počte obyvateľov (%)										
Spolu	22,27	21,66	21,04	20,43	19,81	19,18	18,72	18,13	17,55	17,06
0	1,13	1,11	1,09	1,06	1,03	1,01	0,95	0,94	0,96	0,99
1-4	5,39	5,07	4,79	4,53	4,37	4,27	4,16	4,03	3,92	3,84
5-9	7,47	7,33	7,18	7,01	6,79	6,47	6,19	5,89	5,60	5,40
10-14	8,27	8,15	7,99	7,82	7,62	7,42	7,43	7,27	7,08	6,83

Detská zložka obyvateľstva sa v roku 2004 dostala na historicky najnižšie hodnoty (919 tisíc osôb resp. 17% z celkového počtu obyvateľov). Vývoj počtu 0-ročných ovplyvňuje hlavne vývoj počtu živonarodených detí, nakoľko úmrtnosť v prvom roku života je pomerne stabilná. Preto sa po dlhoročnom poklese v roku 2003 počet 0-ročných zvýšil (podobne ako počet živonarodených). Ostatné vekové skupiny v detskej zložke populácie zatiaľ zastavením poklesu pôrodnosti nemohli byť ovplyvnené, naopak, ovplyvnené boli poklesom pôrodnosti po roku 1990. Preto sa ich počet aj podiel na celkovom počte obyvateľov znižuje počas celého sledovaného obdobia. Neustále sa znižujúce počty živonarodených spôsobili, že čím viac sa vek obyvateľstva blíži k nule, tým je početnosť príslušnej vekovej skupiny nižšia.

Obyvateľstvo v poproduktívnom veku

Tab. 8.3 Veková štruktúra obyvateľstva vo veku 65 rokov a viac

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Počet osôb										
Spolu	587 445	596 686	605 344	610 330	615 175	619 570	612 685	616 225	620 311	625 942
65-69	209 918	210 018	210 824	208 390	205 300	201 881	195 771	191 411	190 646	192 136
70-74	181 378	179 638	177 306	174 666	174 885	176 285	174 766	176 191	174 922	172 768
75-79	83 384	99 971	116 736	132 065	135 335	137 300	135 360	134 082	133 094	133 631
80-84	68 923	61 734	53 813	45 937	48 492	54 563	64 638	75 556	85 596	88 272
85+	43 842	45 325	46 665	49 272	51 163	49 541	42 150	38 985	36 053	39 135
Podiel na celkovom počte obyvateľov (%)										
Spolu	10,94	11,09	11,24	11,32	11,39	11,47	11,39	11,46	11,53	11,62
65-69	3,91	3,90	3,91	3,86	3,80	3,74	3,64	3,56	3,54	3,57
70-74	3,38	3,34	3,29	3,24	3,24	3,26	3,25	3,28	3,25	3,21
75-79	1,55	1,86	2,17	2,45	2,51	2,54	2,52	2,49	2,47	2,48
80-84	1,28	1,15	1,00	0,85	0,90	1,01	1,20	1,40	1,59	1,64
85+	0,82	0,84	0,87	0,91	0,95	0,92	0,78	0,72	0,67	0,73

Vývoj na hornom konci vekového spektra je celkom opačný ako u detskej zložky obyvateľstva. Počet aj podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku sa neustále zvyšuje. Spôsobuje to predovšetkým vývoj obyvateľstva vo veku nad 75 rokov, nakoľko vývoj vo vekovej skupine 70-74 rokov možno označiť za stagnáciu a vo vekovej skupine 65-

69 rokov sa dokonca počet obyvateľov mierne znížil (v tejto vekovej skupine sa v súčasnosti nachádzajú slabé populačné ročníky narodené v 30. rokoch 20. storočia). Nakoľko viaceré slabšie populačné ročníky tvoria súčasť tejto vekovej skupiny, je zvýšenie počtu obyvateľov vo veku 65 a viac rokov relatívne malé. Zvýšená pozornosť sa venuje obyvateľstvu vo veku 85 a viac rokov, pretože v tejto skupine sa výrazne zvyšuje podiel obyvateľov so zdravotnými problémami, a tých, ktorí sú odkázaní na pomoc. Po roku 1999 sa stúpajúci počet aj podiel najstarších obyvateľov dočasne prerušil, od roku 2004 však už znovu pokračuje nárast. Dôvodom spomínaného krátkeho prerušenia tohto stúpajúceho trendu bol prechod slabých ročníkov narodených po prvej svetovej vojne do tejto najstaršej vekovej skupiny.

Zaťaženie produktívneho obyvateľstva neproduktívnym

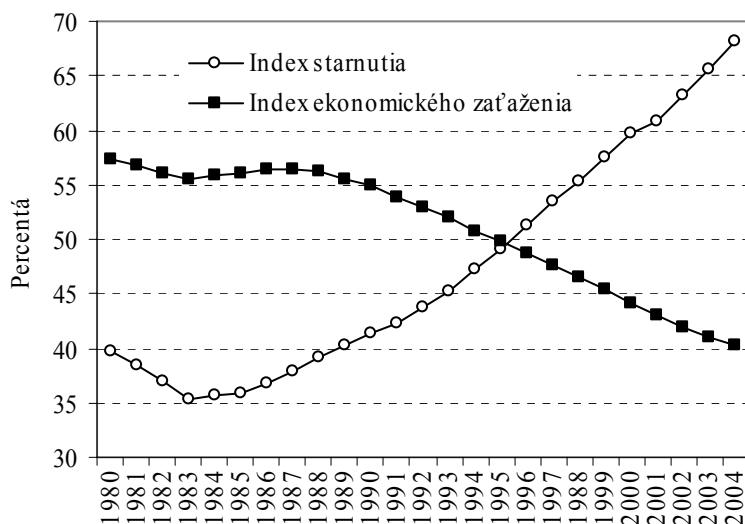
Tab. 8.4 Zaťaženie produktívneho obyvateľstva neproduktívnym

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Index závislosti mladých	33,3	32,2	31,1	29,9	28,8	27,7	26,8	25,7	24,8	23,9
Index závislosti starých	16,4	16,5	16,6	16,6	16,6	16,5	16,3	16,3	16,3	16,3
Index ekonomického zaťaženia	49,7	48,7	47,7	46,5	45,4	44,2	43,1	42,0	41,0	40,2

V roku 2004 pripadalo na 100 obyvateľov v produktívnom veku zhruba 24 obyvateľov v predproduktívnom veku (0-14 rokov) a 16 obyvateľov v poproduktívnom veku (65 a viac rokov), spolu teda 40 neproduktívnych obyvateľov na 100 produktívnych. Ide o najnižšiu hodnotu ekonomického zaťaženia za posledné desaťročia, ktorá je spôsobená znižujúcimi sa počtami živonarodených detí a relatívne nízkymi prírastkami staršieho obyvateľstva. Nakoľko v populácii je viac zastúpená detská zložka obyvateľstva ako poproduktívna, je aj zaťaženie mladým obyvateľstvom väčšie ako zaťaženie starým obyvateľstvom. Rozdiel sa však neustále znižuje. Svedčia o tom aj rozdielne trendy indexov závislosti mladých a starých. V roku 1995 tvorilo zaťaženie mladým obyvateľstvom 67% celkového ekonomického zaťaženia, zvyšných 33% pripadalo na obyvateľstvo vo veku 65 rokov a viac. Do roku 2004 sa zaťaženie mladým obyvateľstvom znížilo na 59% a zaťaženie starším obyvateľstvom zvýšilo na 41%.

Starnutie obyvateľstva

Graf 8.2 Starnutie a ekonomické zaťaženie obyvateľstva

Všetky zmeny vo vekovej štruktúre obyvateľstva, ktoré v súčasnosti prebiehajú, môžeme zhrnúť pod spoločné označenie - populačné starnutie. Proces populačného starnutia je dôsledkom vývoja v dolnej aj hornej časti vekovej pyramídy. Nízka pôrodnosť oslabuje detskú zložku populácie a znižujúca sa úmrtnosť predlžuje ľudský život a posilňuje staršiu zložku populácie. Súbeh týchto dvoch faktorov zrýchľuje proces starnutia obyvateľstva.

O pokračujúcom starnutí obyvateľstva vypovedá aj priemerný vek a index starnutia. Obidve charakteristiky zaznamenávajú dlhodobý rast, ktorý sa postupne zrýchľuje. Súčasnú hodnotu priemerného veku aj indexu starnutia sú na Slovensku historicky najvyššie. Napriek tomu, že 10 rokov nie je dlhé obdobie na skúmanie zmien vo vekovej štruktúre

obyvateľstva, posun v procese starnutia je viditeľný. Od roku 1995 sa priemerný vek obyvateľstva sa zvýšil o 2,6 roka, t.j. o 7,5%. Na 100 obyvateľov do 15 rokov pripadá v súčasnosti 68 obyvateľov vo veku 65 rokov a viac (v roku 1995 to bolo „len“ necelých 50 obyvateľov). To znamená, že index starnutia sa za posledných 10 rokov zvýšil o 38,6%.

V dôsledku mužskej nadúmrtnosti v staršom obyvateľstve prevládajú ženy, pričom so zvyšujúcim sa vekom ich prevaha v populácii rastie. To znamená, že ženská časť populácie je staršia ako mužská. Priemerný vek žien na Slovensku je v súčasnosti o viac ako 3 roky vyšší ako u mužov a index starnutia je vyšší o 76%, pričom rozdiely v obidvoch charakteristikách neustále narastajú.

Tab. 8.5 Vývoj priemerného veku obyvateľstva v hlavných vekových skupinách

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
0-14	7,95	8,01	8,06	8,10	8,12	8,13	8,19	8,20	8,19	8,14
15-64	37,00	37,04	37,09	37,17	37,27	37,39	37,49	37,65	37,81	37,99
65+	73,65	73,70	73,73	73,86	73,97	74,08	74,08	74,20	74,31	74,39

Proces starnutia prebieha vo všetkých vekových skupinách obyvateľstva. To, že počet živonarodených sa až do roku 2003 znižoval, dokumentuje aj zvyšujúci sa priemerný vek v detskej zložke obyvateľstva 0-14 ročného, ktorý sa zastavil až v posledných dvoch rokoch. U produktívneho obyvateľstva je starnutie spôsobené posúvaním početnejších populačných ročníkov do vyššieho veku a ich nahradzovanie slabšími populačnými ročníkmi. Silné povojnové populačné ročníky sa priblížili k dôchodkovému veku a silné populačné ročníky zo 70. rokov pomaly začínajú opúšťať vek najvyššej plodnosti. Naopak do produktívneho veku prichádzajú stále slabšie populačné ročníky narodené v 80. a 90. rokoch. Skutočnosť, že silné populačné ročníky, ktoré sú v súčasnosti vo veku 25 rokov a viac sú nahradzované stále menej početnými populačnými ročníkmi spôsobuje, že proces populačného starnutia v tejto vekovej skupine sa neustále zrýchľuje. U najstaršieho obyvateľstva sa priemerný vek zvyšuje zatiaľ len v dôsledku znižovania úmrtnosti a predlžovania ľudského života, nakoľko silné populačné ročníky zatiaľ neprešli do poproduktívneho veku.

9. Medzinárodné porovnanie

Tab. 9.1 Základné reprodukčné charakteristiky vo svete v roku 2003

	Svet	Vyspelé krajiny	Rozvojové krajiny	EU 25	EU 15
Počet obyvateľov (v mil.)	6228,6	1199,1	5029,5	453,1	378,7
Úhrnná plodnosť	2,67	1,59	2,93	1,46	1,50
Dojčenská úmrtnosť	52,1	8,7	57,2	4,8	4,5
Stredná dĺžka života pri narodení - muži*	62,2	72,5	61,0	74,7	75,7
Stredná dĺžka života pri narodení - ženy*	65,4	79,4	63,8	81,0	81,6

* rok 2001

V dôsledku rozdielov v historických a kultúrnych tradíciách, v geopolitickom vývoji aj v životnej úrovni vznikajú medzi jednotlivými svetovými regiónmi veľké rozdiely v reprodukčnom a rodinnom správaní, ktoré majú za následok rozdiely vo vývoji počtu a štruktúry obyvateľov a rodín. Veľké rozdiely v populačnom vývoji medzi jednotlivými časťami sveta spôsobujú, že z celosvetového pohľadu sa Európa javí ako relatívne homogénny región.

Pri detailnejšom pohľade na Európu, zistíme, že rozdiely medzi jednotlivými krajinami nie sú vôbec zanedbateľné, a to, čo sa z celosvetového hľadiska javí ako veľmi podobné, v skutočnosti až také podobné nie je. V zásade možno v Európe vyčleniť 4 regióny s podobným demografickým vývojom – západná Európa, severná Európa, južná Európa a východná Európa. V jednotlivých európskych regiónoch pôsobí zjednocujúco historická a geografická blízkosť a často aj príbuznosť politických a sociálno-ekonomických systémov. Samozrejme v konečnom dôsledku má každá krajina svoje špecifiká, ktoré ju vyčleňujú aj v rámci jednotlivých subregiónov.

Tab. 9.2: Vybrané demografické charakteristiky v strednej Európe

	SR	ČR	Maďarsko	Poľsko	Rakúsko	Slovensko
	1995					
Úhrnná sobášnosť (ženy)	0,58	0,50	0,56	0,67	0,57	0,51
Priemerný vek pri prvom sobáši (ženy)	22,6	22,7	22,9	23,1	26,1	25,1
Úhrnná rozvodovosť	0,24	0,38	0,34	0,14	0,38	0,14
Úhrnná plodnosť	1,52	1,28	1,57	1,62	1,42	1,29
Priemerný vek žien pri prvom pôrode	23,0	23,3	23,8	23,8	25,7	24,9
Narodení mimo manželstva (%)	12,6	15,6	20,7	9,5	27,4	29,8
Stredná dĺžka života pri narodení - muži	68,4	69,7	65,4	67,6	73,3	70,8
Stredná dĺžka života pri narodení - ženy	75,4	76,7	74,7	76,3	79,9	78,3
Dojčenská úmrtnosť	10,9	7,5	10,6	13,4	5,4	5,5
Miera prirodzeného prírastku (%)	0,16	-0,21	-0,32	0,12	0,09	0,00
Miera migračného salda (%)	0,05	0,10	0,17	-0,05	0,03	0,04
Miera rastu obyvateľstva (%)	0,21	-0,11	-0,15	0,07	0,12	0,04
Index starnutia (65+/0-14)*	51,2	75,3	80,7	52,4	88,3	73,3
	2003					
Úhrnná sobášnosť (ženy)	0,50	0,45	0,47	0,58	0,51	0,42
Priemerný vek pri prvom sobáši (ženy)	25,0	25,7	26,0	24,3	27,7	27,5
Úhrnná rozvodovosť	0,32	0,48	0,42	0,20	0,43	0,24
Úhrnná plodnosť	1,20	1,18	1,28	1,22	1,38	1,20
Priemerný vek žien pri prvom pôrode	24,9	25,9	26,1	24,9	26,9	27,3
Narodení mimo manželstva (%)	23,3	28,5	32,3	15,8	35,3	42,5
Stredná dĺžka života pri narodení - muži	69,8	72,0	68,3	70,4	75,9	73,2
Stredná dĺžka života pri narodení - ženy	77,8	78,5	76,5	78,7	81,6	80,7
Dojčenská úmrtnosť	4,5	3,9	7,3	7,0	4,0	7,8
Miera prirodzeného prírastku (%)	-0,01	-0,17	-0,41	-0,04	0,00	-0,11
Miera migračného salda (%)	0,03	0,25	0,15	-0,04	0,45	0,18
Miera rastu obyvateľstva (%)	0,02	0,08	-0,26	-0,08	0,45	0,07
Index starnutia (65+/0-14)	65,7	91,6	97,6	75,2	95,2	103,0

* údaje za rok 1996

Slovensko svojim reprodukčným správaním patrí do východoeurópskeho regiónu, ktorý je aj po demografickej stránke najmenej homogénnym európskym regiónom. Spája krajiny so stredoeurópskou aj východoeurópskou tradíciou.

ciou, rôzne zasiahnuté komunistickým režimom a rozdielne zapojené do európskej integrácie. Niektoré krajiny v tomto regióne sa už svojím reprodukčným správaním veľmi priblížili západnej Európe, niektoré sú od nej značne vzdialené. Vo všeobecnosti platí, že čím ďalej na východ, tým sú rozdiely väčšie. S postupujúcou transformáciou sa rozdiely medzi jednotlivými krajinami znižujú, hoci vo viacerých postkomunistických krajinách priniesla transformácia (pravdepodobne dočasne) aj niektoré extrémne hodnoty (hlavne vo vývoji sobášnosti a plodnosti). Definitívnejší obraz o demografickej situácii v Európe si bude možné utvoriť až po skončení transformácie a prebehnutí niektorých kompenzačných demografických procesov.

Pre Slovensko je zaujímavý aj pohľad na stredoeurópsky región, ktorý spája krajiny so spoločnou históriou, blízkou mentalitou a prelínajúcim sa populačným priestorom. Patrí sem Rakúsko, ktoré je z demografického hľadiska súčasťou západnej Európy a päť postkomunistických krajín, ktoré sa svojím reprodukčným správaním najviac priblížili západoeurópskemu demografickému modelu.

Pri pohľade na demografické charakteristiky môžeme konštatovať, že v strednej Európe vznikli tri dvojice krajín. Slovensko sa najviac priblížilo k západoeurópskemu reprodukčnému modelu a spolu s Rakúskom tvorí prvú dvojicu. Druhou dvojicou je Poľsko a Slovensko, ktoré si zachovali najviac prvkov zo starého reprodukčného modelu. Česko a Maďarsko sa nachádzajú zhruba uprostred.

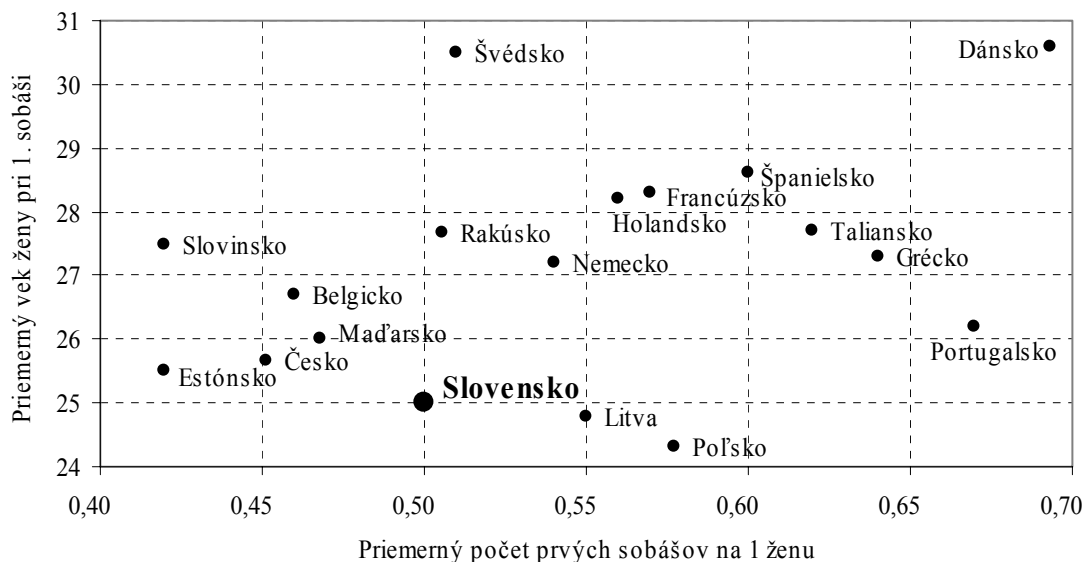
Demografická situácia v Európskej únii

Po rozšírení na 25 členských krajín je európska únia rôznorodejšia. Platí to aj po demografickej stránke, aj keď postupom času sa rozdiely v reprodukčnom správaní znižujú. V súčasnej demografickej situácii ešte stále doznievajú vplyvy 40-ročného povojnového rozdelenia Európy a následného transformačného procesu v postkomunistických krajinách, ktorý sa začal na prelome 80. a 90. rokov 20. storočia a trvá prakticky až po súčasnosť.

Sobášnosť a rozvodovosť

Sobáše a rozvodové správanie obyvateľstva úzko súvisí s národnými a kultúrnymi tradíciami a ovplyvňujú ho aj rozdielne právne normy v jednotlivých krajinách. Súčasný rozdiel v sobášnosti a rozvodovosti (hlavne medzi starými a novými členskými krajinami EÚ) sú aj dôsledkom rozdielneho prístupu k sobášom a rozvodom, ktoré existovali v politicky rozdelenej Európe ako reakcia na rozdielnú spoločenskú situáciu.

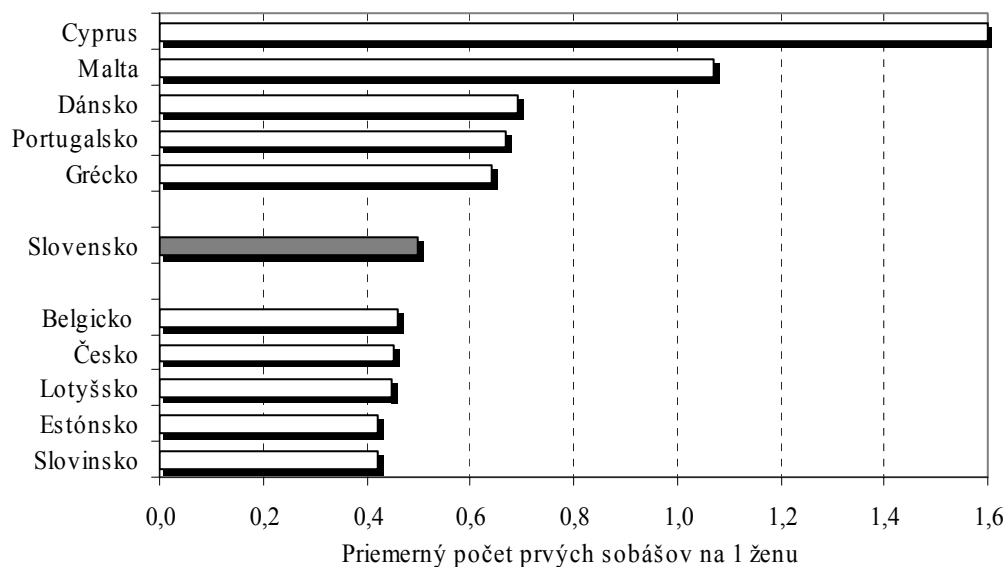
Graf 9.1 Sobáše správanie vo vybraných krajinách EÚ v roku 2003

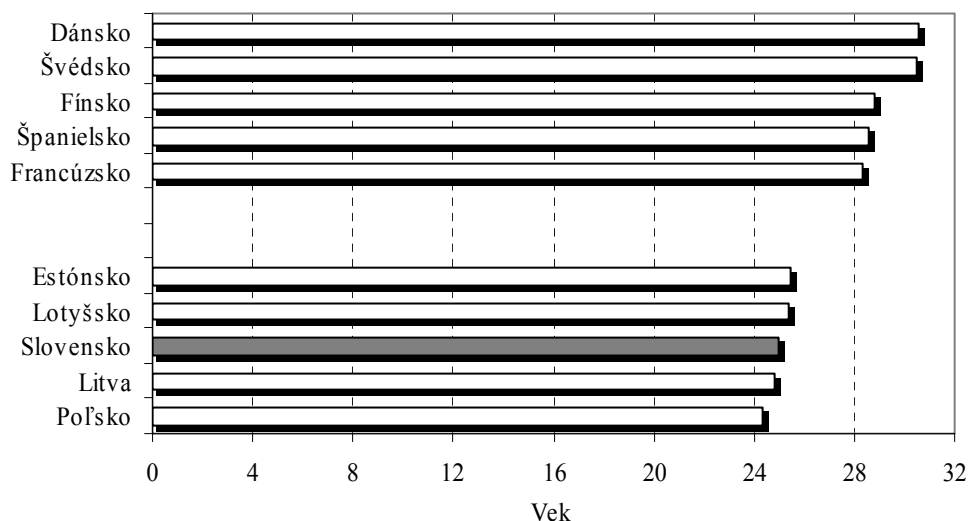
Vo všeobecnosti možno konštatovať, že úroveň sobášnosti v starých členských krajinách EÚ je pomerne stabilizovaná a v nových členských krajinách sa pokles zastavil a vo väčšine prípadov sme v súčasnosti svedkami kompenzačného zvyšovania sobášnosti v dôsledku realizácie odložených sobášov. Všeobecným trendom v celej EÚ je pokračujúce zvyšovanie priemerného veku pri prvom sobáši, ktoré je vzhľadom na minulý vývoj a súčasnú úroveň celkom logicky intenzívnejšie v nových členských krajinách. Aj v súčasnom období zostávajú zachované určité rozdiely, ktoré pochádzajú ešte z obdobia politicky rozdelenej Európy, pre ktorú boli charakteristické dva rozdielne modely reprodukčného a rodinného správania. Väčšina postkomunistických krajín má v súčasnosti nízku úroveň sobášnosti (s výnimkou Litvy a Poľska) a nízky priemerný vek pri prvom sobáši (s výnimkou Slovinska). Staré členské krajiny majú vyššiu úroveň sobášnosti (s výnimkou Belgicka, Švédska a Rakúska) a ich obyvateľstvo uzatvá-

ra manželstvo v priemere vo vyššom veku (s výnimkou Portugalska a Belgicka). Medzi starými členskými krajinami môžeme vyčleniť skupinu juhoeurópskych krajín, ktoré majú relatívne vysokú sobášnosť pri rozdielnom období uzatvárania manželstiev. V Portugalsku je priemerný vek pri prvom sobáši zhruba na úrovni stredoeurópskych krajín, v Grécku, Taliansku a Španielsku na úrovni západnej Európy.

Graf 9.2 Krajiny EÚ s najvyššou a najnižšou sobášnosťou v roku 2003

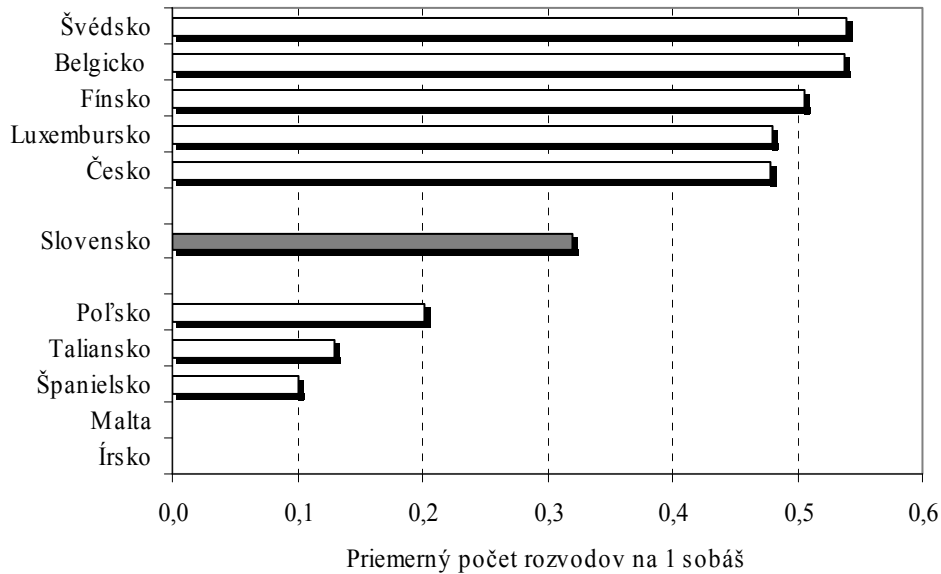

Graf 9.3 Krajiny EÚ s najvyšším a najnižším priemerným vekom pri 1. sobáši v roku 2003

Keď neberieme do úvahy extrémne vysokú sobášnosť na Malte a predovšetkým na Cypre, v ostatných krajinách EÚ nie sú rozdiely príliš veľké. Medzi Dánskom na treťom mieste a Slovinskom na poslednom je rozdiel v úrovni sobášnosti 64%, čo v porovnaní s ostatnými demografickými procesmi nie je veľký rozdiel. Do skupiny s relatívne vysokou sobášnosťou (avšak podstatne nižšou ako v spomínaných dvoch krajinách) môžeme zaradiť okrem Dánska aj Portugalsko, Grécko a Taliansko. Najnižšiu sobášnosť v EÚ majú okrem Slovinska aj Estónsko, Lotyšsko a Česko. Vo všeobecnosti platí, že najvyššia sobášnosť v EÚ je v súčasnosti na juhu a na severe (s výnimkou Švédska) a najnižšia na východe (s výnimkou Poľska a Litvy). Medzi krajiny s najnižšou sobášnosťou v EÚ sa k viacerým východoeurópskym krajinám zaradilo Belgicko a Luxembursko.

Graf 9.4 Krajiny EÚ s najvyššou a najnižšou rozvodovosťou v roku 2003

Medzinárodnú porovnateľnosť údajov o rozvodovosti sťažuje nielen rozdielna legislatíva, ale aj meniacia sa hodnotová orientácia obyvateľstva a zvyšujúci sa podiel spolužití bez sobáša, o rozpade ktorých neexistuje žiadna evidencia. Vysokú rozvodovosť vo väčšine krajín EÚ možno hodnotiť ako súčasť procesov presadzovania slobodnej voľby vo všetkých sférach života, reprodukčné a rodinné správanie nevynímajúc. Tieto procesy sú korigované, resp. zoslabované v niektorých krajinách hlavne religiozitou obyvateľstva a väčším vplyvom cirkvi, ktoré majú odraz aj v príslušnej legislatíve. Rozvodové správanie v Európe je napriek mierne sa zvyšujúcej úrovni stabilné a zmeny v politickom vývoji na konci 20. storočia ho ovplyvnili len nepatrne. Rozdiely v úrovni rozvodovosti medzi jednotlivými krajinami EÚ sú značné, podstatne väčšie ako v prípade sobášnosti. Na jednej strane sú krajiny ako Švédsko, Belgicko a Fínsko, kde sa rozvádza viac ako polovica manželstiev, na druhej strane Malta a Írsko, kde rozvody neexistujú. Ku krajinám s vysokou rozvodovosťou môžeme zaradiť ešte Česko, Estónsko a Dánsko, kde na jeden sobáš pripadá viac ako 0,45 rozvodu. Naopak nízka rozvodovosť (pod 0,25 rozvodu na 100 sobáš) je vo všetkých juhoeurópskych členských krajinách EÚ a v Poľsku.

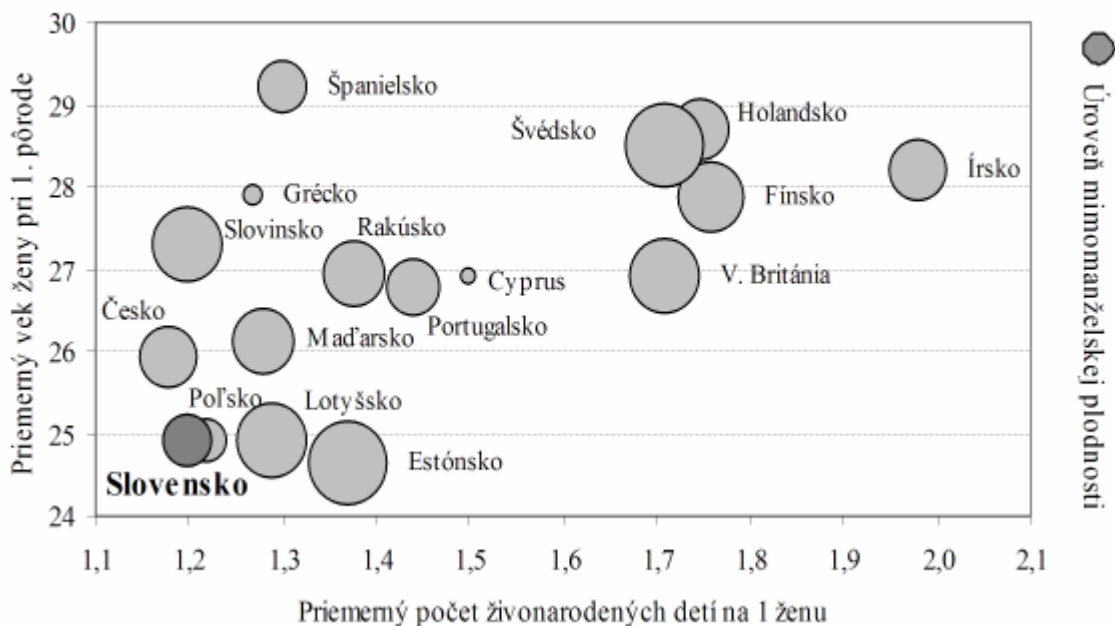
Pôrodnosť

Vývoju pôrodnosti sa vo vyspelých krajinách venuje v súčasnosti značná pozornosť a to hlavne kvôli jej nízkej úrovni. V žiadnej z členských krajín EÚ nedosahuje plodnosť hranicu jednoduchšej reprodukcie. Rozdiely v úrovni plodnosti a časovaní pôrodov medzi členskými krajinami EÚ sú predovšetkým dôsledkom politického rozdelenia Európy v druhej polovici 20. storočia a z neho vyplývajúcich rozdielnych spoločenských pomerov a životného štýlu. Spoločenská transformácia, ktorá v postkomunistických krajinách začala po páde železnej opony, vlastne len dovŕšila rozdielny vývoj plodnosti v bývalých politických blokoch.

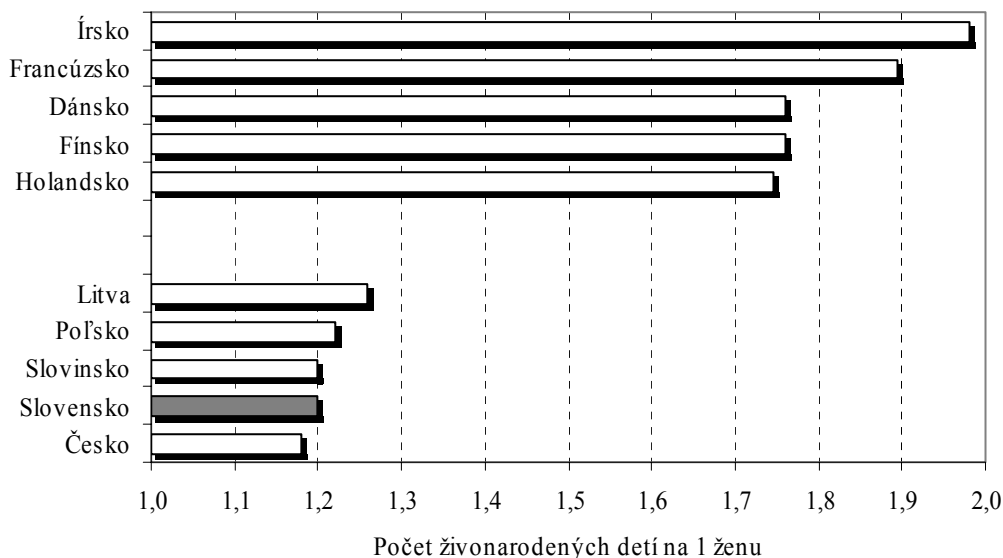
Z hľadiska úrovne plodnosti môžeme členské krajiny rozdeliť na dve skupiny – severské a západoeurópske krajiny s plodnosťou nad 1,5 dieťaťa na 1 ženu počas celého reprodukčného obdobia a juhoeurópske a východoeurópske s plodnosťou pod touto hranicou. Skupina s nižšou plodnosťou je početnejšia, okrem členských krajín s juhu na východu Európy do nej patria aj Rakúsko a Nemecko. Najnižšiu plodnosť v EÚ majú postkomunistické krajiny, pričom do poslednej trojice patrí spolu s Českom a Slovinskom aj Slovensko. Menej početnú skupinu krajín s úhrnnou plodnosťou od 1,5 do 1,9 vedie Írsko nasledované Francúzskom, ktoré zostáva krajinou s najvyšším prírastkom plodnosti za posledné roky. Ďalej s určitým odstupom nasledujú severské krajiny spolu s Holandskom a Veľkou Britániou.

Aj čo sa týka veku pri prvom pôrode, môžeme vyčleniť dve skupiny krajín, pričom zvyšovanie priemerného veku pri pôrode je celoeurópsky trend. Do skupiny s nižším priemerným vekom žien pri prvom pôrode (pod 26 rokov) patria výlučne postkomunistické krajiny (vrátane Slovenska ale bez Slovinska). Vo všetkých ostatných krajinách EÚ rodia ženy svoje prvé dieťa v priemere vo veku viac ako 26 rokov, pričom v niektorých krajinách (Španielsko, Holandsko, Luxembursko) sa hodnota priemerného veku priblížila k tridsiatke. Rozdiel medzi krajinami s najvyšším a najnižším vekom žien pri prvom pôrode (Španielsko, Estónsko) je viac ako 4,5 roka.

Graf 9.5 Fertilné správanie vo vybraných krajinách EÚ v roku 2003

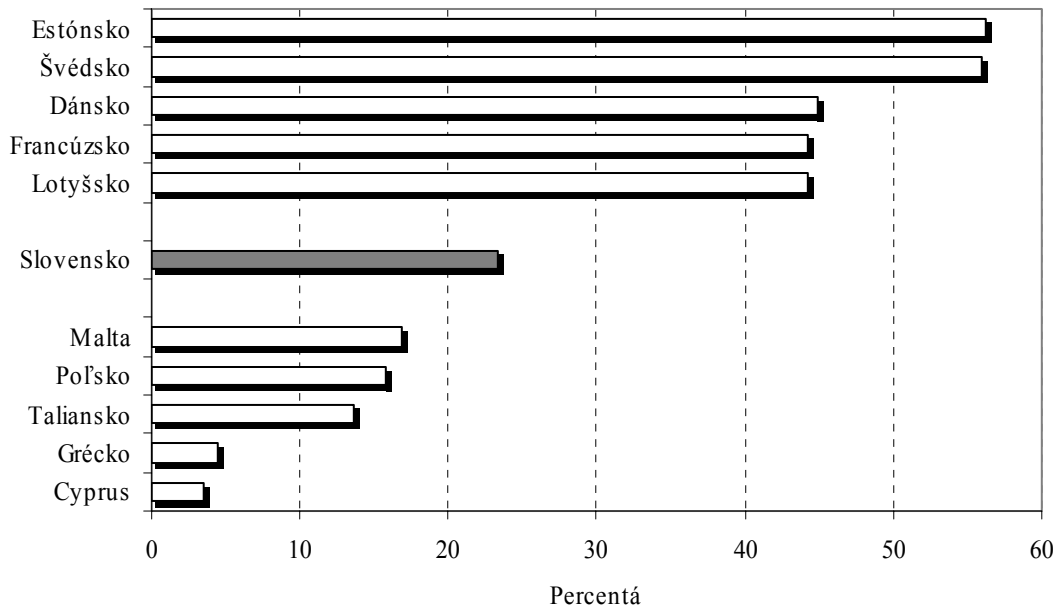

Graf 9.6 Krajiny EÚ s najvyššou a najnižšou plodnosťou v roku 2003

Až na malé výnimky môžeme konštatovať, že podiel detí narodených mimo manželstva sa v krajinách EÚ zvyšuje. Rozdiely medzi jednotlivými krajinami zostávajú výrazné, pričom politické rozdelenie Európy z minulosti hrá v tomto prípade menej významnú úlohu. Skôr ide o vplyv kultúrnych a religióznych faktorov. Nízka mimomanželská plodnosť je v krajinách s vysokou religiozitou a tradične väčším vplyvom cirkvi, to znamená v Poľsku a v juhoeurópskych krajinách Cyprus, Grécko, Taliansko a Malta. V týchto krajinách podiel detí narodených mimo manželstva nepresahuje 17%. Vo väčšine stredoeurópskych a niektorých západoeurópskych krajinách sa podiel narodených mimo manželstva pohybuje od 20% do 35%. Z juhoeurópskych krajín patria do tejto skupiny Španielsko a Portugalsko. Tradične najvyššia mimomanželská plodnosť je v severských a pobaltských krajinách (s výnimkou Litvy). Do tejto skupiny patrí aj Francúzsko a Slovinsko. Priepastný rozdiel medzi krajinami s najvyšším a najnižším podielom narodených mimo manželstva (16-násobok v Estónsku v porovnaní s Cyprom), je spôsobený veľmi nízkou úrovňou mimomanželskej plodnosti na Cypre.

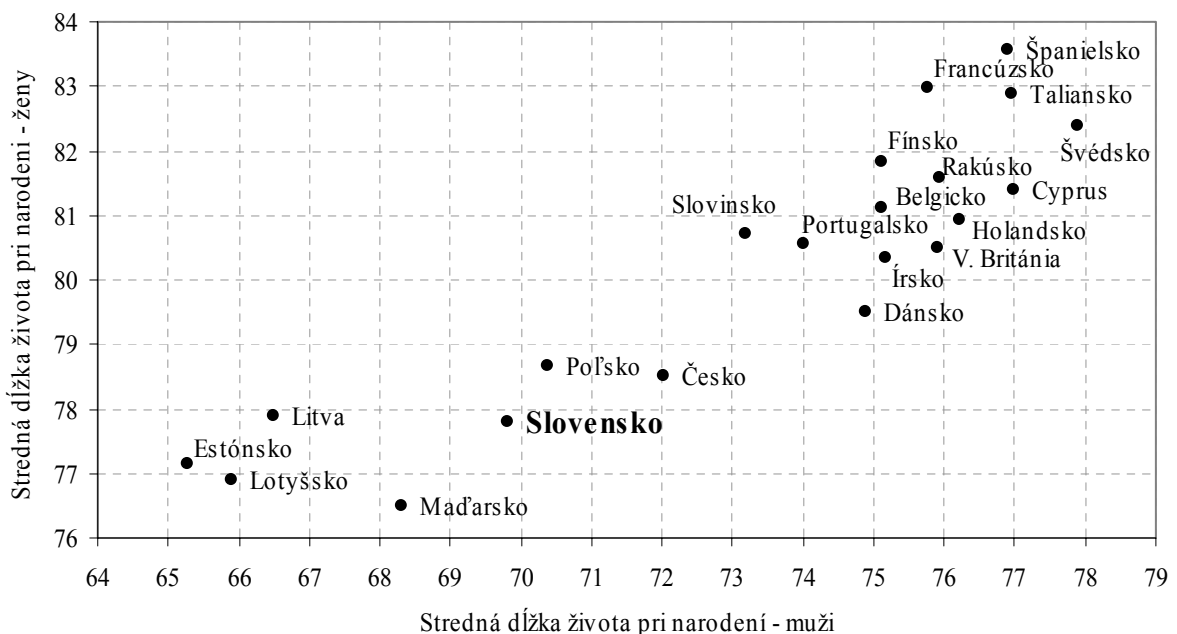
Graf 9.7 Krajiny EÚ s najvyšším a najnižším podielom narodených mimo manželstva v roku 2003

Úmrtnosť

V úmrtnosti sa najviac zachovali rozdiely z minulosti medzi „západom“ a „východom“. S odstupom vyššia úmrtnosť a z nej vyplývajúca kratšia stredná dĺžka života pri narodení u oboch pohlaví je v postkomunistických krajinách. Jedinou výnimkou je Slovensko, ktoré sa dokázalo zaradiť medzi krajiny západnej, severnej a južnej Európy (hlavne čo sa týka úmrtnosti žien). Úmrtnosť má značnú zotrvačnosť a veľké rozdiely, ktoré vznikli hlavne počas druhej polovice 20. storočia, sa vyrovnávajú len postupne.

Graf 9.8 Úmrtnostné pomery vo vybraných krajinách EÚ v roku 2003

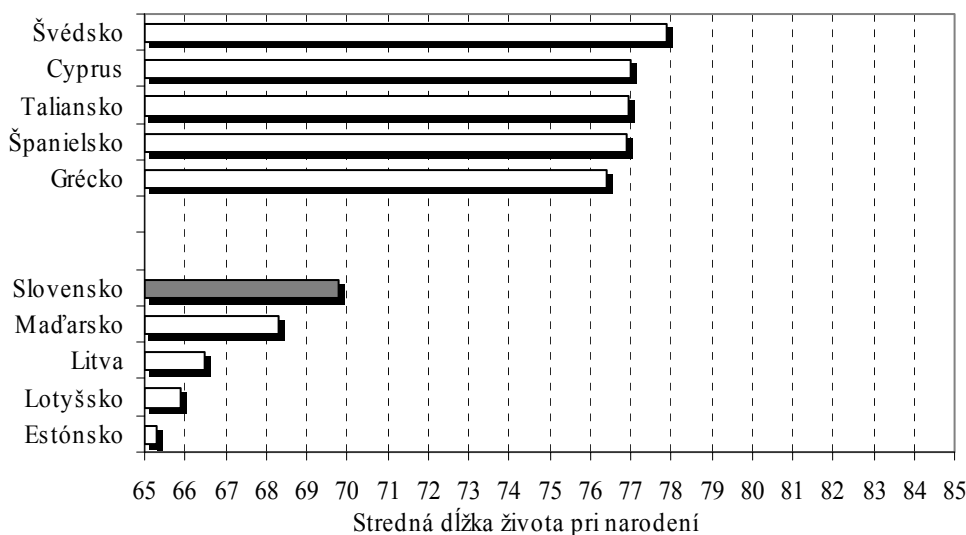

Najmenej priaznivá situácia vo vývoji úmrtnosti u oboch pohlaví je v pobaltských krajinách, Maďarsku a na Slovensku. V Poľsku a v Česku je situácia o niečo priaznivejšia, avšak aj tieto krajiny ešte viditeľne zaostávajú za

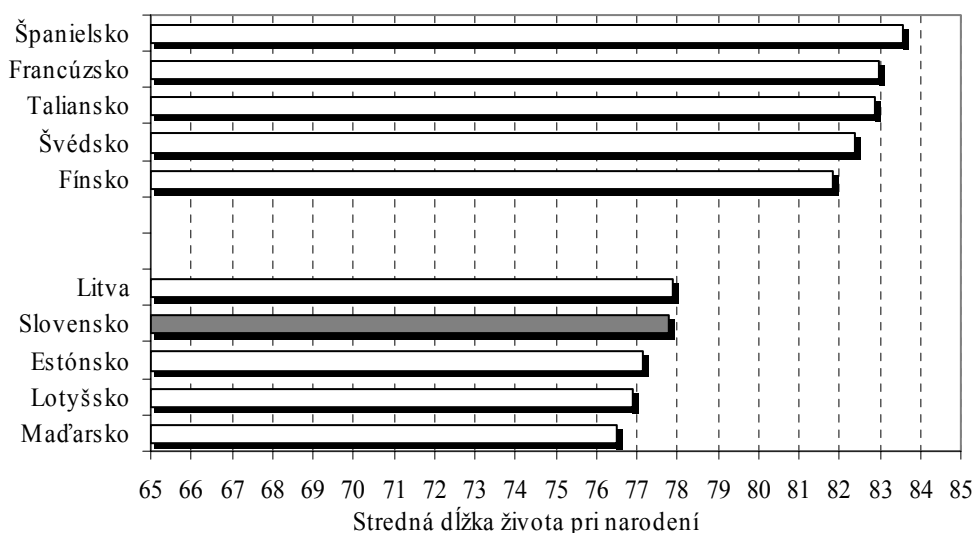

európskym priemerom. Z postkomunistických krajín sa jedine Slovinsko zaradilo do skupiny vyspelých, hoci úmrtnosť mužov má v tejto skupine krajín najvyššiu. Najnižšia úmrtnosť v EÚ je na severe a na juhu. U mužov je medzi siedmimi krajinami s najnižšou úmrtnosťou (stredná dĺžka života pri narodení nad 76 rokov) päť juhoeurópskych krajín spolu so Švédskom a Holandskom. U žien majú štyri krajiny vyššiu strednú dĺžku života pri narodení ako 82 rokov – Španielsko, Francúzsko, Taliansko a Švédsko. Priaznivú situáciu v úmrtnosti na severe a juhu Európy potvrdzuje piatym miestom Fínsko. Rozdiel medzi členskými krajinami EÚ s najvyššou a najnižšou úmrtnosťou je značný. U mužov sa novorodenec vo Švédsku dožije v priemere o 12,6 roka viac ako novorodenec v Estónsku. U žien je rozdiel v strednej dĺžke života pri narodení medzi Španielskom a Maďarskom 7,1 roka. Je zrejmé, že v postkomunistických krajinách je nepriaznivá situácia hlavne v úmrtnosti mužov.

Graf 9.9 Krajiny EÚ s najvyššou a najnižšou úmrtnosťou mužov v roku 2003

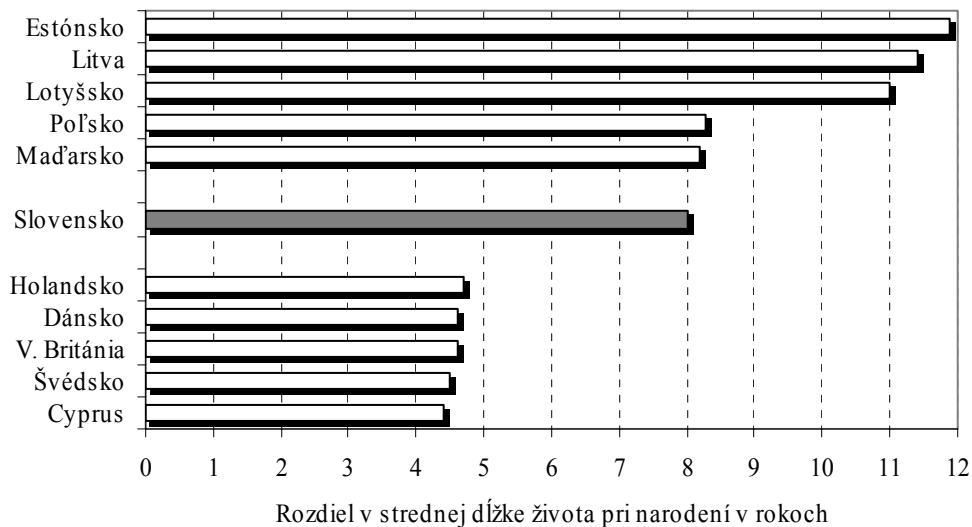
Graf 9.10 Krajiny EÚ s najvyššou a najnižšou úmrtnosťou žien v roku 2003

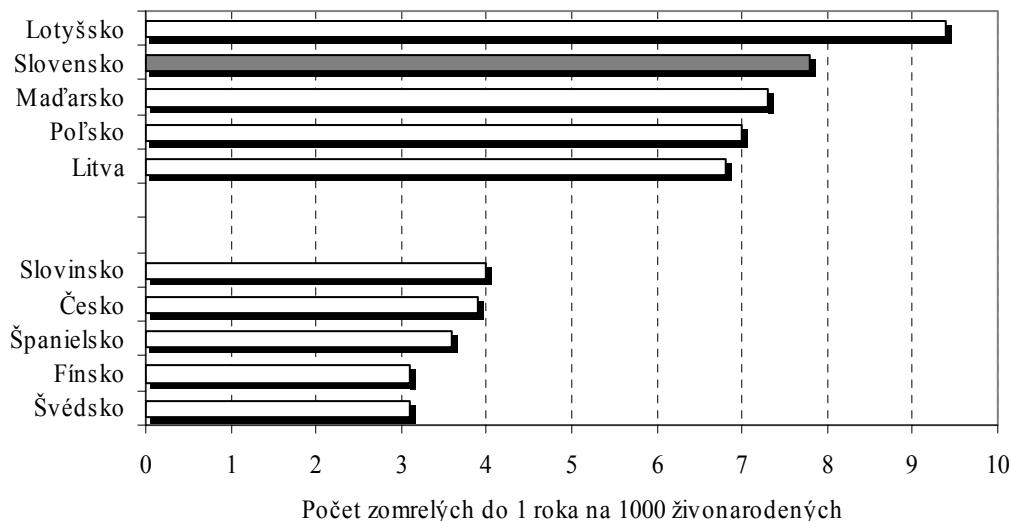
Vo všetkých členských krajinách EÚ sa ženy dožívajú vyššieho veku ako muži. V starých členských krajinách je rozdiel v strednej dĺžke života pri narodení v prospech žien 4 až 5 rokov, v nových členských krajinách z bývalého východného bloku je to 8 až 12 rokov (dôsledok už spomínanej vysokej nadúmrtnosti mužov v bývalom východnom bloku). Najväčšie rozdiely sú v troch pobaltských krajinách (viac ako 11 rokov).

Situácia v doječenskej úmrtnosti sa výrazne nelíši od situácie v celkovej úmrtnosti. Najvyššia úmrtnosť detí do 1 roka je v pobaltských krajinách a tiež v Maďarsku, na Slovensku a v Poľsku. Najnižšia úmrtnosť do 1 roka je vo Švédsku, Fínsku a Španielsku. Medzi členské štáty EÚ s najnižšou doječenskou úmrtnosťou sa zaradilo aj Česko (4. miesto) a Slovinsko (5. miesto).

Graf 9.11 Krajiny EÚ s najvyšším a najnižším rozdielom v úmrtnosti podľa pohlavia v roku 2003

Graf 9.12 Krajiny EÚ s najvyššou a najnižšou dojčenskou úmrtnosťou v roku 2003

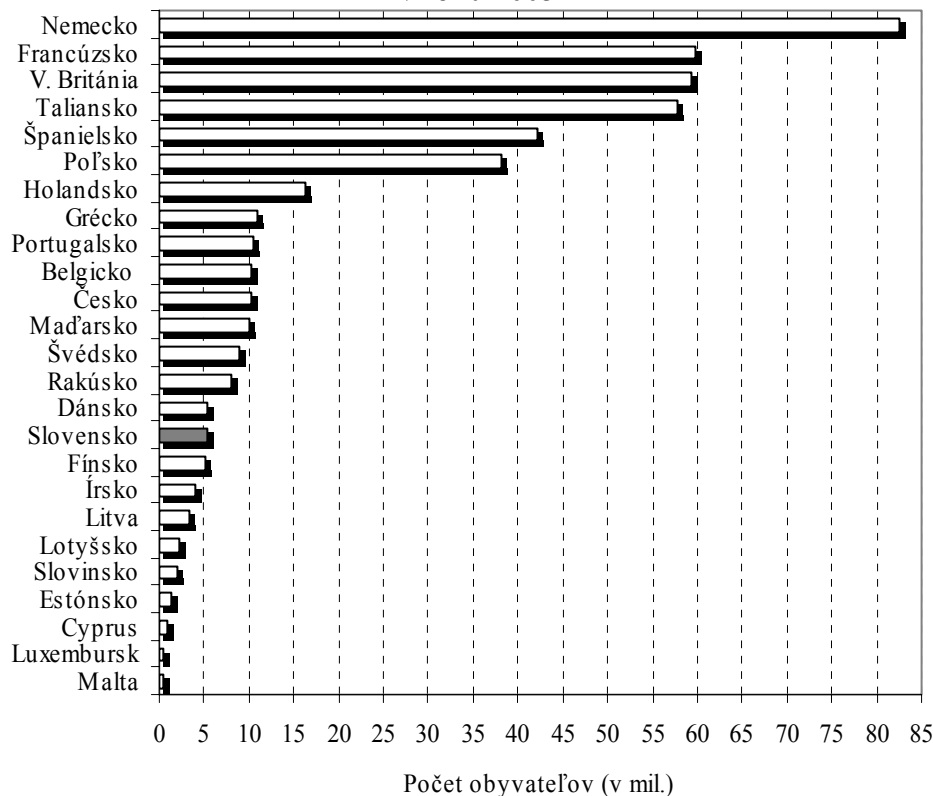

Je známe, že úmrtnosť je predovšetkým odrazom životnej úrovne, s ktorou sa spája aj starostlivosť o zdravie a životný štýl. Preto ani pomerne veľké rozdiely v úmrtnosti medzi jednotlivými členskými štátmi EÚ necharakterizujú dostatočne úmrtnostnú situáciu v Európe, nakoľko nepostihujú priepastné rozdiely medzi najvyspelejšími krajinami Európy a nečlenskými krajinami na východe Európy. Len pre zaujímavosť muži na Ukrajine a v Rusku žijú v priemere zhruba o 17, resp. 20 rokov kratšie ako muži vo Švédsku. Za poslednou krajinou EÚ – Estónskom – zaostávajú v strednej dĺžke života pri narodení o 2,7, resp. 6,5 roka. Turecké a ruské ženy zaostávajú za španielskymi v strednej dĺžke života pri narodení o 12 rokov a viac ako 4 roky za Maďarskom, ktoré má najvyššiu úmrtnosť žien v EÚ.

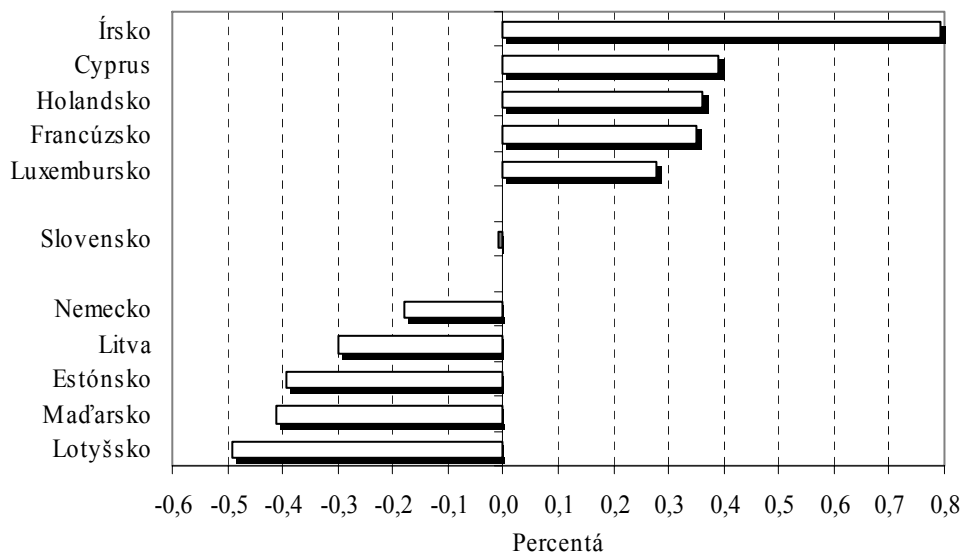
Počet a prírastok obyvateľstva

V 25 krajinách EÚ žilo ku koncu roku 2003 viac ako 455 mil. obyvateľov. Najväčšou krajinou EÚ je Nemecko, ktoré má viac ako 80 mil. obyvateľov nasledujú Francúzsko, Veľká Británia a Taliansko s počtom obyvateľov tesne pod 60 mil. Najväčšou novou členskou krajinou je Poľsko s 38 mil. obyvateľov. Slovensko patrí k menším krajinám EÚ. Zhruba rovnaký počet obyvateľov ako Slovensko má aj Dánsko a Fínsko. V EÚ je 8 krajín s počtom obyvateľov menším ako 5 mil., pričom Cyprus, Luxembursko a Malta majú menej ako 1 mil. obyvateľov.

Graf 9.13 Krajiny EÚ podľa počtu obyvateľov v roku 2003

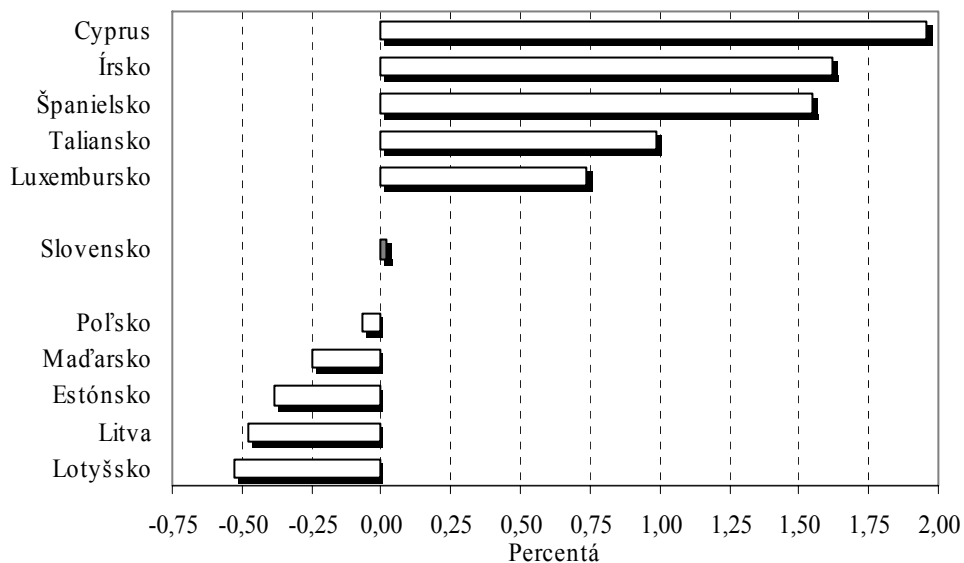

Graf 9.14 Krajiny EÚ s najvyšším a najnižším prirodzeným prírastkom obyvateľstva v roku 2003

13 krajín EÚ malo v roku 2003 prirodzený prírastok obyvateľstva, to znamená, že počet živonarodených prevyšoval počet zomrelých. V Rakúsku a Grécku bol prirodzený prírastok zhruba nulový a vo zvyšných 10 členských krajinách počet zomretých bol vyšší ako počet živonarodených. Medzi krajinami s prirodzeným úbytkom obyvateľstva sú všetky členské krajiny z bývalého východného bloku spolu s Talianskom a Nemeckom. Najmenší prirodzený úbytok obyvateľstva malo v roku 2003 Slovensko (0,01%), najväčší pobaltské krajiny a Maďarsko (viac ako 0,3%). S odstupom najväčší prirodzený prírastok má Írsko (0,8% v roku 2003), nasleduje Cyprus, Holandsko a Francúzsko s ročným prirodzeným prírastkom viac ako 0,3%.

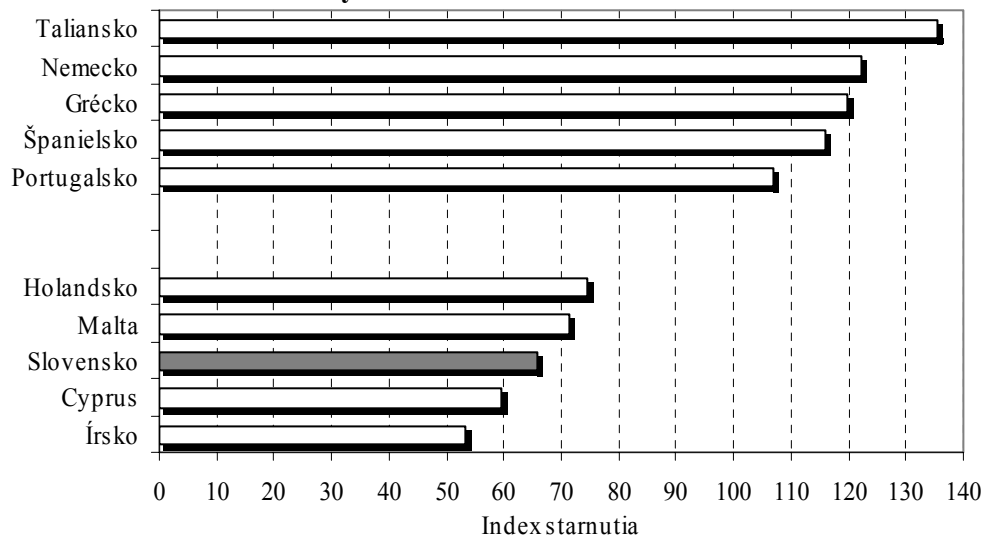
Graf 9.15 Krajiny EÚ s najvyšším a najnižším celkovým prírastkom obyvateľstva v roku 2003

Krajiny EÚ sú vo väčšine prípadov migračne ziskové, to znamená, že vo väčšine krajín prírastky zo sťahovania kompenzujú nepriaznivý demografický vývoj¹⁸. Preto krajín s celkovým úbytkom obyvateľstva je menej ako krajín s prirodzeným úbytkom – len 6. Nepriaznivá je situácia predovšetkým v pobalstských krajinách (celkový úbytok obyvateľstva od 0,38 do 0,53% ročne). Tu sa spája efekt nízkej pôrodnosti s vysokým migračným úbytkom. Počet obyvateľov sa znižuje aj v Maďarsku, Poľsku a Nemecku. Ostatné krajiny EÚ majú zatiaľ celkový prírastok obyvateľstva. Slovensko patrilo v roku 2003 do skupiny krajín, ktoré zaznamenali celkový prírastok obyvateľstva len vďaka kladnému migračnému saldu (spolu s Českom, Slovinskom a Talianskom). Najväčší celkový prírastok obyvateľstva (viac ako 1,5% ročne) majú Cyprus, Írsko a Španielsko. Tesne pod hranicou 1% je Taliansko.

Vekové zloženie obyvateľstva

Graf 9.16 Krajiny EÚ s najstarším a najmladším obyvateľstvom v roku 2003

Typickou charakteristikou pre všetky krajiny EÚ je populačné starnutie. Obyvateľstvo starne vo všetkých členských krajinách bez výnimky. Výrazné rozdiely medzi jednotlivými krajinami sú v pokročilosti aj v tempe tohto

¹⁸ Známe problémy s evidenciou vysťahovaných osôb majú všetky krajiny EÚ.

procesu. Starnutie obyvateľstva je spôsobené s poklesom plodnosti aj úmrtnosti. Najmladšie obyvateľstvo je v krajinách s najvyššou plodnosťou (Malta, Cyprus Írsko) a v niektorých postkomunistických krajinách, ktoré v minulosti patrili ku krajinám s najvyššou plodnosťou v Európe a v ktorých sa zmeny v reprodukčnom správaní začali prejavovať neskôr ako v starých členských krajinách (Slovensko, Poľsko, Litva). Zo západoeurópskych krajín má najmladšie obyvateľstvo Luxembursko a Holandsko. Vo všetkých týchto krajinách má index starnutia hodnotu nižšiu ako 80, čo znamená, že na 100 detí vo veku do 15 rokov pripadá menej ako 80 obyvateľov v poproduktívnom veku (65 rokov a viac).

V krajinách západnej a južnej Európy proces starnutia pokročil najviac. Plodnosť aj úmrtnosť klesajú od polovice 60. rokov minulého storočia, čo sa prejavuje na vekovom zložení obyvateľstva. V súčasnosti je v EÚ 7 krajín, v ktorých seniori prevažujú nad detskou zložkou populácie. Najstaršie obyvateľstvo je na juhu Európy (Taliano, Grécko, Španielsko, Portugalsko, Slovinsko). Do skupiny krajín s najvyšším indexom starnutia patrí ešte Nemecko a Lotyšsko. Taliansko, ako krajina s najstarším obyvateľstvom v EÚ, má 2,5-násobný index starnutia v porovnaní s Írskom, ktoré má najmladšie obyvateľstvo. Kým v Taliansku pripadá na 100 obyvateľov vo veku 0 až 14 rokov 135 obyvateľov vo veku 65 rokov a viac, v Írsku je to len 53 obyvateľov.

Záver

Analyzované obdobie rokov 1995 až 2004 nadväzuje na obdobie dramatických demografických zmien z prvej polovice 90. rokov. Posledné desaťročie možno z demografického hľadiska označiť ako obdobie stabilizácie. Radikálne zmeny vo vývoji niektorých demografických procesov zo začiatku transformačného obdobia sa zastavili. Postupne dochádza k stabilizácii týchto trendov, ktorej súčasťou sú aj viaceré kompenzačné procesy. Ku stabilizácii demografickej situácie prispieva aj skutočnosť, že s prebiehajúcou transformáciou si obyvateľstvo na zmenené spoločenské podmienky postupne zvyká a prispôsobuje im aj svoje reprodukčné správanie. V praxi ide predovšetkým o realizáciu odložených sobášov a pôrodov, ktoré sú najvýraznejším prejavom kompenzačných procesov.

Obrat vo vývoji sobášnosti a plodnosti bol nesporne demografickou udalosťou posledného desaťročia. Veľmi nízka úroveň sobášnosti a hlavne plodnosti upriamila na tieto demografické procesy veľkú pozornosť. Zmena trendov sa v oboch prípadoch všeobecne očakávala, nastala však oproti pôvodným predpokladom s oneskorením dva až tri roky. Za pozitívny možno označiť aj súčasný vývoj úmrtnosti a potratovosti. Pokračuje klesajúci trend úmrtnosti, ktorý hlavne u mužov dosahuje v minulosti nebyvalé tempo, čím sa aspoň čiastočne znižuje výrazná mužská nadúmrtnosť. Pokles úmrtí potratovosti pokračoval naopak spomaleným tempom, čo je po období radikálnych zmien vývoj celkom pochopiteľný. Migrácia zostáva zatiaľ nevýrazná a spomedzi všetkých demografických procesov je najmenej stabilizovaná a vyprofilovaná. Dlhodobé pretrvávajú problémy s evidenciou, hlavne v prípade vystaňovaných. Zahraničnú migráciu poznačili prebiehajúce integračné procesy v Európe, ako aj legislatívne zmeny spojené so vstupom Slovenskej republiky do EÚ. Vo vnútroštátnej migrácii sú prvými reakciami na spoločenské zmeny znížená intenzita sťahovania a zmena koncentračného charakteru migrácie na dekoncentračný. Nízka mobilita obyvateľstva je dôsledkom jednak tradične opatrného prístupu obyvateľstva ku zmene bydliska, ako aj mnohých obmedzení spojených so sťahovaním. Rozvodovosť a samovoľná potratovosť tak zostávajú jediné demografické procesy s dlhodobým nezmeneným trendom – rozvodovosť rastie a samovoľná potratovosť sa mierne znižuje.

V dôsledku najnovšieho demografického vývoja sa po troch rokoch prirodzený úbytok obyvateľstva zmenil znovu na prirodzený prírastok. Spolu s rastúcim migračným ziskom ku koncu sledovaného obdobia to malo za následok, že celkový prírastok obyvateľstva sa v roku 2004 trochu viac vzdialil od nulovej hodnoty. V kontexte dlhodobého vývoja počtu obyvateľov však tento stav možno považovať len za stagnáciu v blízkosti nulovej hranice. Na rozdiel od vývoja počtu obyvateľov sa veková štruktúra obyvateľstva mení podstatne dynamickejšie a proces starnutia obyvateľstva sa zrýchľuje. Starnutie sa tak stáva najzreteľnejším a najzávažnejším dôsledkom súčasného demografického vývoja.

Pokračovanie spoločenskej transformácie spolu s európskou integráciou by malo podporiť spoločenskú stabilizáciu a s ňou aj upevnenie demografických trendov z posledného desaťročia. Je pravdepodobné, že pri súčasnej zmene trendu vo vývoji sobášnosti a plodnosti sa nejedná o krátkodobý výkyv ale naozaj o začiatok dlhobehšej zmeny. Okrem pokračujúcej realizácie odložených sobášov a pôrodov by k tomuto trendu malo stále viac prispievať zvyšovanie intenzity oboch procesov založené na tradícii viacdetských rodín, spoločenskej stabilite a zvyšovaní prestíže rodiny a detí v spoločnosti. Sobášnosť by sa do polovice tohto storočia mohla dostať nad hranicu európskeho priemeru a plodnosť by sa mohla priblížiť ku hranici jednoduchej reprodukcie, čo by pravdepodobne znamenalo na európske pomery vysokú úroveň plodnosti. Zvyšovanie životnej úrovne, silnejší pocit zodpovednosti za vlastné zdravie ako aj potenciál vytvorený nepriaznivým vývojom v minulosti by mali byť hlavné dôvody pre pokračovanie súčasného priaznivého trendu vo vývoji úmrtnosti. Rozvodovosť a potratovosť sa pravdepodobne priblížili k hodnotám, kedy sa už nebudú výraznejšie meniť, nie je však pravdepodobná ani zmena trendu. Dá sa očakávať stagnácia v blízkosti súčasných hodnôt.

Nezvrátnym dôsledkom očakávaného demografického vývoja v najbližších desaťročiach bude úbytok počtu obyvateľov a zrýchľujúci sa proces starnutia obyvateľstva. Jednotlivé varianty možného reprodukčného správania obyvateľstva v budúcnosti môžu ovplyvniť len tempo úbytku a starnutia obyvateľstva, nemôžu však spôsobiť celkovú zmenu tohto trendu. Práve vývoj vekovej štruktúry obyvateľstva bude mať za následok v najbližších desaťročiach dva demografické paradoxy. Napriek klesajúcej úmrtnosti sa bude počet zomrelých zvyšovať a napriek rastúcej plodnosti bude počet narodených klesať. Dôvody oboch paradoxov treba hľadať vo vekovej štruktúre obyvateľstva. Vo veku najvyššej úmrtnosti sa budú nachádzať stále väčšie počty obyvateľov, nakoľko do poproduktívneho veku sa začnú presúvať silné populačné ročníky narodené od konca druhej svetovej vojny až do polovice 60. rokov. Naopak do veku najvyššej plodnosti budú prichádzať stále menej početné ročníky ovplyvnené nízkou plodnosťou zo záveru minulého a začiatku tohto storočia. Ani meniaci sa intenzita úmrtnosti a plodnosti nedokáže vykompenzovať uvedené vplyvy vekovej štruktúry.

Vplyv súčasného demografického vývoja na spoločenský vývoj je značný a dôsledky zasahujúce prakticky do všetkých oblastí života spoločnosti budú stále závažnejšie. Najviac viditeľné sú vplyvy na ekonomiku a to predovšetkým na početnosť a štruktúru pracovných síl, na sociálne poistenie, zdravotníctvo, školstvo a bytovú výstavbu. Starnutie obyvateľstva sa bude stále viac odrážať aj na celkovej spoločenskej klíme, kde budú stále väčšiu váhu nadobúdať záujmy stále početnejšej staršej generácie. Zradnosť situácie spočíva v tom, že dôsledky demografického

vývoja sa neprejavujú okamžite a bezprostredne, obyvateľstvo ich obvykle pociťuje sprostredkované a po dlhšom čase. V priebehu najbližších desaťročí sú však tieto procesy nezvratné a možné zmeny súčasných trendov prichádzajú do úvahy najskôr ku koncu 21. storočia. Horizont politických rozhodnutí a riešení spoločenských problémov je však podstatne kratší a obvykle nepresahuje obdobie niekoľkých rokov. Dôsledky demografického vývoja však nie je možné zaradiť medzi akútne problémy v zmysle krátkodobých riešení. Na demografické zmeny sa treba pripraviť a reagovať s predstihom. To často predstavuje reálny problém, nakoľko v konkurencii početných akútnych problémov, ktorých riešenie prináša obvykle bezprostredný efekt, sa riešenie problémov s dlhodobým horizontom presadzuje len ťažko.

Príloha

Názov a kód MKCH-10

Infekčné a parazitálne choroby	A00-B99
Nádory	C00-D48
zhubné nádory	C00-C97
Choroby žliaz s vnútorným vylučovaním, výživy a premeny látok	E00-E90
diabetes mellitus	E10-E14
Choroby nervového systému	G00-G99
Choroby obehovej sústavy	I00-I99
hypertenzné choroby	I10-I15
ischemické choroby srdca	I20-I25
cievne choroby mozgu	I60-I69
ateroskleróza	I70
Choroby dýchacej sústavy	J00-J99
Choroby tráviacej sústavy	K00-K93
Choroby močovej a pohlavnej sústavy	N00-N99
Subjektívne a objektívne príznaky, abnormálne klinické a laboratórne nálezy nezatriedené inde	R00-R99
Vonkajšie príčiny smrti	V01-Y98
dopravné nehody	V01-V99
úmyselné sebapoškodenie	X60-X84

Terminologický slovník

Hrubá miera sobášnosti

Počet sobášov k strednému stavu obyvateľov, obyčajne za rok.

Miera prvosobášnosti podľa veku

Počet sobášov slobodných v danom veku k strednému stavu obyvateľov v tom istom veku, obyčajne za rok.

Úhrnná prvosobášnosť

Priemerný počet prvých sobášov, ktoré by počas svojho života uzavrel jeden muž, resp. jedna žena vo veku do 50 rokov, za predpokladu nemennej sobášnosti a nulovej úmrtnosti, t.j. úhrn redukovaných mier sobášnosti.

Hrubá miera rozvodovosti

Počet rozvodov k počtu obyvateľov stredného stavu, obyčajne za rok.

Index rozvodovosti

Počet rozvodov k počtu uzavretých manželstiev, obyčajne za rok. Zvykne sa vyjadrovať v percentách.

Miera rozvodovosti podľa veku

Počet rozvodov osôb v danom veku k strednému stavu obyvateľov v tom istom veku, obyčajne za rok. Zvykne sa počítať oddelene podľa pohlavia.

Miera rozvodovosti podľa dĺžky trvania manželstva

Počet rozvodov v danom roku podľa dĺžky trvania manželstva k počtu sobášov z príslušných rokov, t.j. k východiskovému počtu sobášov.

Úhrnná rozvodovosť

Priemerný počet rozvodov pripadajúcich na jeden sobáš, t.j. úhrn mier rozvodovosti podľa dĺžky trvania manželstva.

Hrubá miera pôrodnosti

Počet živonarodených k strednému stavu obyvateľov, obyčajne za rok.

Miera plodnosti podľa veku

Počet živonarodených ženám v danom veku k strednému stavu žien v tom istom veku, obyčajne za rok.

Všeobecná miera plodnosti

Počet živonarodených detí k strednému stavu žien v reprodukčnom veku, obyčajne za rok.

Úhrnná plodnosť

Priemerný počet živonarodených detí pripadajúcich na jednu ženu počas jej celého reprodukčného obdobia, za predpokladu nemennej plodnosti a nulovej úmrtnosti, t.j. úhrn mier plodnosti podľa veku.

Hrubá miera reprodukcie

Priemerný počet živonarodených dievčat, ktoré by sa narodili jednej žene počas jej celého reprodukčného obdobia (15-49 rokov), za predpokladu nemennej plodnosti a nulovej úmrtnosti.

Čistá miera reprodukcie

Priemerný počet živonarodených dievčat, ktoré by sa narodili jednej žene počas jej celého reprodukčného obdobia, za predpokladu nemennej plodnosti a úmrtnosti.

Hrubá miera potratovosti

Počet potratov k strednému stavu obyvateľov, obyčajne za rok.

Index potratovosti

Počet potratov k počtu narodených detí, obyčajne za rok. Zvykne sa vyjadrovať v percentách.

Všeobecná miera potratovosti

Počet potratov k strednému stavu žien v reprodukčnom veku, obyčajne za rok.

Miera potratovosti podľa veku

Počet potratov v danom veku k strednému stavu žien v tom istom veku, obyčajne za rok.

Úhrnná potratovosť

Priemerný počet potratov pripadajúcich na jednu ženu v reprodukčnom veku, za predpokladu nemennej plodnosti a potratovosti a nulovej úmrtnosti, t.j. úhrn mier potratovosti podľa veku.

Hrubá miera úmrtnosti

Počet zomretých k strednému stavu obyvateľov, obyčajne za rok.

Stredná dĺžka života v danom veku

Priemerný počet rokov, ktoré pravdepodobne ešte prežije osoba v danom veku za predpokladu, že sa úmrtnostné pomery nezmenia.

Miera dojčenskej úmrtnosti

Počet zomretých do jedného roka k počtu živonarodených, obyčajne za rok.

Miera novorodeneckej úmrtnosti

Počet zomretých vo veku 0-27 dní k počtu živonarodených, obyčajne za rok.

Miera skorej novorodeneckej úmrtnosti

Počet zomretých vo veku 0-7 dní k počtu živonarodených, obyčajne za rok.

Miera ponovorodeneckej úmrtnosti

Počet zomretých od 28. dňa do jedného roka k počtu živonarodených, obyčajne za rok.

Miera perinatálnej úmrtnosti

Počet mŕtvonarodených a zomretých do 7 dní k počtu narodených, obyčajne za rok.

Miera mŕtvorodenosti

Počet mŕtvonarodených k počtu živonarodených, obyčajne za rok.

Index nadúmrtnosti

Počet zomretých mužov k počtu zomretých žien, obyčajne za rok. Zvykne sa vyjadrovať v percentách.

Štandardizácia

Technika, ktorá sa používa na odstránenie vplyvu rozdielov vo vekovej štruktúre alebo iných znakov, pri porovnávaní dvoch alebo viacerých populácií.

Migračné saldo

Rozdiel medzi počtom prisťahovaných a vystťahovaných.

Hrubá miera migračného salda

Migračné saldo k strednému stavu obyvateľov, obyčajne za rok.

Obrat sťahovania

Súčet počtu prisťahovaných a vystťahovaných.

Objem vnútorného sťahovania

Počet sťahujúcich sa osôb v rámci určitého územia (republiky, kraja, okresu).

Prírodný prírastok (úbytok) obyvateľstva

Rozdiel medzi počtom živonarodených a zomretých.

Celkový prírastok (úbytok) obyvateľstva

Súčet prírodného prírastku (úbytku) a migračného salda.

Hrubá miera prirodzeného prírastku (úbytku) obyvateľstva

Prírodný prírastok (úbytok) k strednému stavu obyvateľov, obyčajne za rok.

Hrubá miera celkového prírastku (úbytku) obyvateľstva

Celkový prírastok (úbytok) k strednému stavu obyvateľov, obyčajne za rok.

Index závislosti mladých ľudí

Počet osôb v predproduktívnom veku (0 až 14 roční) k osobám v produktívnom veku (15 až 64 roční). Zvykne sa vyjadrovať v percentách.

Index závislosti starých ľudí

Počet osôb v poproduktívnom veku (65 roční a starší) k osobám v produktívnom veku. Zvykne sa vyjadrovať v percentách.

Index ekonomického zaťaženia

Počet neproduktívnych osôb (v predproduktívnom a poproduktívnom veku) k osobám v produktívnom veku. Zvykne sa vyjadrovať v percentách.

Index starnutia

Počet osôb 65 ročných a starších k osobám vo veku 0 až 14 rokov. Zvykne sa vyjadrovať v percentách.

Literatúra

Borza, M. (ed.) (2002)
Legálna a nelegálna migrácia v Slovenskej republike za rok 2004
Bratislava, Úrad hraničnej a cudzineckej polície Policajného zboru

Jurčová, D. (2005)
Slovník demografických pojmov
Bratislava, INFOSTAT

Pavlík, Z., Kučera M. (ed.) (2002)
Populační vývoj České republiky 2001
Praha, Přírodovědecká fakulta UK

Pavlík, Z., Kučera M. (ed.) (2002)
Populační vývoj České republiky 1990-2002
Praha, Přírodovědecká fakulta UK

Recent demographic development in Europe 2004
Strasbourg, Council of Europe

Sčítanie ľudu, domov a bytov 1980
Bratislava, Slovenský štatistický úrad

Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991.
Bratislava, Slovenský štatistický úrad

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001
Bratislava, Štatistický úrad SR

Stav a pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike (1980-2004)
Bratislava, Štatistický úrad SR

Úmrtnostné tabuľky za Slovenskú republiku (1995 – 2004)
Bratislava, Štatistický úrad SR

Vaňo, B. (ed.) (2002)
Populačný vývoj v SR 2002
Bratislava, INFOSTAT

Vaňo, B. (ed.) (2002)
Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050
Bratislava, INFOSTAT

Vekové zloženie obyvateľstva Slovenskej republiky (1995 – 2004)
Bratislava, Štatistický úrad SR

Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike (1992-2004)
Bratislava, Štatistický úrad SR

Vydal: **Inštitút informatiky a štatistiky**
Dúbravská cesta 3, 845 24 Bratislava 45

V edícií: **Akty**

Pod číslom: **9**

Počet strán: **96**

Počet výtlačkov: **120**

Tlač: **Inštitút informatiky a štatistiky**

24-2005-A/9